

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ
РАДОВА
СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА

YESNIK ZADO
62 1-2 1950

Sergije Dimitrijević: »Karakteristike industrije i rudarstva bivše Jugoslavije« (Biblioteka Društva ekonomista Srbije, Beograd 1949, str. 99, cena Din. 30.— U časopisu »Ekonomist«, u nekoliko brojeva izdatih u toku godine 1948 (brojevi 2, 3 i 4) i 1949 (brojevi 1—2), pisac je dao niz članaka o industriji i rudarstvu bivše Jugoslavije, koje je posle sakupio i izdao u posebnoj brošuri, čime je svima koje ova veoma značajna problematika interesuje olakšao njeno proučavanje, jer je ceo materijal sakupio na jednom mestu.

Prema oceni značaja ovog rada, treba poći od činjenice da je svakom koji se bavi problemima današnje naše industrije i rudarstva potrebno da se prethodno upozna sa njihovim stanjem u uslovima bivše Jugoslavije, koja je, kao što znamo, bila kapitalistička ali zaostala zemlja, čija je privreda bila pod sve jačim uticajem krupnog finansijskog, monopolističkog kapitala kapitalistički razvijenih zemalja, i to do te mere da je prodiranje tog kapitala dovelo do njegove prave vladavine u svim našim privrednim granama koje su nosile čisto kapitalističko obeležje.

Poznavanje stanja industrije i rudarstva bivše Jugoslavije potrebno je danas naročito iz razloga što su, kako pisac sasvim ispravno primećuje u uvodu u svoju studiju, »osobine našeg plana industrijalizacije uslovljene, na jednoj strani, subjektivnim momentom, karakterom date politike socijalističke izgradnje, na drugoj strani, postojećim materijalnim preduslovima. Ovaj pojam materijalnih preduslova obuhvata kako prirodna bogatstva naše zemlje, tako i stepen razvitka proizvodnih snaga dostignut u toku prethodnog društveno-ekonomskog razvoja, tj. stepen iskorišćavanja prirodnih bogatstava«.

Prilikom izrade studije pisac se koristio obimnim i raznovrsnim materijalom i podacima o razvitku i stanju industrije i rudarstva stare Jugoslavije. Taj materijal, sreden i obrađen kritički, obuhvata sledeće probleme: stanje industrije u poslednjim predratnim godinama, tempo industrijalizacije, koncentracija proizvodnje, vladavina monopola, neravnomernost razvijatka, disharmonična struktura naše industrije, protivrečnost između proizvodnje i potrošača, pitanje proizvodnosti rada, problem neracionalnosti, neiskorišćavanja proizvodnog kapaciteta i zavisnost proizvodnje od periodičnih kriza i materijalna zavisnost industrije od inostranstva.

Na kraju studije dat je i opšti zaključak u kome pisac, na osnovu izvršenih analiza, konstatuje da su odlike industrije predapriliške Jugoslavije bile dvojake prirode. Prve od njih (na primer, koncentracija proizvodnje, njen neravnomerni razvitak i sl.) svojstvene su svakoj kapitalističkoj proizvodnji na datom stepenu društvenog raz-

vitka, a druge (na primer, materijalna zavisnost od inostranstva, tehnička zaostalost i sl.) specifične su posebno za bivšu Jugoslaviju čijoj su industriji, uzeto u celini, davale polukolonijalno obeležje. Sa promenom društveno-ekonomskog uredenja kod nas, stvoreni su preduslovi za potpunu likvidaciju prošlosti, ali naša privreda ipak još uvek nosi tragove te prošlosti, jer se, kako kaže drug Kidrič, »u protivrečnosti između prirodnog bogatstva naše zemlje i zaostalosti njenih proizvodnih snaga održavaju sve osnovne protivrečnosti društveno-političke i ekonomsko-društvene stare Jugoslavije«. Zato je, kako pravilno zaključuje pisac, »danasa izučavanje nasledenih nedostataka naše industrije sastavni deo napora našeg naroda za ostvarenje Petogodišnjeg plana, sastavni deo borbe za socijalizam, borbe za bolji život, borbe za lepuš budućnost.«

U tomu što omogućava izučavanje tih nasledenih nedostataka i leži značaj studije S. Dimitrijevića, pa se kao takva može najtoplje preporučiti.

st SD-51

J-n Nikola Lalić

Dušan Popović:

»IZABRANI SPISI«

(Izdanie »Prosvete«, Beograd, 1951. Izbor izvršili: Lazar Stefanović i Sergije Dimitrijević)

Stvaranje i razvitak modernog radničkog i socijalističkog pokreta u Srbiji, pored Radovana Dragovića i Dimitrija Tucovića, najtješnje je povezano sa imenom Dušana Popovića (1884-1918). Kao i Tucović donedavno i on je ostao malo ili nimalo poznat. Ako se govorilo ili pisalo o tom periodu, njegovo ime i djelo, ako se i pominjalo, pominjalo se usput. U svojoj kratkoj djelatnosti on je htio da bude i da ostane bezimeni sejač marksizma i borac za novo društvo. Nije to bila samo njegova skromnost već i njegov principijelni stav da pojedinci ne smiju da strče iz borbenih redova socijalističkog pokreta, da ga ne bi uzeli u svoje ruke i nametnuli mu svoju volju (a socijalistički pokret u Srbiji u tom pogledu imao je rđava iskustva, na primjer, sa Dražićem Lapčevićem). Zbog toga, u prvom redu, još nije bilo moguće utvrditi šta je sve on napisao i učinio čak ni u onim primjerima socijalističke štampe i onim dokumentima iz tog vremena koji su dosada sakupljeni. Pa ipak bilo je krajnje vrijeme da se, kad je već izišlo toliko drugih djela, pojavi, makar i nepotpun, izbor njegovih spisa. Tako će biti moguće većem broju ljudi da se upozna sa Dušanom Popovićem koji čeka svoje biografe, istoričare i kritičare.

Kao i njegovi stariji drugovi, Dragović i Tucović, tako je i Dušan Popović bio čovjek koji je u svom djelovanju obavljao najrazličitije, i značajne i beznačajne, poslove srpskog socijalističkog pokreta, a bio je ipak njegov spiritus movens. Zato je najveći dio njegove spisateljske djelatnosti, — on je bio publicist i novinar više nego drugi, — bio posvećen organizaciono-političkoj, ekonomskoj i socijalnoj problematiki srpskog društva tog vremena, a posebno i u prvom redu, srpskog radničkog pokreta (na primjer: Zašto se organizujemo, Akcija i takтика, Monarhistička legenda, Opšte pravo glasa, Sloboda štampe, Savez slobodnih balkanskih naroda, Selo i socijalizam, itd.). Taj period radničkog i socijalističkog pokreta u Srbiji, u kome je on djelovao i uticao na njegovu orientaciju, istovremeno je bio period srpskog društva bogat i interesantan različitim događajima; sa naglim razvitkom srpske buržoazije i čitavog društva tekao je burno i razvitak u drugim oblastima života tadašnje Srbije; razvijao se i proletarijat i njegova svijest, rasla njegova uloga u društvenom razvitku. A mnogo toga što se događalo bilo je djelimično i rezultat misli i djelatnosti Dušana Popovića, bez obzira na njegovu »partisku anonimnost i redakcijski inkognito«. Već po tome ime i djelo Dušana Popovića postaje od bitnog interesa za svakog ozbiljnog javnog i kulturnog radnika, istoričara i socio-ologa.

Popović je, više nego Dragović i Tucović, nalazio vremena i pokazivao sklonosti za filozofska, estetska i etička pitanja u užem smislu (jer su, u širem smislu, svi njegovi napisi, kao i sva djelatnost, bazirani na jednoj određenoj, marksističkoj filozofiji i proleterskoj etici) a tu opet posebno za ona pitanja koja su u marksističkoj literaturi toga doba ostala još nedovoljno razrađena, kao što je, na primjer, marksistička konцепцијa patriotizma. Na tom pitanju, kako je pokazala istorija, u Prvom svjetskom ratu iznevjerio je i otadžbinu i internacionalizam veliki broj dotada istaknutih socijalističkih boraca u svim zemljama Evrope. Srpska socijal-demokratija, pored Lenjina i boljševika, jedino je imala pravilan stav i držanje.

Dušan Popović je pisao i književne prikaze (»Sanjin«; Đorđe Plehanov: »Henrik Ibzen«) i članke iz te oblasti (»Lav Nikolajević Tolstoj«). A Popovićev nekrolog o Skerliću, kako s pravom kaže Sergije Dimitrijević u svome predgovoru, nije samo primjer kratke i jezgrovite ocjene, već je to napis koji je »uspješnije odredio mesto Skerlića u našoj istoriji i pravilnije ocenio njegov značaj, no što je to učinjeno u mnogim opširnijim studijama objavljenim o ovom pitanju. I po tim napisima, ma da su oni bili rijetki, — jer je to bio period radničkog pokreta u Srbiji koji je natuраo druge probleme od životne važnosti za taj pokret, — Dušan Popović spađa među ona imena koja su interesantna i za književnost i filozofiju i u najužem smislu riječi.

U »Radničkim novinama« Popović je 1914 godine počeo s uspjehom da piše, prvi u srpskom socijalističkom pokretu, političke satire. Objavljivao ih je u rubrici »Na brzu ruku« sa potpisom »Čovek što se smeje«. Ti

napisi su postali novi faktor, novo, zaista ubojito, sredstvo srpskih socijalista na društvenoj pozornici. Kao i drugi njegovi napisi, ni ovi nisu muzejski antikviteti već i danas mogu poslužiti kao primjer kako se piše sa jednog savremenog, marksističkog gledišta o najrazličitijim problemima, a za to gledište, za svoj stav.

Predgovor Sergije Dimitrijevića o ovim izabranim spisima je, koliko nam je poznato, prvi opširniji i studiozni napis uopšte o Dušanu Popoviću. Zato zasluguje, možda, i posebnu pažnju, možda i posebni osvrt, tim prije što pisac izlaže svoje mišljenje o Popoviću kao marksisti, — daje ocjenu njegova djela.

Sam izbor iz spisa Dušana Popovića pored potrebnih i korisnih novinskih, manje-više informativnih, bilježaka, traži studioznije prikaze.

N. S.

Wuyret Seferović

СТРАНИ КАПИТАЛ У ПРИВРЕДИ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

(Сергије Димитријевић: Библиотека Друштва економиста Србије, Београд — 1952 год., 40 стр.)

Брошура о страном капиталу у привреди бивше Југославије излази из пера човека који се овим питањем бави већ више година. Она, као што о томе казује и напомена на крају брошуре, претставља извод из опширније студије овог питања. На то несумњиво указују и наслови појединачних поглавља који од историског дела, преко најважнијих улагања, учешћа и порекла страног капитала, садрже и таква крупна питања као што су: систем владавине страног капитала, његово деловање на југословенску привреду и перспективе економско-политичког развитка бивше Југославије у условима владавине страног капитала.

У том погледу писац је себи, чак и у овако малом оквиру какав му пружа брошура од 40 страна, поставио далеко озбиљнији задатак него што је то било случај са по обиму много већим књигама објављеним о свом питању пре рата (Розенберг, Розенберг — Костић, Јурковић), које су се углавном ограничиле на приказ удела и порекла страног капитала у југословенској привреди не улазећи у друштвени значај његове улоге.

Основна тешкоћа за писца свакако је била да проблематски широко по-

стављену концепцију сажме на мајлом простору. Ово није могло бити без утицаја на потпуност излагања. Стога поједина поглавља најчешће садрже више карактеристичне и интересантне примере и илустрације, него што пружају потпунију слику. Овај недостатак у самом тексту у знатној мери накнађен је прилозима који у табелама садрже податке о учешћу страног капитала у предузећима, акцијском капиталу иностраних порекла у привреди бивше Југославије и учешће страног капитала по привредним гранама.

Брошура је написана лаким сти-

лом. Она садржи обиље интересантних података који се односе на различите видове активности страног капитала у бившој Југославији. У њој се налази низ података о потчињености појединачних грана југословенске индустрије међународним монополима хемиска — ИГ Фарбениндустрији штапице — Штаб, цемент — Цементна Холдинг итд.); о великим профитима појединачних предузећа са иностраним капиталом (Бор, Тргача, осигуравајућа друштва); о облицима прикривања и извоза профита. У оквиру система владавине страног капитала посебно је приказан низ средстава преко којих је страни капитал остваривао своју владавину као: систем учешћа, улога банака и картеља, улога домаће финансиске олигар-

хије и корумпираног режима. На бројним примерима приказана је пљачкашка улога страног капитала, његове колонизаторске тежње и методе које су дозвеле до спречавања развијатка индустрије у Југославији и до њеног фактичког потчињавања међународном финансиском капиталу, у оквиру кога су појединачне групе водиле међусобну борбу око поделе југословенског плана.

Наведена брошура је далеко од тога да иссрпљује постављену проблематику. Она више указује на много-брожне важне и интересантне моменте који траже дубље и детаљније истраживање да би се добила права слика улоге коју је страна капитал играо у привреди капиталистичке Југославије. За разлику од раније

писаних књига и брошура, које су биле или чисто пропагандне (за или против страног капитала) или лишене праве економске анализе, брошура Сергија Димитријевића чини озбиљан корак напред како у погледу ширине постављања овог питања тако и у погледу његовог истраживања.

М. П.

Miodrag Petković

БУБНОУТЕКА 5. 3. 44

ПРЕГЛЕД ДОМАЋЕ ШТАМПЕ

„Наша реч“ — Лесковац у свом 48 броју под насловом „Основачи научног социјализма“ доносију предавање Сергија Димитријевића, новинара.

Предавање је у перо ухватио уредник Аристомен Ристић. Чланак је углавном посвећен биографији предавача Димитријевића, и у њему се између остalog каже: „Са овог истог места пре читаве деценије Сергије Димитријевић (подвукao Аристомен Ристић) говорио је о појави и развоју фашизма научно га објашњавајући; данас после слома фашизма он је приказао животно дело оснивача научног социјализма чије учење триумфује.“

У свом кратком уводу, пошто је евоирао успомену на своје последње предавање у старој Југославији, Сергије Димитријевић итд.

У наставку чланка говори се узгред и о оснивачима социјализма.

Исти лист у 49 броју под насловом „Победа народа“ пише:

„Најзад њихово (југословенских) уздигла се... и тд.

народа) челично народско здравље избацило је овога пута из своје средине један сигуран инструмент за остварење историског задатака наших народа. Оно чега у нашој историји није било никада досада, једно чврсто организационо језгро наступило је у овој последњој борби“ итд.

„Народни лист“ — Ниш у руцици „Кро Ниш“, у којој бележи најважније догађаје у току највеће лист региструје у 78 броју:

„Субота у 15 часова: редован састанак редакције „Народног листа“.

Завист, штета би било да те датуме потомство не запамти!

„Јединство“ — Космет, у уводнику 23 броја пише:

„На гранитном стубу, високом као снежни врхови Триглава, вечној као жудња народа за слободним људским животом; на поднојују пространом и таласастом највећим набрекле од жита и млека

— Сергије Димитријевић, Библиотека Друштва економиста Србије —
Ових дана појавила се у страног капитала у бившој Библиотеке Дру. Југославија, деловање страног капитала на тадашњу брошуру Сергија Димитријевића, југословенску привреду и економску — шире студије овога питања, политичког развитка бивше Југославије под његовим

Књиге и часописи

Сергије Димитријевић, СТАРИ ЛЕСКОВАЦ КАО ПРОСВЕТНИ И КУЛТУРНИ ЦЕНТАР. Библиотека Градског музеја у Лесковцу, бр. 1, год. I, Лесковац, 1950, стр. 21.

*Jstorijeski glasnik
6-1-2, 135-1 st.1356*

„У нашој средини постоје предрасуде о културној заосталости нашега града у прошлним временима. Ту заблуду треба разбити.“ Овим речима аутор ове књижице, која је уствари с незнатним изменама прештампано предавање одржано на лесковачком народном универзитету, започиње своје врло интересантно разлагање о Лесковцу као просветном и културном центру у прошлости. Истакнута на самом почетку публикације, ова мисао открива нам једну од истине, иначе прилично раширених у нашој широј јавности, која се има о Лесковцу и крајевима јужногоравског слива: убеђење да је цела ова југоисточна област Србије у културном погледу јако заостала. Штавише, то се тврђење овде проширује и на остале гране јавног и друштвеног живота. Остављајући на страну узроке и мотиве оваквог суђења о овим крајевима које, узгреб буди речено, има основа у прилично уопштеним, регионално - патриотистичким и партикуларистичким схватањима нашега народа као целине, ми мислим да нећемо погрешити ако кажемо да је и наша историска наука досада прилично олако пре-лазила преко важности, улоге и значаја који су ови крајеви имали за нашу заједничку историју. На прсте се могу избројати дела која била посвећена истраживањима ових крајева. Биће 'ту, поред разлога објективне природе (периферни делови нашега народа, те према томе и мање интересовање, оскудца у историским изворима и литератури, недостатак домаћих људи-стручњака који би заинтересовали, популарисали и покренули на рад историска истраживања ових крајева) нешто и од ове предрасуде коју је сасвим тачно констатовао Сергије Димитријевић. Његова публикација, писана са љубављу за родни град, баца нову светлост на Лесковац као знатан просветни и културни центар једног дела Јужног Поморавља у прошлости.

„Јасно је, да се његова културност (тј. Лесковац) има посматрати у односу на тадашње време и степен културног развитка целог Јужног Поморавља. Оно, што са данашњег становишта претставља илustrација ниског степена културе, у ранија времена је могло да буде израз водеће културне улоге“. У овој формулацији дат је и критеријум ауторов за оцену Лесковаца и његове културно-просветне делатности у прошлости. У историјату развоја модерног Лесковаца треба утврдити две фазе. Прву, која се одвијала до његовог ослобођења 1877/78 г., и другу, од осло-

бођења до Другог светског рата. Истовремено, то би била гранична линија и у културном (поред национално-политичког и друштвено-економског) развоју града и његове околине.

Појединости о овом развоју дате су у публикацији. По њима, Лесковац је, веома, имао своју основну школу још у првој половини 19 века, која је била под надзором градске црквене општине. О одржавању школе и плаћању учитеља старали су се ћаки родитељи. (Овде видимо сличност са школским приликама у северној Србији све до установе државних школа 1835 г.). Тако је касније, од 1868 г., учитељи су били плаћани од српске владе из Србије. Од 1854 г. градска школа добила је своју зграду, тзв. „Велику чкољу“. Манастирски метод учења од 1861 г. изменењен је знатно увођењем световних предмета и употребом модерних српских уџбеника штампаних у Београду. Од интереса су подаци које читамо о томе да се у градској школи почeo учити грчки језик. Такође су тражени учитељи за турски и француски језик. Свакако, то су пре били кратки курсеви који је требало да практично оспособе претставнике трговачко-чорбаџиског реда Лесковаца за њихове трговачке потребе и путовања по целој Европској Турској и Леванту, него ли права настава страних језика, како је ми данас практикујемо. У публикацији је то наглашено. Али је несумњиво да је, поред практичних потреба, ово интересовање за учитеље страних језика било и једна од манифестација младе лесковачке буржоазије у њеној тежњи за општим културним образовањем.

Аутор нам даје и друге податке важне за познавање просветно-културне физиономије Лесковаца у прошлости. Ту су кратке белешке о првим учитељима: Симеуну Софијанцу, ча-Мити Николићу, Јосифу Ачи-Костићу, Настасу Крстићу и његовој жени Ленки, која је отворила прву женску школу, са око 50 ученица. Други интересантни подаци се односе на раширеност ондашње периодичне штампе међу Лесковчанима (лист „Призрен“), на установу јавне библиотеке, читаонице, претплату на књиге, и др. Успут, поређења ради, дати су подаци и о лесковачкој околини, и истакнуто је да је и тамо било приличних, за оно време, успеха на пољу просветног и културног уздијања. Значајно је у том погледу било место Власотинце. Аутор нам као доказ културности лесковачких житеља из средине 19 века наводи да је било 11 претплатника на „Жи-

вотопис Григорија, архиепископа омиртског" (1858 г.), а на „Животопис Александра Македонског" (1844 г.), 8. Можда је за ову жеђ за књигом још илустративнији податак који је, између осталих, изнео Стојан Новаковић о једној иначе слабо познатој књизи у нашој историји књижевности и библиографији. Међу пренумерантима на књигу нишког учитеља Атанасија Петровића „Пресад мудрости или собраније поучителни мисли..." (штамп, у Београду, 1858 г.), од 365 претплатника из четири округа јужноморавског слива ослобођена 1877/78 г., 92 било је из Лесковца, 18 из Власотинаца и 10 из лесковачког села Печењеваца.

Од ослобођења Лесковац у културној делатности иде трагом осталих наших градова. Сергије Димитријевић нам је изнео доста података и о овоме раздобљу. Та делатност је била прилично разнолика. У периоду до Првог светског рата Лесковац је имао ове средње и стручне школе: нижу гимназију од 1879 г., ткачку школу, женску занатску школу од 1905 г., трговачку школу. 1887 г. требало је да отпочне са радом и учитељска школа, али услед политичких разлога она није прорадила. Градски музеј био је основан 1910 г.

У области издавачке делатности Лесковац такође показује извесну предузимљивост. 1887 г. излазио је први лесковачки лист „Црквени гласник", који је имао и књижевну страну. 1888 г. помиње се, ма да његови примерци нису остали сачувани, „Глас народа", који је имао информативни карактер. Од 1891 г. у Лесковцу је штампан „Врањски гласник" као службени орган Врањског округа. Од 1905 г. излазио је и дечји лист „Бачки напредак", чији је тираж, како аутор тврди, достигао до 4000 примерака. 1886 г. штампана је у Лесковцу и прва књига.

Лесковац је, једно време, по броју књижара стајао на другом месту у Србији, одмах после Београда. Град је имао и три

певачка друштва, што је, несумњиво, била више него тежња да се пође трагом културног градског живота. Такође су прављени покушаји да се дође и до градског позоришта, али се остало само на активности аматерске позоришне групе (1896—99 г.).

На периоду између два светска рата аутор се такође задржава. Значајно је то да је културна делатност била у стагнацији. Културни живот града је све више финансиски долазио у зависност од претставника лесковачких капиталиста који су се, опет, исувише били позабавили по славањем својих трговачких и индустријских предузећа, занемарујући све напоре на пољу културне изградње.

Као значајну друштвено-културну манифестацију Лесковца између два светска рата аутор бележи појаву „Недељних новина" (1933—35 г.). Идеолошки, оне су биле гласило и трибина левачарски оријентисаних млађих Лесковчана који су, на ступцима ових новина, третирали све важније проблеме и појаве из области политичког, друштвеног и културног живота града и његове шире околине. На крају је констатовано да је тридесетих година марксистичка градска омладина унела нове напоре у циљу оживљавања културне делатности града.

Покушај Сергија Димитријевића да нам прикаже Лесковац као знатан културни центар у једном делу Јужне Србије успео је врло добро. Да поткрепи мисао коју је у почетку публикације изнео, он се послужио великим бројем података и, захваљујући свом великом познавању литературе која се односи на ове крајеве, документовано нам је приказао поједине стране и поједине фазе развоја Лесковца као просветно-културног центра. Као прва информација о овом питању његова публикација значи озбиљан и добродошао прилог.

Владимир СТОЈАНЧЕВИЋ

Pd. 15-2-1947

Оснивање окружног музеја у Лесковцу

Лесковац, 14. јануара

Недавно је у Лесковцу поведена акција за оснивање Окружног музеја и одмах се приступило прикупљању сноменика из културне прошлости овога краја. Највећи поклон дао је Сергије Димитријевић, директор Економског института при Привредном савету ФНРЈ, који је годинама радио на прикупљању материјала за научно проучавање лесковачког краја и суседних области.

Поклон Сергија Димитријевића састоји се из неколико збирки. Његова минеролошка збирка има нарочиту важност за Лесковац и околину, јер

има знатан број примерака минерала нађених на територији Округа. Збирка преисторских ископина са Хисара и Градца датира из млађег гвозденог доба. Керамички материјал, који је такође нађен на Хисару, словенског је порекла. Збирка старијег новца има 888 комада. У овој збирци налази се новац Римљана и Византинца. Исто тако интересантна је и етнографска збирка која садржи примерке разноврсног најкита. Поред овога, треба истaćи и византански споменик са грчким пат писом, који је нађен у Вучју.

5

Сергије Димитријевић, АГРАРНИ ОДНОСИ ЗА ВРЕМЕ ТУРАКА
У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ. Библиотека Градског народног музеја у Лесковцу,
бр. 2, Лесковац 1951, стр. 30. *Istorijski glasnik*

64-2, 1951. str 133-4

Градски народни музеј у Лесковцу издао је, као другу публикацију своје библиотеке, брошуру Сергија Димитријевића о аграрним односима у лесковачком крају за време турске владавине. Главно питање које он расправља из области ових односа, сачињава тзв. „Лесковачки закон“ издат 1860. г. и писан на дијалекту тамошњег краја. То је уствари била уредба којом је централна турска власт хтела да законски нормира аграрне односе који су у то време постојали и важили за лесковачки крај. „Лесковачки закон“ није остао на снази јер турска државна управа није била у стању да обезбеди примену његових одредбаба. Ипак, он је, као друштвено-правни документ једнога доба, од интереса за проучавање, јер је на њему требало да се заснују сви односи и све обавезе нашег тамошњег сеоског света према преосталим претставницима турског феудалног режима у пропадању, према читлуксахијама.

Сергије Димитријевић нам је изнео кратак историјат друштвено-економских и политичких прилика које су претходиле времену када је био издат „Лесковачки закон“. Укидање спахиског аграрног система Ђулханским хатишеријом 1839. г. и навала експроприисаних турских спахијамиграната из Србије после 1833. г., били су догађаји који су учествали размножава-

ње читлuka и читлуксахија и у области јужноморавског слива. Они су у овим крајевима били познати под именом гospодарлука и господара. Као је Лесковац био средиште пашалука коме је велики део био одузет и присаједињен Србији 1833. г. (крушевачки и делиградски округ), то је највећи део тамошњих спахија пребегао у Лесковац и његово административно подручје.

Читлучење је вршено насиљним путем, и у томе су се нарочито одликовали неки арнаутски насиљници. Кад је 1839. г. уведена редовна војска и укинуте спахије као војни ред, многи од спахија претварају се у читлуксахије. Поред уобичајених дажбина, рађале су се и нове којим су се аграрни односи погоршали до несношљивости. Појачано продирање европског капитализма у Турску и развитак робне привреде довели су до таквог друштвено-економског положаја тамошњег сељака, да је читав низ побуна био највидљивији одраз његове несношљивости. У публикацији су донети неки подаци који говоре о начину, времену, карактеру и опсегу читлучења у лесковачком крају.

Читлучење није престало ни после Хатихумајуна 1856. г.; штавише, оно је узело драстичније облике. Услед тога, као и питања порезе, злоупотреба и турских насиља над рајом, револуционарно распо-

Други број Библиотеке музеја у Лесковцу

Кроз неколико дана излази из штампе друга свеска Библиотеке Градског народног музеја под насловом „Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају“. Писац и ове брошуре је Сергије Димитријевић. Он се у њој нарочито задржао на Лесковачком закону, обнародованом 12. октобра 1860. године, који регулише аграрне односе у лесковачком крају за време Турака. У брошури је дат низ цитата из овог закона.

Први број Библиотеке „Стари Лесковац као просветни и културни центар“ изазвао је интересовање код известног броја наших научних радника, тако да је Музеј већ добио понуде за публиковање поједињих радова који се односе на Лесковац и лесковачки крај и који ће се штампати у наредним свескама.

питања и давали усмене предлоге.

Нове брошуре о прошлости Лесковца

Ових дана изишле су из штампе и биће пуштене у продају 8. августа, поводом прославе 10-годишњице фрерија Лесковачког партизанског одреда, две нове брошуре које је написао Сергије Димитријевић. Брошура „Почеци ралничког покрета у Лесковцу“ изашла је у издању Среског синдикалног већа, док је брошуру „Тако је некада било“ из ао Градски одбор Народног фронта. Прва брошура штампана је у 3.000, а друга у 2.000 примерака.

„Стари Лесковац као просветни и културни центар“ № 6/1951

Лесковац је једно од нашеих најстаријих градских насеља. Познат још у доба Римљана, он је готово у свима фазама свога развијатка играло видну улогу захваљујући привредном богатству своје околине, географском положају и саобраћајним везама. Његов привредни развигак, а упоредо са тим, и културни развој, број је текао: од зајатлиски и трговачкијајко развијеног града у XIX веку претворио се у индустријски центар последњих деценија старе Југославије, ступаши релативно рано на пут развијаша капитализма. Интересантан још је времена свога постанка. Лесковац је кроз своју историју пружао обиље материјала разним путописцима који су навраћали у град и бележили понешто о њему. Познатих извора има неколико стотина. На основу ове богате историјске грађе обрађивана су појединачна питања из прошлости Лесковца (аграрни одио под Турцима, ослободилачки покрети против османлиског освајача, просветно-културне прилике и др.), али још се није појавило исцрпније дело које би, кроз дубљу и свестранiju анализу историјских забивања и богатију документацију, дало ревизију досад објављеног материјала и детаљније расветлило појединачне таме или спорне моменте из ближе и даље прошлости Лесковца и његове околине (период под турском окупацијом у првој половини XIX века, територија коју је обухватала Дубочица локализација Новог Брда и би така против Турака под руководством Николе Скобаљића итд.).

Најновија брошура Сергија Димитријевића „Стари Лесковац као просветни и културни центар“ представља корак напред у проучавању и тумачењу прошлости Лесковаца и његове околине. Поред већ обрађеног и у своје време објављеног материјала из те области (Бојан Гојуб Горуковић, Драгољуб Трајковић, Предраг Ђорђевић и др.), брошура садржи и нове појединости, које бацају нову светлост на улогу Лесковца средином и крајем XIX века у просветно-културном погледу. Те нове појединости углаженом се односе на интересантне и карактеристичне податке о досад не познатим књигама и листовима као и о броју писмених људи и жена у граду и селима из тога доба, што указује на тадашњи вишак културног живота Лесковца у поређењу са Нишем, Врањем и другим местима. Кратки закључци о просветно-културним приликама Лесковца у XIX веку и у периоду између два светска рата такође дају нове и конкретније елементе. Активност групе напредних интелектуалаца и комунистичке омладине нарочито по следње деценије пред рат као и улога „Недељних новина“ правилно су оценени у брошури и истакнут је њихов допринос „политичком буђењу лесковачког краја и идеолошкој припреми Народног устанка“.

Поред својих позитивних страна, брошура има извесних недостатака садржајне и техничке природе. Изложен материјал је недовољно про дубље и систематизован, те брошура више чини утисак набацаних података из области просвете и културе старог Лесковаца него заокругље но дело. То долази отуда што се писац брошуру ограничио на изложено излагање тадашњих просветно-културних прилика, без њи

хове повезаности и материјално усlovљености. Због тога се и не виде чиници који су изазвали паглу, што ређе писмености у старом Лесковцу (потребе његове развијене трговине). Већ се они увредно појављују пред крај излагања првог периода и то у форми закључка. Пишчево тврђење да Лесковац и је дао истакнута име на пољу књижевности и науке због „запојавања доброг дела интелигенције потреба радног народа под утицајем крупног лесковачког капитала“ не сумњиво је тачно у погледу напредне литературе, али не и у погледу грађанске литературе и науке.

Појава ове брошуре Сергија Димитријевића представља значајан прилог проучавању прошлости Лесковаца и његове околине. Њен значај би би утолико већи уколико би постакла шири круг лесковачких јавних радника, па интелигенцијији рада обради појединачна питања из богате прошлости Лесковца. Њиховом сарадњом могло би много више да се учини у том погледу. Отуда потреба за једним лесковачким зборником не само да се осећа него се и мушки намеће.

Аристомен Ристић

Брошура Сергија Димитријевића „СТАРИ ЛЕСКОВАЦ КАО ПРОСВЕТНИ И КУЛТУРНИ ЦЕНТАР“

Ових дана изишла је из штампе и пуштена у продају брошура Сергија Димитријевића „Стари Лесковац као просветни и културни центар“. Ово је уствари почетак излажања библиотеке Градског народног музеја у Лесковцу која ће у будуће објавити низ брошура о културној и политичкој прошлости нашег града од истог писца.

40; Уредништво Маршала Тита 8.
еће „Напредак“, Лесковац, ул. 11

15. септембар 1951.
8. 1. 1951.

ложење било је силен порасло. То раздобље у локалној историји и народној традицији остало је запамћено као „Садрезамско време”. Оно се манифестовало, као аутор наглашава, „у масовним протестима и жалбама” изнетим путем бројних писмених достава и посета народних дебатија великим везиру Кибрзли Мехмед-паши (Садрезаму), на његовом инспекционом путу у пограничним крајевима према Србији и Влашкој.

1860. г. био је донет „Лесковачки закон” у 17 тачака. Гледајући његове прописе са друштвено - економског становишта, аутор их је поделио на пет група, које се састоје у: забрани ангарије, нормирању господарлука, забрани самовоље и насиља, гарантирању сељаковог поседа и сељаковог удела у жетвеном приносу и у забрани господарима да ометају благовремено обављање пољопривредних радова.

Анализирајући прописе који се односе на прву групу, тј. на забрану ангарије (работе на имању читлуксахије), аутор излаже да је „Лесковачки закон”, забрањујући ангарију, укинуо бесплатан рад чифчија на личном имању читлуксахије. „Овим прописом законодавац осуђује постојање феудалног домена и изјашњава се да се феудални приходи имају убрати искључиво у облику натуралне ренте, у облику удела у жетвеном доприносу земље, коју чифчија обрађује својим радом и инвентаром и засејава својим семеном”.

У групи прописа који се односе на нормирање господарлука читлуксахији је одређен уобичајени деветак уз остале феудалне дажбине.

У групи прописа који се тичу забране насиља и самовоље, за оне Турке који немају своје куће или куле на чифлику ограничен је долазак само у време сетьве и жетве. Господарски момци могу долазити само ради скупљања господарлука, и уз то плаћају трошкове око своје исхране за време свога боравка на селу. Распре између господара и чифчија имале су да се извиде и пресуде у меџлису.

„Лесковачки закон” требало је да гарантује и сталност сељачког поседа и удела сељаковог у жетвеном приносу. Он је требало, поред увођења правне сигурности која би допринела одржавању поретка, да има и своје економске последице. „На једној страни, било је потребно обезбедити онај део жетве који је био намењен за издржавање сељакове породице. Без тог животног минимума сељаци би напустили обраду земље... С друге стране, сталност сељачког поседа условљава постојање већег жетвеног приноса пошто омогућује и нагони сељака на трајније инвестиције. Онде где та гарантија не по-

стоји феудално експлоатисани сељаци пљачкашки исцрпљују земљу и не водерачуна о одржавању њене плодности. Уз то само они сељаци савесно обрађују земљу и улажу много труда у тај рад, који извлаче користи од тога. Зато је осигурање чифлиског удела у жетвеном приносу услов за бољу обраду земље.” Ова економска мера довела би и до повећања не само феудалних, него и државних прихода. Да се ово постигне, „Лесковачки закон” је, између осталог, као најважније, предвидео сталност сељакове баштине и забрану отимања чифлиске земље.

Забрана господарима да ометају благовремено свршавање пољопривредних радова имала је такође свој смисао.

„Лесковачки закон” није изменио положај чифчија, јер, како аутор излаже, Турска је као државна и друштвена организација била у распаду, а државни апарат који је требало да контролише примену већ донетих правних прописа и закона није имао снаге ни воље да стане у одбрану права која су раји били обећана. Све је то имало свога основа у преживелој друштвено-економској бази турског феудалног система, који се није могао никако прилагодити новим временима и новим историским нужностима. Отуда су и читлучења у лесковачком крају продолжавана све до ослобођења тих крајева 1877/8. г.

Публикација коју нам је пружио Срђан Ђимитријевић представља један исечак из ванредно интересантних и компликованих аграрних односа нашега сеоског света према Турцима око средине прошлог века. Слика коју нам је он изнео о овим односима омогућава да попутним прозину која је постојала у погледу познавања ових крајева Србије, а нарочито с обзиром на њену економску структуру и друштвене односе. У крупним потезима, нешто су о овим приликама раније писали М. Ђ. Милићевић, Ал. Јовановић, М. Спасић и Р. Николић. Међутим, Срђан Ђимитријевић се, у оквиру многих других података, специјално задржао на „Лесковачком закону”, као једном од докумената присније везаних за Лесковац и његову околину. У документовано писаном раду и са прецизним формулатијама својих мисли аутор нам је дао више него што се могло, с обзиром на првобитну сврху ове публикације, очекивати. Срђан Ђимитријевић је, несумњиво, по своме интересовању и по својој спреми, најбољи познавалац историске прошlosti Јужног Поморавља у 19 веку. Он би добро учинио, ако би нам, као резултат својих вишегодишњих испитивања, могао да пружи и једну монографију о Лесковцу и његовој околини.

Владимир СТОЈАНЧЕВИЋ

Народни одбор Градске општине наградио Сергија Димитријевића са 50.000 динара

Naša Rada 62. 41/1952.

Ових дана Народни одбор Градске општине у Лесковцу доделио је новчану награду у износу од 50.000 динара Сергију Димитријевићу, научном саветнику и хонорарном наставнику Правног факултета у Београду, за пожртовани рад на прикупљању и проучавању материјала од историске важности за наш град и околину.

Сергије Димитријевић је још као ћак лесковачке гимназије почeo да прикупља материјал који се односи на наш крај. Први његов рад 1933 године о проучавању Лесковца био је археолошка студија, објављена у „Старинару“, гласнику Српског археолошког друштва. Он је прикупio многобројни историски, археолошки, минералошки и етнографски материјал. Ове његове збирке претстављају основу садашња два музеја у Лесковцу. На основу ових збирки и прикупљене лесковачке литературе написао је он и објавио до сада шест брошуре штампаних у Лесковцу. Сада се налазе у штампи његове три нове књижице,

међу којима је најинтересантнија „Градска привреда ста-рог Лесковца“, која ће имати око 100 страна. Осим тога, Димитријевић има прикупљен и срећен материјал за 30 нових студија о нашем граду. У овом материјалу истиче се збирка народних песама из лесковачког краја у којој има око 2.000 забележених песама. Димитријевић је имао и своје стручне радове из области економије и историје српског радничког покрета. Ма дасе дуго налазио ван Лесковца, код њега је остао интерес за наш крај, и ов је неуморно радио на прикупљању материјала и кроз своје брошуре приказао Лесковац као знатан економски и културни центар у једном делу Јужне Србије.

Овом наградом одато је Сергију Димитријевићу пуно признање грађана Лесковца и околине за његова научна настојања.

Н. Ж.

Nikola Živković

Лесковачки Г.Р. 26-1930.

Најбољи матурант

Г. Сергије М. Димитријевић
лесковачки матурант, који је ослањен усмених испита на овогодишњој матури.

вотопис Григорија, архиепископа омиртског" (1858. г.), а на „Животопис Александра Македонског" (1844. г.), 8. Можда је за ову жеђ за књигом још илустративнији податак који је, између осталих, изнео Стојан Новаковић о једној иначе слабо познатој књизи у нашој историји књижевности и библиографији. Међу пренумерантима на књигу нишког учитеља Атанасија Петровића „Пресад мудрости или собраније поучителни мисли..." (штамп, у Београду, 1858. г.), од 365 претплатника из четири округа јужноморавског слива ослобођена 1877/78. г., 92 било је из Лесковца, 18 из Власотинаца и 10 из лесковачког села Печењеваца.

Од ослобођења Лесковац у културној делатности иде трагом осталих наших градова. Сергије Димитријевић нам је изнео доста података и о овоме раздобљу. Та делатност је била прилично разнолика. У периоду до Првог светског рата Лесковац је имао ове средње и стручне школе: нижу гимназију од 1879. г., ткачку школу, женску занатску школу од 1905. г., трговачку школу. 1887. г. требало је да отпочне са радом и учитељска школа, али услед политичких разлога она није прорадила. Градски музеј био је основан 1910. г.

У области издавачке делатности Лесковац такође показује извесну предузимљивост. 1887. г. излазио је први лесковачки лист „Црквени гласник", који је имао и књижевну страну. 1888. г. помиње се, ма да његови примерци нису остали сачувани, „Глас народа", који је имао информативни карактер. Од 1891. г. у Лесковцу је штампан „Врањски гласник" као службени орган Врањског округа. Од 1905. г. излазио је и дечји лист „Бачки напредак", чији је тираж, како аутор тврди, достигао до 4000 примерака. 1886. г. штампана је у Лесковцу и прва књига.

Лесковац је, једно време, по броју књижара стајао на другом месту у Србији, одмах после Београда. Град је имао и три

певачка друштва, што је, несумњиво, била више него тежња да се пође трагом културног градског живота. Такође су прављени покушаји да се дође и до градског позоришта, али се остало само на активности аматерске позоришне групе (1896—99. г.).

На периоду између два светска рата аутор се такође задржава. Значајно је то да је културна делатност била у стагнацији. Културни живот града је све више финансиски долазио у зависност од претставника лесковачких капиталиста који су се, опет, исувише били позабавили по славањем својих трговачких и индустријских предузећа, занемарујући све напоре на пољу културне изградње.

Као значајну друштвено-културну манифестацију Лесковца између два светска рата аутор бележи појаву „Недељних новина" (1933—35. г.). Идеолошки, оне су биле гласило и трибина левачарски оријентисаних млађих Лесковчана који су, на ступцима ових новина, третирали све важније проблеме и појаве из области политичког, друштвеног и културног живота града и његове шире околине. На крају је констатовано да је тридесетих година марксистичка градска омладина унела нове напоре у циљу оживљавања културне делатности града.

Покушај Сергија Димитријевића да нам прикаже Лесковац као знатан културни центар у једном делу Јужне Србије успео је врло добро. Да поткрепи мисао коју је у почетку публикације изнео, он се послужио великим бројем података и, захваљујући свом великом познавању литературе која се односи на ове крајеве, документовано нам је приказао поједине стране и поједине фазе развоја Лесковца као просветно-културног центра. Као прва информација о овом питању његова публикација значи озбиљан и добродошао прилог.

Владимир СТОЈАНЧЕВИЋ

Pd. 15-2-1947

Оснивање окружног музеја у Лесковцу

Лесковац, 14. јануара

Недавно је у Лесковцу поведена акција за оснивање Окружног музеја и одмах се приступило прикупљању сноменика из културне прошлости овога краја. Највећи поклон дао је Сергије Димитријевић, директор Економског института при Привредном савету ФНРЈ, који је годинама радио на прикупљању материјала за научно проучавање лесковачког краја и суседних области.

Поклон Сергија Димитријевића састоји се из неколико збирки. Његова минеролошка збирка има нарочиту важност за Лесковац и околину, јер

има знатан број примерака минерала нађених на територији Округа. Збирка преисторских ископина са Хисара и Градца датира из млађег гвозденог доба. Керамички материјал, који је такође нађен на Хисару, словенског је порекла. Збирка старијег новца има 888 комада. У овој збирци налази се новац Римљана и Византинца. Исто тако интересантна је и етнографска збирка која садржи примерке разноврсног најкита. Поред овога, треба истaćи и византански споменик са грчким пат писом, који је нађен у Вучју.

5

Сергије Димитријевић, АГРАРНИ ОДНОСИ ЗА ВРЕМЕ ТУРАКА
У ЛЕСКОВАЧКОМ КРАЈУ. Библиотека Градског народног музеја у Лесковцу,
бр. 2, Лесковац 1951, стр. 30. *Istorijski glasnik*

64-2, 1951. str 133-4

Градски народни музеј у Лесковцу издао је, као другу публикацију своје библиотеке, брошуру Сергија Димитријевића о аграрним односима у лесковачком крају за време турске владавине. Главно питање које он расправља из области ових односа, сачињава тзв. „Лесковачки закон“ издат 1860. г. и писан на дијалекту тамошњег краја. То је уствари била уредба којом је централна турска власт хтела да законски нормира аграрне односе који су у то време постојали и важили за лесковачки крај. „Лесковачки закон“ није остао на снази јер турска државна управа није била у стању да обезбеди примену његових одредбаба. Ипак, он је, као друштвено-правни документ једнога доба, од интереса за проучавање, јер је на њему требало да се заснују сви односи и све обавезе нашег тамошњег сеоског света према преосталим претставницима турског феудалног режима у пропадању, према читлуксахијама.

Сергије Димитријевић нам је изнео кратак историјат друштвено-економских и политичких прилика које су претходиле времену када је био издат „Лесковачки закон“. Укидање спахиског аграрног система Ђулханским хатишеријом 1839. г. и навала експроприисаних турских спахијамиграната из Србије после 1833. г., били су догађаји који су учествали размножава-

ње читлuka и читлуксахија и у области јужноморавског слива. Они су у овим крајевима били познати под именом гospодарлука и господара. Као је Лесковац био средиште пашалука коме је велики део био одузет и присаједињен Србији 1833. г. (крушевачки и делиградски округ), то је највећи део тамошњих спахија пребегао у Лесковац и његово административно подручје.

Читлучење је вршено насиљним путем, и у томе су се нарочито одликовали неки арнаутски насиљници. Кад је 1839. г. уведена редовна војска и укинуте спахије као војни ред, многи од спахија претварају се у читлуксахије. Поред уобичајених дажбина, рађале су се и нове којим су се аграрни односи погоршали до несношљивости. Појачано продирање европског капитализма у Турску и развитак робне привреде довели су до таквог друштвено-економског положаја тамошњег сељака, да је читав низ побуна био највидљивији одраз његове несношљивости. У публикацији су донети неки подаци који говоре о начину, времену, карактеру и опсегу читлучења у лесковачком крају.

Читлучење није престало ни после Хатихумајуна 1856. г.; штавише, оно је узело драстичније облике. Услед тога, као и питања порезе, злоупотреба и турских насиља над рајом, револуционарно распо-

Други број Библиотеке музеја у Лесковцу

Кроз неколико дана излази из штампе друга свеска Библиотеке Градског народног музеја под насловом „Аграрни односи за време Турака у лесковачком крају“. Писац и ове брошуре је Сергије Димитријевић. Он се у њој нарочито задржао на Лесковачком закону, обнародованом 12. октобра 1860. године, који регулише аграрне односе у лесковачком крају за време Турака. У брошури је дат низ цитата из овог закона.

Први број Библиотеке „Стари Лесковац као просветни и културни центар“ изазвао је интересовање код известног броја наших научних радника, тако да је Музеј већ добио понуде за публиковање поједињих радова који се односе на Лесковац и лесковачки крај и који ће се штампати у наредним свескама.

питања и давали усмене предлоге.

Нове брошуре о прошлости Лесковца

Ових дана изишле су из штампе и биће пуштене у продају 8. августа, поводом прославе 10-годишњице фрерија Лесковачког партизанског одреда, две нове брошуре које је написао Сергије Димитријевић. Брошура „Почеци ралничког покрета у Лесковцу“ изашла је у издању Среског синдикалног већа, док је брошуру „Тако је некада било“ из ао Градски одбор Народног фронта. Прва брошура штампана је у 3.000, а друга у 2.000 примерака.

„Стари Лесковац као просветни и културни центар“ № 6/1951

Лесковац је једно од нашеих најстаријих градских насеља. Познат још у доба Римљана, он је готово у свима фазама свога развијатка играло видну улогу захваљујући привредном богатству своје околине, географском положају и саобраћајним везама. Његов привредни развигак, а упоредо са тим, и културни развој, број је текао: од зајатлиски и трговачкијајко развијеног града у XIX веку претворио се у индустријски центар последњих деценија старе Југославије, ступаши релативно рано на пут развијаша капитализма. Интересантан још је времена свога постанка. Лесковац је кроз своју историју пружао обиље материјала разним путописцима који су навраћали у град и бележили понешто о њему. Познатих извора има неколико стотина. На основу ове богате историјске грађе обрађивана су појединачна питања из прошлости Лесковца (аграрни одио под Турцима, ослободилачки покрети против османлиског освајача, просветно-културне прилике и др.), али још се није појавило исцрпније дело које би, кроз дубљу и свестранiju анализу историјских забивања и богатију документацију, дало ревизију досад објављеног материјала и детаљније расветлило појединачне таме или спорне моменте из ближе и даље прошлости Лесковца и његове околине (период под турском окупацијом у првој половини XIX века, територија коју је обухватала Дубочица локализација Новог Брда и би така против Турака под руководством Николе Скобаљића итд.).

Најновија брошура Сергија Димитријевића „Стари Лесковац као просветни и културни центар“ представља корак напред у проучавању и тумачењу прошлости Лесковаца и његове околине. Поред већ обрађеног и у своје време објављеног материјала из те области (Бојан Гојуб Горуковић, Драгољуб Трајковић, Предраг Ђорђевић и др.), брошура садржи и нове појединости, које бацају нову светлост на улогу Лесковца средином и крајем XIX века у просветно-културном погледу. Те нове појединости углаженом се односе на интересантне и карактеристичне податке о досад не познатим књигама и листовима као и о броју писмених људи и жена у граду и селима из тога доба, што указује на тадашњи вишак културног живота Лесковца у поређењу са Нишем, Врањем и другим местима. Кратки закључци о просветно-културним приликама Лесковца у XIX веку и у периоду између два светска рата такође дају нове и конкретније елементе. Активност групе напредних интелектуалаца и комунистичке омладине нарочито по следње деценије пред рат као и улога „Недељних новина“ правилно су оценени у брошури и истакнут је њихов допринос „политичком буђењу лесковачког краја и идеолошкој припреми Народног устанка“.

Поред својих позитивних страна, брошура има извесних недостатака садржајне и техничке природе. Изложен материјал је недовољно про дубље и систематизован, те брошура више чини утисак набацаних података из области просвете и културе старог Лесковаца него заокругље но дело. То долази отуда што се писац брошуру ограничио на изложено излагање тадашњих просветно-културних прилика, без њи

хове повезаности и материјално усlovљености. Због тога се и не виде чиници који су изазвали паглу, што ређе писмености у старом Лесковцу (потребе његове развијене трговине). Већ се они увредно појављују пред крај излагања првог периода и то у форми закључка. Пишчево тврђење да Лесковац и је дао истакнута име на пољу књижевности и науке због „запојавања доброг дела интелигенције потреба радног народа под утицајем крупног лесковачког капитала“ не сумњиво је тачно у погледу напредне литературе, али не и у погледу грађанске литературе и науке.

Појава ове брошуре Сергија Димитријевића представља значајан прилог проучавању прошлости Лесковаца и његове околине. Њен значај би би утолико већи уколико би постакла шири круг лесковачких јавних радника, па интелигенцијији рада обради појединачна питања из богате прошлости Лесковца. Њиховом сарадњом могло би много више да се учини у том погледу. Отуда потреба за једним лесковачким зборником не само да се осећа него се и мушки намеће.

Аристомен Ристић

Брошура Сергија Димитријевића „СТАРИ ЛЕСКОВАЦ КАО ПРОСВЕТНИ И КУЛТУРНИ ЦЕНТАР“

Ових дана изишла је из штампе и пуштена у продају брошура Сергија Димитријевића „Стари Лесковац као просветни и културни центар“. Ово је уствари почетак излажања библиотеке Градског народног музеја у Лесковцу која ће у будуће објавити низ брошура о културној и политичкој прошлости нашег града од истог писца.

40; Уредништво Маршала Тита 8.
еће „Напредак“, Лесковац, ул. 11

15. септембар 1951.
8. 17. 1951.

ложење било је силен порасло. То раздобље у локалној историји и народној традицији остало је запамћено као „Садрезамско време”. Оно се манифестовало, као аутор наглашава, „у масовним протестима и жалбама” изнетим путем бројних писмених достава и посета народних дебатија великим везиру Кибрзли Мехмед-паши (Садрезаму), на његовом инспекционом путу у пограничним крајевима према Србији и Влашкој.

1860. г. био је донет „Лесковачки закон” у 17 тачака. Гледајући његове прописе са друштвено - економског становишта, аутор их је поделио на пет група, које се састоје у: забрани ангарије, нормирању господарлука, забрани самовоље и насиља, гарантирању сељаковог поседа и сељаковог удела у жетвеном приносу и у забрани господарима да ометају благовремено обављање пољопривредних радова.

Анализирајући прописе који се односе на прву групу, тј. на забрану ангарије (работе на имању читлуксахије), аутор излаже да је „Лесковачки закон”, забрањујући ангарију, укинуо бесплатан рад чифчија на личном имању читлуксахије. „Овим прописом законодавац осуђује постојање феудалног домена и изјашњава се да се феудални приходи имају убрати искључиво у облику натуралне ренте, у облику удела у жетвеном доприносу земље, коју чифчија обрађује својим радом и инвентаром и засејава својим семеном”.

У групи прописа који се односе на нормирање господарлука читлуксахији је одређен уобичајени деветак уз остале феудалне дажбине.

У групи прописа који се тичу забране насиља и самовоље, за оне Турке који немају своје куће или куле на чифлику ограничен је долазак само у време сетве и жетве. Господарски момци могу долазити само ради скупљања господарлука, и уз то плаћају трошкове око своје исхране за време свога боравка на селу. Распре између господара и чифчија имале су да се извиде и пресуде у меџлису.

„Лесковачки закон” требало је да гарантује и сталност сељачког поседа и удела сељаковог у жетвеном приносу. Он је требало, поред увођења правне сигурности која би допринела одржавању поретка, да има и своје економске последице. „На једној страни, било је потребно обезбедити онај део жетве који је био намењен за издржавање сељакове породице. Без тог животног минимума сељаци би напустили обраду земље... С друге стране, сталност сељачког поседа условљава постојање већег жетвеног приноса пошто омогућује и нагони сељака на трајније инвестиције. Онде где та гарантија не по-

стоји феудално експлоатисани сељаци пљачкашки исцрпљују земљу и не водерачуна о одржавању њене плодности. Уз то само они сељаци савесно обрађују земљу и улажу много труда у тај рад, који извлаче користи од тога. Зато је осигурање чифлиског удела у жетвеном приносу услов за бољу обраду земље.” Ова економска мера довела би и до повећања не само феудалних, него и државних прихода. Да се ово постигне, „Лесковачки закон” је, између осталог, као најважније, предвидео сталност сељакове баштине и забрану отимања чифлиске земље.

Забрана господарима да ометају благовремено свршавање пољопривредних радова имала је такође свој смисао.

„Лесковачки закон” није изменио положај чифчија, јер, како аутор излаже, Турска је као државна и друштвена организација била у распаду, а државни апарат који је требало да контролише примену већ донетих правних прописа и закона није имао снаге ни воље да стане у одбрану права која су раји били обећана. Све је то имало свога основа у преживелој друштвено-економској бази турског феудалног система, који се није могао никако прилагодити новим временима и новим историским нужностима. Отуда су и читлучења у лесковачком крају продолжавана све до ослобођења тих крајева 1877/8. г.

Публикација коју нам је пружио Срђан Ђимитријевић представља један исечак из ванредно интересантних и компликованих аграрних односа нашега сеоског света према Турцима око средине прошлог века. Слика коју нам је он изнео о овим односима омогућава да попутним прозину која је постојала у погледу познавања ових крајева Србије, а нарочито с обзиром на њену економску структуру и друштвене односе. У крупним потезима, нешто су о овим приликама раније писали М. Ђ. Милићевић, Ал. Јовановић, М. Спасић и Р. Николић. Међутим, Срђан Ђимитријевић се, у оквиру многих других података, специјално задржао на „Лесковачком закону”, као једном од докумената присније везаних за Лесковац и његову околину. У документовано писаном раду и са прецизним формулатијама својих мисли аутор нам је дао више него што се могло, с обзиром на првобитну сврху ове публикације, очекивати. Срђан Ђимитријевић је, несумњиво, по своме интересовању и по својој спреми, најбољи познавалац историске прошlosti Јужног Поморавља у 19 веку. Он би добро учинио, ако би нам, као резултат својих вишегодишњих испитивања, могао да пружи и једну монографију о Лесковцу и његовој околини.

Владимир СТОЈАНЧЕВИЋ

Народни одбор Градске општине наградио Сергија Димитријевића са 50.000 динара

Naša Rada 62. 41/1952.

Ових дана Народни одбор Градске општине у Лесковцу доделио је новчану награду у износу од 50.000 динара Сергију Димитријевићу, научном саветнику и хонорарном наставнику Правног факултета у Београду, за пожртовани рад на прикупљању и проучавању материјала од историске важности за наш град и околину.

Сергије Димитријевић је још као ћак лесковачке гимназије почeo да прикупља материјал који се односи на наш крај. Први његов рад 1933 године о проучавању Лесковца био је археолошка студија, објављена у „Старинару“, гласнику Српског археолошког друштва. Он је прикупio многобројни историски, археолошки, минералошки и етнографски материјал. Ове његове збирке претстављају основу садашња два музеја у Лесковцу. На основу ових збирки и прикупљене лесковачке литературе написао је он и објавио до сада шест брошуре штампаних у Лесковцу. Сада се налазе у штампи његове три нове књижице,

међу којима је најинтересантнија „Градска привреда ста-рог Лесковца“, која ће имати око 100 страна. Осим тога, Димитријевић има прикупљен и срећен материјал за 30 нових студија о нашем граду. У овом материјалу истиче се збирка народних песама из лесковачког краја у којој има око 2.000 забележених песама. Димитријевић је имао и своје стручне радове из области економије и историје српског радничког покрета. Ма дасе дуго налазио ван Лесковца, код њега је остао интерес за наш крај, и ов је неуморно радио на прикупљању материјала и кроз своје брошуре приказао Лесковац као знатан економски и културни центар у једном делу Јужне Србије.

Овом наградом одато је Сергију Димитријевићу пуно признање грађана Лесковца и околине за његова научна настојања.

Н. Ж.

Nikola Živković

Лесковачки гласник № 26-1930

Најбољи матурант

Г. Сергије М. Димитријевић
лесковачки матурант, који је ослањен усмених испита на овогодишњој матури.

**Лесковачка Градска општина
наградила Срђија Димитрије-
вића за проучавање историје
лесковачког краја**

Politika Лесковац, 27. октобар 1882.

Народни одбор Градске општине у Лесковцу доделио је новчану награду од 50.000 динара Срђију Димитријевићу, научном саветнику и хонорарном наставнику Правног факултета у Београду, за пожртвован рад на прикупљању и проучавању материјала од историске важности за Лесковац и околину.

Срђије Димитријевић је још као ћак лесковачке гимназије почeo да скупља материјал који се односи на лесковачки крај. Његов први рад о проучавању Лесковаца била је археолошка студија, објављена 1933. године у „Старинару“, гласнику Српског археолошког друштва. Он је прикупљио многобројни историски, археолошки, минералошки и етнографски материјал. Ове његове збирке представљају основу садашња два музеја у Лесковцу.

На основу тих збирки и прикупљене литературе, он је написао и досад објавио шест брошура, штампаних у Лесковцу. Сада су у штампи три његове књижице, међу којима је најинтересантнија „Градска привреда старог Лесковаца“, која ће имати око 100 страна. Осим тога, Димитријевић има прикупљен и срећен материјал за нове студије о Лесковцу. У овом материјалу истиче се збирка народних песама из лесковачког краја, у којој има око 2.000 забележених песама.

Димитријевић је имао и своје стручне радове из области економије и историје српског радничког покрета. Ма да се дуго налазио ван Лесковаца, он се интересовао за лесковачки крај, и кроз своје брошуре приказао Лесковац као значајан економски и културни центар у јужном делу Србије.

Н. Ж.

Nikola Živković

9
N. Rec 15/54
изашла из штампе

»Лесковачка енциклопедија« од Сергија Димитријевића

Ових дана у оквиру издања библиотеке Народног музеја у Лесковцу изиша је из штампе брошура Сергија Димитријевића, научног сарадника Економског института НР Србије „Лесковачка енциклопедија“ (свеска I). Сергије Димитријевић је досада објавио 23 студијска рада, од чега 19 у засебним књигама и брошурима. У овим његовим радовима обрађена су питања из привредне историје наше земље, из историје српског радничког покрета и историје Лесковца и околине. У брошури „Лесковачка енциклопедија“ објављени су чланци о старим лесковачким књижевним и јавним радницима, старим књигама штампаним у Лесковцу, као и о часописима који су излазили у овом граду. Посебну пажњу у брошури привлаче чланци о Сими Бунићу, познатом позоришном раднику и о боравку и раду Радоја Домановића и Станислава Биничког у Лесковцу.

Један део материјала објављен у „Лесковачкој енциклопедији“ изашао је у „Нашој речи“, али већи број чланка по први пут се објављује. Нарочити интерес у новом делу материјала претставља целовит приказ делатности Јована Ђорђевића, познатог лесковачког историчара и приказ напредног часописа „Нова школа“, који је излазио у селу Маноловцу и у коме је вођена оштра борба против реакционарних педагошких метода у доба Обзане.

Сем тога, ускоро ће изићи из штампе Споменица педесетогодишњице радничког покрета Лесковца и околине, у редакцији Сергија Димитријевића, која ће имати преко 400 страна одабраног материјала. М. Ж.

Борба * * * Вод 21/1954
изашла је прва свеска
„ЛЕСКОВАЧКЕ ЕНЦИКЛОПЕДИЈЕ“

Лесковац, 20 јуна
Народни музеј у Лесковцу објавио је прву свеску „Лесковачке енциклопедије“, коју пише сарадник Економског института НР Србије Сергије Димитријевић. У овој свесци су објављени чланци о старим новинама, књигама и часописима који су излазили у Лесковцу и олесковачким књижевницима и јавним радницима. У штампи се налази и споменица педесетогодишњице радничког покрета Лесковца и околине. Њу је такође припремио Сергије Димитријевић, који је досад објавио деветнаест књига и брошура о прошlostи Лесковаца и његове околине. Ј. Г.

* * *

Никола Ђоковић

НОВЕ КЊИГЕ И ЧАСОПИСИ *Naziv zec*

Градска привреда старог Лесковца

— Сергије Димитријевић „Градска привреда старог Лесковца“, Библиотека Градског народног музеја у Лесковцу, број 5. Штампарско предузеће „Напредак“, 1952 год. Уредник Веља Ивановић, управник музеја —

У пизу већ издатих студија о прошлости Лесковца Сергије Димитријевић нам је дао јој један свој озбиљнији рад, још једну звајну и документовану књигу о старом Лесковцу, који ће несумњиво послужити као добар прилог документације грађе за проучавање историје старог Лесковаца.

Ближљиво срећен и са истојашњицем материјалом и појацијом о Лесковцу XIX века, Лесковцу који иако само турска касаба у то време, жилаво се борио и уздижо да израсте у државу, изгубијући град, у чијем љивој нам јавије слику једног времена на које је прошло у неподврат. Пједаци из усомени Сотира Каписазовића и Ваље Гиличића, и причња Јанука Баба-Алића, бабе Хади-Танске, Мике Буџића и других старих Лесковчана приказују нам „изглед старог Лесковца који је био у условљену тадашњом економском структуром друштва. Свака класа имала је сваки однос гospodstva и potčinjenosti, све је то граду давало свој печат. На неким зградама видела се раскош и бес турских феудалаца и беда чинија, израстње друштвеног значаја хришћанског чорбачког елемента и национално и веганско угњетавање, скромна и мукотрпна живот зајатског стаљежа и друштво на запоставља се хришћанске сиротиње. Лесковачи седиште пашија и спахија, судско и нахијско седиште, вож и центар турске владајуће феудалне класе, која је из привреде старог Лесковца и његове богате околине црпела своје богатство, из кога су израсли чорбачки капиталисти и елементи. Лесковачи са Шашитом Пашиним Арем и Малим сејрајем, Лесковачи чорбачких кућа и сиротињских кућа чинија и зајатлија, Лесковачи црвених башти ограђених зидовима и капицима, Лесковачи оријенталског стила и раскоши и оријенталског јавашлуга. И иза тих зидова оплијао се живот оријенталских фудбалера, харемлуци, жене ослепене у шарену свилу, налиџаше и окижече, мношто љилим и орнаментираног посуда“¹. И фотограф је старог Лесковца, који подаји о називима лесковачких махала, сокака,

несталих целина и текија сликају изглед и архитектуру старог, ишчезлог Лесковаца.

Писац је грађу за ову књигу поделио у 4 дела: Изглед Лесковца за време Турака, Лесковачки пашалук и градска привреда старог Лесковаца у периоду турске окупације и непосредно после ослобођења и у периоду од ослобођења до Првог светског рата. Изгледа да ће наредни ред у распореду грађи бити приказанији, него он је који је дат, старљији најпре привреду старог Лесковаца, а затим изглед и остале историјске податке. Основна тема у књизи Сергије Димитријевића је проблематика развијајућа капитализма у Србији, која није довољично проучена, а стари Лесковачи као главни привредни и културни центар Јужног Поморавља пружају богат материјал за ово проучавање. По записима са црквених икона и другим подацима потвђује се постојање еснафа у првој половини XIX века, или су они више представљали традиционално славско прујирање, беширења и других функција (на пример еснаф орач-оземљаделски)

Лесковачи је за време турске окупације, и непосредно после ослобођења, били велики занатски и трговачки центар Србије. На 10 870 становника Лесковац је имао 813 трговца, занатлија и гости вијра, по чему се приближавао чак и Београду, а био је и изнад Ниша. Овакав положај који је заузимао Лесковачи као важан чаршијски центар Србије одраз је привреде и градитељства његове околине, јер је ка њему гравитирала не само привреда његове непосредне околине, него и привреда Јаблавице, Није Реке, Власа, као и делови Польнице и Заплане, са скоским залеђем од преко 100 000 становника, због чега су пазарни дани у Лесковцу били први вашери. Посебно „вешти вештери“ — панђули, који су трајали и до 15 дана, били су чукали по броју кола, који чинији робе која је довођена на продажу и мнштувала народа који је посећивао ове вишери.

За време владавине Турака у Лесковцу је постојало око 95

8/1953 ГРД
Нове књиге и листови

Сергије Димитријевић „Градска привреда старог Лесковаца“, Библиотека Градског народног музеја у Лесковцу бр. 5, Лесковац 1952, Штампарско предузеће „Напредак“.

I 19-17 1953 РД.

вредности, од преко сто хиљада динара и продао их Александру Маринковићу, Стевану Ерићу, Трифуну Јаничијевићу, Милану Илићу и Драгославу Стојановићу. У ову групу био је умешан и Радојко Марковић, радник „Првени заставе“. Суд је Бурбабија осудио на шест и по година строгог затвора, а остала оптужене на казне од шест месеци до две године.

★ Књига „Градска привреда старог Лесковаца“ од Сергија Димитријевића, научног саветника и ванредног професора Правног факултета у Београду, изашла је из штампе у издању библиотеке Градског народног музеја у Лесковцу. Поред већ објављених студија о прошлости Лесковаца, ова књига професора Димитријевића претставља и леп прилог за проучавање историје овога краја. Књига говори о изгледу Лесковаца за време Турака, о Лесковачком пашалуку, о градској привреди старог Лесковаца, итд.

разних врста заната, што говори вићи, Хараламовићи, Крајини, о јој ко развијеној специјализацији Штеровићи, Јав-Јотовићи, Арги- и разноврсности заната, пчеви ровићи, Буричићи, Гицићи, Ен- од кнадија, Ја, Ћутићи, терзији, глезовићи, Гирини итд., а по абадији, касана, сармакеша, лун- женској линији, „Товкићи“, „Ми- ћера, бер ера, казаџија па до цве ви“, „Хаџи-Митићи“, „Бегни“ ткача, кожухара, свирача и амам- итд. Писац даље наводи да циљ да ција да- ција, итд. Сем тога, међу хри- ведени подаци немају за циљ да шћанским становништвом Лес- некоја увреде, јер се на основу Кинца било ће трговаца, даскала, преимена и имена, или вошиње, попова и чивчија. По подацима не може са сигурношћу потврди- из тафера пропотопа Прокопија, 22%, становника биле су чивчије, пошто се може а око 11%, жиридије. Рабаџијук ставља да је домаће становништво могло да прихвати је био нарочито развијен по о- пједица имена и пре половине колним лесковачким селима: Ту реконцу, Станију, Виварцу, Мр- штану, Богђијицу итд. Нарочито је био развијен ужарско - салер- ски занат. Лесковачка ужарска роба по подацима из тафера с арог лесковачког грбовца, „Шу- љаге“ била је разноврсна и на добром гласу.

По подацима које је сакупио писац донекле се може добити пјетстава и о условима првобитне акумулације. Занатски по- моћници, калфе и шегр и (ч)расији ступали су на нај. мни рад од Џмитров до Ђурђен дана, уз најамину од 12% до 600. гроши, па после „комбинујући занатску делатност са трговањем, а често и земљашењем и издављивањем чивчија-сељака, настала су лесковачке чорбадије, ти преходници лесковачких индустрисалаца и бакара“.

На разvитak привреде и живота старог Лесковаца несумњиво да је имао утицаја и грчко-шпански елеменат у Лесковцу, који је особито поседовао трговачки и шпекултивни дух. Из података у тафери у пропотопа Прокопија и Бешлићевог шематизма помињу се имена Афелов, Анастас, Гојчић, Гуја, Гећа, Гроз, Дел, Денчи, Накић, Таса, Прокопије, Профир, Сотирећ, Тиће, Тире, као и Ђир Профиров Ана-Стас, Ђир Коста, Ђир Никола, Ђир Сотирећ итд. На основу по-узданог извора писац утвђује да је имао утицаја и грчко-цивијарско порекло о му-шкој линији неких лесковачких породица, као: Теогијевићи, Т-јевићи, Наумовићи, Кржалићи, Хаџи-Костићи, Поповићи (Попа-Накићи), Јорѓаћевићи, Цветамо-

Писац у поглављу описује стање лесковачке привреде од осла бећења до Првог светског рата, изложујуји и реформациону структуру становника. Занимљива по народностима, разvитак и пропадање поједињих заната, посебно се задржавајући на модеризирању ужарског заната, најавом раду и трговању ужарјијом. Истичући значај локалног тржишта и улогу трговине у првобитној акумулацији, писац подсећа да су први парни млинови били у рукама трговаца, а пчеви стваре лесковачке индустрисе, иако су почивали своју каријеру као занатски радници, њихова богатства су углавном формирана у трговини.

Појава мануфактуре има свој почетак у стројковачкој фабрици Гајтана 1884 год, лесковачкој фабрици 1896, платарима, кудељари 1903 год. (ве ове фабрике била су акционарска друштва која су основали трговци. Лесковац има већ неколико циглана, 2 парна млива, штампарију, фабрику пољопривредних машин, у којима је запослено доста радника Касвија појава и фабрика у Козару и Грделици, као и фабрика шоф у Лесковцу, ставља Лесковац, одмах после Београда, у гед шајвејских индустриских градова у Србији.

Књига Срђана Димитријевића претставља још један леп прилог проучавању историје нашега града, који је у периоду од задњих деценија XIX века, до породица, као: Теогијевићи, Т-јевићи, Наумовићи, Кржалићи, Хаџи-Костићи, Поповићи (Попа-Накићи), Јорѓаћевићи, Цветамо-

Милорад ТРУДИЋ

NOVE KЊИГЕ

**DR. S. DIMITRIJEVIĆ: „BIBLIOGRAFIJA SOCIALISTIČKOG I RADNIČKOG POKRETA U SRBIJI“
(IZDANJE PODUZEĆA »RAD« BEOGRAD)**

*Borba Zagreb
10/2/1954*

Svakom onom tko se interesira razvojem socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji omogućava se ovom bibliografijom da se pregleđuje upozna sa gotovo svim djelima koja o dvojne govorile.

Tu su uključene mnogobrojne publikacije srpskih socijalističkih teoretičara na našim i stranim jezicima, dela stranih socijalista koja govore o balkanskoj federaciji i Srbiji kao i sve knjige buržoaskih autora iz Srbije, u kojima se govorilo o socijalizmu. Sve ove publikacije se uglavnom odnose na period do zaključnog kongresa Srpske socijaldemokratske stranke, održanog 16 aprila 1919. godine, i to bez obzira na vrijeme kad su izdane i mjesto u kom su izdane.

Možda se može diskutirati o kriteriju za izradu ove bibliografije po kojem nisu unijeta u nju neka djela koja je svakako trebalo užeti u obzir, dok su unijeta druga manje važna (na pr. medicinska djela V. Pelagića), ali mora se priznati ozbiljan trud autora na njenoj izradi kao i činjenica da ona predstavlja dobru osnovu za izradu budućih bibliografskih.

U vezi s ovim pojavljuje se pitanje izrade sličnih bibliografskih u drugim republikama, u čemu će im takođe pružiti pomoći ova bibliografija. U nju su baš u tom cilju i to posebno kao pomoći za izradu sličnih bibliografskih u Bosni i Hercegovini i Makedoniji uključene kve bibliografske koje se odnose na teritorije tih republika koje je autor našao po bibliotekama Srbije.

B.N.D.

Borba 7/1 54

Нове књиге и часописи

(Издања предузећа „Рад“ – Београд)

Svakom onom ko se interesuje razvojem socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji omogućava se ovom bibliografijom da se pregleđuje upozna sa скоро svim delima koja o ovome govorile.

Tu su uključene mnogobrojne publikacije srpskih teoretičara na našim i stranim jezicima, dela stranih socijalista koja govore o balkanskoj federaciji i Srbiji kao i sve knjige buržoaskih autora iz Srbije u kojima se govorilo o socijalizmu. Sve ove publikacije se uglavnom odnose na period do zaključenog Kongresa Srpske socijaldemokratske stranke održanog 16 aprila 1919. godine, i to bez obzira na vrijeme kad su izdate i mesto u kom su izdate.

Možda se može diskutovati o kriteriju za izradu ove bibliografije, po kojem nisu uneta u nju neka dela koja je svakako trebalo užeti u obzir, dok su uneta druga manje važna (napr. medicinska djela V. Pelagića), ali mora se priznati ozbiljan trud autora na njenoj izradi kao i činjenica da ona predstavlja dobar osnov za izradu budućih bibliografskih.

U vezi sa ovim pojavljuje se pitanje izrade sličnih bibliografskih u drugim republikama, u čemu će im takođe pružiti pomoći ova bibliografija. U nju su baš u tom cilju i to posebno kao pomoći za izradu sličnih bibliografskih u Bosni i Hercegovini i Makedoniji uključene sve bibliografske koje se odnose na teritorije tih republika koje je autor našao po bibliotekama Srbije.

B. N. D.

Нове књиге и

(Издања предузећа „Рад“ – Београд)

*Beograd
izdanie
7/1 54*

У вези са овим појављује се питање изrade sličnih bibliografskih u drugim republikama, u чему ће им takođe пружiti pomoći ova bibliografija. У нju су баш у том циљу i то посебно као помоћ за izradu sličnih bibliografskih u Bosni i Hercegovini i Makedoniji uključene sve bibliografske koje se odnose na teritorije tih republika koje je autor našao po bibliotekama Srbije.

* B. N. D.

Branislav N. Đurić

Dr. S. Dimitrijević: „Bibliografija socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji“. Svakom onom ko se interesuje razvojem socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji omogućava se ovom bibliografijom da se pregleđuje upozna sa скоро svim delima koja o ovome govorile.

Tu su uključene mnogobrojne publikacije srpskih teoretičara na našim i stranim jezicima, dela stranih socijalista koja govore o balkanskoj federaciji i Srbiji kao i sve knjige buržoaskih autora iz Srbije u kojima se govorilo o socijalizmu. Sve ove publikacije se uglavnom odnose na period do zaključenog Kongresa Srpske socijaldemokratske stranke održanog 16 aprila 1919. godine, i to bez obzira na vrijeme kad su izdate i mesto u kom su izdate.

Možda se može diskutovati o kriteriju za izradu ove bibliografije, po kojem nisu uneta u nju neka dela koja je svakako trebalo užeti u obzir, dok su uneta druga manje važna (napr. medicinska djela V. Pelagića), ali mora se priznati ozbiljan trud autora na njenoj izradi kao i činjenica da ona predstavlja dobar osnov za izradu budućih bibliografskih.

Рецензија Нови прилози историји српског социјалистичког покрета

Кр 27/154

Историја српског социјалистичког покрета, у раздобљу између два светска рата занемаривана и мало обраћавана, од Ослобођења наовамо предмет је архивских истраживања и научних испитивања читавог низа наших историчара и других научних радника. Од наше Народне револуције до данас ми смо добили безмало читаву библиотеку историских студија, расправа, збирки архивских докумената, мемоарских и аутобиографских списа и библиографија радова појединачних социјалистичких првобораца, идеолога и теоретичара. Ова разноврсна историска литература, која сваког дана све више расте, садржи богату грађу и драгоцене податке, који ће корисно послужити оним нашим историчарима, који се буду подухватили замашног посла да напишу историју читавог српског социјалистичког покрета од његових првих зачетака до вакључног Конгреса Српске социјал-демократске партије, одржаног 16 априла 1919.

Овом приликом задржачемо се само на најновијим прилогима историје српског социјалистичког покрета, објављеним у току последњих неколико месеци. Наравно, у овом кратком и непотпуном осврту нећемо моћи обухватити све радове него само неколико најзначајнијих, који заслужују нарочиту пажњу и посебан осврт.

Сергије Димитријевић: Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији (Издање „Рада“ — Београд).

Професор универзитета Сергије Димитријевић, дао је овом савесно израђеном „Библиографијом“ један неопходно потребан притручник са подацима о публикацијама које се односе на постављену проблематику. Поншто је ово први преглед ове врсте, то је сасвим природно да он не може бити сасвим потпуна, јер у свима оваквим пионирским пословима нужнот мора да има и извесних малих празнине. Када се има у виду да су многи наши социјалистички списи објављивани анонимно и илегално, да су били забрањивани и конфисковани, неки чак и систематски уништавани и спаљивани, тек онда се даје правилно оценити вредност и значај овога још биљног и напорног посла. Без претеривања се може рећи да је састављач ове „Библиографије“ морao уложити огроман труд у овај посао. Његови напори су уродили несумњиво позитивним резултатима и сваки онај, који буде хтео да пише о нашем социјалистичком покрету, неће мимоиди овај притручник, кратак подацима око значајној проблематици.

Сергије Димитријевић: Социјалистичке радничке организације у Србији на крају XIX века (Издање „Рада“ — Београд).

У овој књизи, израђеној на основу веродостојних архивских докумената и брижливих историских испитивања, реконструисан је постанак и развјетак првих социјалистичких организација у Србији 70-тих и 80-тих година прошлог века. Осим тога, овде је приказано почетање „Социјал-демократе“, описано је социјалистичка сфера утицаја, осветљено је оснивање првих радничких синдикалних организа-

зација, и умро је у темници. Његова емигрантска бављења у Бугарској, Румунији, Мађарској, Чешкој, Аустрији, и Швајцарској још увек нису доволно осветљена, јер недостају још многи подаци. Али, Бесаровић је дао све оно, што се данас могло дати, према седашњем стању ствари. Иако рађена на основу извора, Бесаровићева књига је написана тако живо и занимљиво, да се чита као што-
Коментатор

Kosta Milutinović

ција у Србији, дате су нове појединости о оснивању првих првомајских прослава код нас и приказан је покрет за време владавине (реакционарног режима Владана Торђевића). Најзад, аутор је дао језгровите карактеристике руководилаца социјалистичког покрета и првих радничких организација у Србији у доба последњих Обреновића.

Арпад Лебл: Социјалистички покрет у Војводини 1890—1919. (Издање „Братство-Јединство“ — Нови Сад).

Док је социјалистички покрет у Србији проучен и приказан је у главним фазама овога развоја, докле покрет у Војводини још увек чека своје историчаре и обраћаваче.

Војвођански историчар Арпад Лебл, професор Вишке педагошке школе у Новом Саду, бави се већ годинама проучавањем социјалистичког покрета у Војводини и дао је до данас већ неколико примећених радова из ове проблематике. Нарочито је запажен његов рад „Жетелачки штрајкови у Војводини“. У овој књизи дата је збирка документа о радничком покрету у раздобљу од 1890—1919. У уводној студији Лебл је синтетички ојцрао главне фазе у развоју организованог радничког покрета у поменутом историском раздобљу.

Ристо Бесаровић: Васа Пелагић. (Издање „Рада“ — Београд).

Босански историчар Ристо Бесаровић дао је прву монографију о социјалистичком првоборцу Васи Пелагићу. О овом нашем истакнутом народном борцу писано је до данас већ у више махова, и још увек се пише и стално проналази све нова и нова грађа. Вечити изгнаник, обележен као „човек опасан по сваку државу“ Пелагић је првоге знатан део свога живота по

Др СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ: „БИБЛИОГРАФИЈА СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ И РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА У СРБИЈИ“ *Радио Сеција 25/11/53*

ПОТРЕБА за једном би социјалиста, у библиографијом овакве врсте ју су укључена хрватска, осјећа се већ одавно, а изда вачко предузеће „Рад“ издавањем ове књиге попунило је ту празнину. У њу су укључене све врсте публикација осим листова, часописа и плаката који се односе на социјалистички и раднички покрет Србије до закљученог конгреса Српске социјалдемократске странке одржаног 16 априла 1919 године.

У библиографију су ушле књиге, брошуре, сепаратори, зборници, календари, споменици објављени од стране српских социјалиста, као и публикације о социјалистичком покрету у Србији и радничким организацијама тога времена, и то без обзира да ли су штампане у Србији или негде друго и у ком су временском раздобљу издате.

Да би се добила потпунија претстава о дјелатности и утицају тадашњих српских

литератури из тог периода који говори о социјализму. У библиографију су укључене и антисоцијалистичке публикације и књиге буржоаских аутора које третирају ову тематику.

Осим тога библиографија обухвата и све публикације страних социјалиста у којима се говори о Балканској федерацији или о Србији.

У циљу помоћи друговима из Босне и Херцеговине и Македоније на изради сличних библиографија њихових сличних покрета, овде су укључене и све публикације које се односе на територију тих република, а које је аутор ове библиографије нашао по библиотекама НР Србије.

Књиге су груписане према ауторима алфабетно, што омогућава бољу прегледност и лакше сналажење у овој материји.

У библиографију је укључен низ књига које нијесу нађене у оригиналу, и велико је питање за добар дио њих дали треба да овде буду укључене и да ли уопште постоје.

Ово показује колико се са мноштвом библиографијом ишло у ширину, а то потврђује поред осталог и чињеницу да су у њу унесена сва Шелагићева па и медицинска дјела или напр. таква дјела као што су полемика о жељезницама Јеврема Марковића и Чеде Мијатовића, неки радови Раше Милошевића, Лазе Нанчића, Јаше Продановића, Џере Тодоровића итд., која, да је примењен мало строжи критеријум, не би ни дошла у овој ономејици за објављивање у овој ономејици.

Штета је што библиографија не садржи сва објављена дјела из тог периода о социјалистичком и радничком покрету у Србији, пошто су многа уништена а многа нијесу била ни доступна аутогрупу, као и што није уз сваку књигу дат њен историјат шта се може у њој наћи, чиме ћи библиографија несумњиво добила.

Али вјероватно да ће то бити отложено у сљедећем, издању ове библиографије, која он свакако требало да буде проширена и на листове, часописе и плакате који се односе на социјалистички и раднички покрет Србије из тог периода. У вези са овим поставља се питање израде сличних библиографија и за друге републике.

Бранко Н. ЂУКИЋ

Весник 27/IV 54

После педесет година

(РАДОВАН ДРАГОВИЋ: ИЗБОР ЧЛНАКА, „ПРОСВЕТА”, БЕОГРАД 1954)

Чињеница је да је тек после ослобођења било могуће сакупити и издати избор чланака Радована Драговића. Такав случај био је и са списима друге двојице руководилаца социјалистичког покрета у Србији пре Првог светског рата, Димитрија Туцовића и Душана Поповића. То говори, између осталог, колико о тешким условима под којима се развијао раднички покрет у Југославији, толико и о чињеници зашто је име и дело Драговића, као и много штошта другог из ближе историје социјалистичког покрета, остало још до данас слабо познато, или скоро уопште непознато, чак и свеснијим борцима за социјализам.

Зар нисмо недавно тек добили прилоге биографији друга Тита? Сем Чолаковићеве књиге Кућа оплакана, те приче о Вејектству са робије Пашка Ромца, да ли је још нешто написано о тим кућама оплаканим кроз које су прошли скоро сви раднички борци пре рата, издржали све патње — многи су тамо оставили и по читав деценију свога живота (например, Моша Пијаде, Родољуб Чолаковић, Станко Пауновић и други) да би се борба за револуцију и социјализам могла доследно и успешно водити, — да ли је, дакле, још нешто о томе написено? Итд., итд.

Овај избор чланака Радована Драговића појављује се скоро педесет година после његове смрти (умро је 7. јануара 1906. године). „Најбољи умиру најпре — то се овога пута потврдило“ — дубоко потресен смрћу свога друга писао је

Димитрије Туцовић, најумнија глава социјалистичког покрета у Србији првих деценија нашег столећа. Туцовић га је називао великим организатором пролетаријата, првим и највећим учитељем радничким „из чије су школе изашли најбољи пролетерски борци“. А Душан Поповић, најближи друг Туцовићев, неуморни пропагандист идеја марксизма, писао је да је Драговић „готов да свакога па и самога себе растргије, само ако би покрету припредија каква опасност. Он је имао у очима само његово развијање и напредовање; све је друго пред тиме падало: личне везе, најинтимнија приятельства, најукорењеније традиције, најнежнија осећања, најбитнији интереси, најдрагоценјије ствари, угодност, здравље, живот.“

Драговић, оснивач и први секретар Српске социјал-демократске странке, тај први професионални социјалистички новинар у Србији, по речима Туцовића имао је богато знање, јаку мотивацију, не мању вољу за рад, оштроумно запажање и разумевање свих догађаја и дневних питања, био је човек који је положио основе модерном радничком новинарству код нас. („Р. Драговић у личној успомени“. Он је и у својим чланцима које је објављивао највећим бројем у „Радничким новинама“, које је и уређивао, остао непосредни, практични раднички борац; своју новинарску делатност потпуно је посветио задацима класног радничког покрета. Због тога, као и због кратког живота (рођен је 27. новембра 1878. године у Ужицу и кад је умро био је

у 28 години живота), није стигао да пише и о другим проблемима и стузији. Његови чланци, пре свега, претстављају аутентичне податке и изворе за проучавање радничког покрета тог периода. Међутим, добар број њих је од ширег значаја и у теоретском и у културноисториском смислу, иако, како смо већ рекли, Драговић није стигао да пише обимније ствари. У серији чланака „Из нашег покрета“, например, он излаже своје врло интересантне опсервације о интелигенцији уопште, о њеним односима према радничком покрету посебно, о интелигенцији коју је створио сам раднички покрет, — о радничкој интелигенцији, како каже Драговић, и њеном одношу према осталој интелигенцији, и о комплексу тех питања у светlosti сукоба између пролетаријата и буржоазије. Многи његови чланци третирају проблеме демократије у друштву (например, у чланку: „У одбрани наших радника“ пише о бирократији тог времена) и посебно, и нарочито демократског централизма у партијским и синдикалним организацијама (например, у чланку „Наши синдикати“). Његов чланак о „Картелима“ има значаја за привредну историју, као што разни Драговићеви чланци имају и данас значаја за разне друштвене науке.

Чини се да је избор, колико је било могуће (јер за извесне чланке ипак остаје сумња да ли су његови, те нису могли ући у обзор), направљен добро.

Предговор Сергија Димитријевића (који је направио овај избор, дао библиографију Драговићевих радова и радова о њему) први је опшirniji напис, уствари прва монографија о Драговићу. Међутим, писана је без смелијег и свежијег критичког захвата у доба и дело Драговића, без новијих опсервација о богатој скали проблема ове матерijе коју обрађује, и, чини нам се, без потребног осећања за финотекиво континуитета са претечама социјализма у Србији, за идеолошка и друга струјање у радничком и социјалистичком покрету у Европи тога времена и за читав низ сличних проблема. Многи подаци у овој монографији редакторског су карактера. Требало је да дођу на крај књиге, тамо где им је место, чини нам се, да би добили и монографија на прегледности, занимљивости, а и на концизности (има 158 страница а читава књига 384). Тиме би и читава књига добила на својој разумљивости и приступачностима широм кругу читалаца.

Издањем и ове књиге „Просвета“ доприноси осветљавању историје социјалистичког покрета у нашој земљи.

Нусрат СЕФЕРОВИЋ

„Књижевност“
Бр 4/1954

РАДОВАН ДРАГОВИЋ: „ИЗБОР ЧЛАНАКА“

„Просвета“ — Београд, 1954

Новинарска и публицистичка активност Радована Драговића означава само један вид његове плодне јавне делатности. Оснивач Београдског радничког друштва, прве класне организације српског пролетаријата, учесник у оснивању и свих других класних радничких организација у Србији почетком двадесетог века, и човек који је међу српским социјалистима тога времена неоспорно највише допринео стварању Српске социјал-демократске партије и Главног радничког савеза, — Драговић је највећи део својих напора посветио решавању практичних политичких проблема. Међутим, и његова публицистичка делатност била је у то време од изванредно значајног утицаја на формирање свести припадника нашег радничког покрета.

Као публицист Драговић је одиграо важну улогу у борби тадашње малобројне марксистичке групе да концепције научног социјализма постану јединствена идејна основа радничког покрета у Србији. Васпитан, још као ћак ужицке гимназије, у духу идеја утописког соци-

јализма Чернишевског и Светозара Марковића, Драговић је за време свог боравка у Аустрији, у присном додиру са социјалдемократским организацијама и под утицајем марксистичке литературе већ као младић од непуних двадесет година почeo критички гледа на своја првобитна схватања. Он је први српски социјалиста који се потпуно ослободио утопских илузија и доследно прихватио учења научног социјализма. У једном писму из тога времена Драговић каже: „Сви напори наше омладине, да се створи каква странка, остали су безуспешни, и остаће све дотле, док се код нас не одвоји радничка класа, и док она сама не почне да управља својом судбином“. Ослобођен утопских схватања, са већ формираном свешћу о томе да ће социјалистички поредак моћи да се оствари само револуционарном борбом радничке класе, а никако не на просветитељски начин, једино пропагандом револуционарних идеја, како су деведесетих година мислили млади социјалисти у Србији под утицајем Васе Пелагића, Драговић је по свом доласку у домовину имао да води велику теоретску борбу да схватања научног социјализма постану схватања српског радничког покрета. Као главни уредник „Радничких новина“, и као писац великог броја чланака у томе листу (и у ранијим социјалистичким листовима: „Социјалдемократ“, „Раднички лист“, „Стари раднички лист“ и други) Драговић се успешно борио против реформистичких схватања групе Косте Јовановића и Јована Скерлића и против анархосиндикалистичких схватања Милорада Поповића. Захваљујући његовој публицистичкој активности, и утицају који су његови погледи извршили на припаднике радничког покрета, пропали су сви покушаји реформиста да од социјалне демократије направе либерални малограђански покрет. Исто тако, доживели су потпуни неуспех и покушаји анархосиндикалиста који су истицали да српској радничкој класи није потребна политичка организација и да је борба за свакодневне економске потребе довољна да испуни програм синдикалне делатности. Тај, веома значајни период, у публицистичкој активности Радована Драговића заступљен је у овој књизи написима „Синдикални покрет“, „Пред главне синдикалне скупштине“ и изванредно занимљивом серијом чланака под заједничким насловом „Из нашег покрета“.

Упоредо са борбом за јединство радничког покрета, за марксистичку идејну чистоту његове идеологије, Драговић је и у својој практичној политичкој активности и на плану публицистике водио упорну борбу за независност српске социјалдемократије од утицаја грађанских политичких партија и група. И ти моменти осветљени су у чланцима који су сакупљени у овој књизи. Када су за време општинских избора у Београду 1902. године, за време владавине Александра Обреновића, самостални радикали, који су тада били најнапреднија буржоаска опозициона партија, понудили социјалистима стварање једне опште опозиционе листе и заједничко учешће на изборима, Драговић је, у име београдских радника, одbio да прихвати њихову понуду. Објашњавајући читаоцима „Радничких новина“ из којих разлог није могао да прихвати овакав вид сарадње са самосталним радикалима, Драговић у свом чланку „Избори у Београду“, који је несумњиво један од најзанимљивијих написа у овој књизи, дубоко принципијелно образлаže свој став: „Нама је изнад свега интерес радничке ствари, интерес социјализма. У политичком програму ми имамо само известан број заједничких схватања са буржоазном демократијом, али је наш идеал сасвим други, у економским питањима ми имамо сасвим различите захтеве. У овај мах још нисмо организовани. Наш социјалистички покрет још није на довољно чврстим ногама, и ми хоћемо да одржимо границу између нас, социјалних демократа, и њих, буржоаских демократа. Ми смо једно, они друго, и ми нећемо забуне и двосмислености у нашим редовима.“ У једном другом чланку, писаном годину дана касније, Драговић даље развија своје гледиште: „И видна разлика између демократије — уколико о њој код нас може бити речи — и Социјалне Демократије, јесте у томе што прва жели да одржи данашње друштвено уређење, тражећи извесне поправке, које друга тежи да из основа измени. Зато је између једне и друге судар неизбежан...“

Из многих чланака у овој књизи Радована Драговића види се да је он у пуној мери био ослобођен од такозваних парламентарних илузија које су биле карактеристичне за многе истакнуте европске социјалисте његовог времена. Као што се из ових чланака може видети, Драговић је схватао парламентарни живот као једно од опришта класне борбе на коме треба да учествују и претставници радничке класе, али он никада није мислио да ће пролетаријат у Србији доћи на власт парламентарним путем. Његово становиште било је супротно и схватњима реформиста који су сматрали да парламентарна борба треба да буде једини вид борбене активности социјалне демократије, и схватњима анархосиндикалиста који су сматрали да радницима није потребан претставник у скупштини, и да политичку борбу треба напустити и борити се само за непосредне економске захтеве. Објашњавајући своје становиште у једном од својих чланака, Драговић, поред осталог, каже: „Наше учешће у изборној борби не одређује се само потребом да и ми имамо своје претставнике у законодавном телу, него и потребом одвајања радничких елемената од буржоаских група, које, макако оне биле напредне, или се за такве само издавале, не могу да заступају наше интересе.“

То су била схватанја из којих су многи од истакнутих вођа у то време већ опортунистичке Друге Интернационале могли много шта да науче!

За разлику од Димитрија Туцовића, који је пре свега био теоретичар, и који се на пољу публицистике истакао као писац политичких расправа и обимних социолошких студија, Драговић је био новинар који је у кратким написима обрађивао актуелне дневне проблеме. Он је први професионални социјалистички новинар у Србији. Као главни уредник „Радничких новина“ и један од њихових најактивнијих сарадника, Драговић је писао из броја о најразличитијим питањима из живота и борбе радничког покрета.

Помало архаичан, под утицајем немачке социјалдемократске публицистике, Драговићев стил сачувао је извесну оштрину и прецизност. О Драговићу као о новинару, Туцовић је рекао: „Богато знање, јака моћ схватанја, не мања воља за рад, пре свега прост класичан стил, оштроумно запажање и разумевање свих догађаја и дневних питања, — то су били драгоценi дарови овога човека — који је положио основ модерном радничком новинарству у нас“. Да је Драговић као новинар заиста имао све те квалитетe, показује и овај избор његових чланака који нам свестрано приказује многе и разноврсне области његовог интересовања.

Драговић је створио и један зинимљив начин писања. На почетку његовог написа врло често се налази информација о неком догађају, тако да је први пасус стилизован као вест. Кроз даље излагање писац коментарише догађај, анализира га, извлачи из конкретних појединости закључке од општијег значаја. На завршетку, као крајњи закључак, следе понекад веома прецизне теоретске формулатије које по класичној једноставности и мисаонју пуноћи и сажетости потсећају на стил класика марксизма. У чланцима о обичним свакодневним догађајима и проблемима, Драговић је дао безброј изванредно суптилних запажања и оштроумних социолошких анализа. Треба прочитати само његове написе као што су: „Положај кројачких радника у Београду“ или, „Школовање у Србији“, или „Штрајк у радионици Косте Тодоровића“ или неизвестано проницљив чланак о државном буџету, па да се виде сви многообројни квалитети његовог публицистичког рада.

Књига изабраних чланака Радована Драговића омогућује нашем савременом читаоцу да сагледа физиономију оснивача модерног социјалистичког новинарства код нас. Исто тако она је и један од значајних докумената о још ненаписаној историји Српске социјалдемократске партије. Веома информативан предговор Сергија Димитријевића, који је уствари опсежна студија од преко 150 страница, претставља драгоцену помоћ за потпуније разумевање много чега у овој књизи.

М. П.

Miodrag Protić

*Nasa stranost
6.7.-8.1854*

PRIKAZI KNJIGA

BIBLIOGRAFIJA SOCIJALISTIČKOG I RADNIČKOG POKRETA U SRBIJI

(Sastavio Sergije Dimitrijević. Izdanje »Rad«, str. 215)

Ova publikacija, izdata povodom proslave pedesetogodišnjice nestanka i razvijanja socijalističke partije i sindikata u Srbiji (maj 1953-maj 1954), predstavlja svakako jednu retku i korisnu ediciju. *Bibliografija* je plod dobre zamisli i značajnog napora njenog autora da na jednom mestu zabeleži sve ono što su u posebnim publikacijama pisali o socijalizmu u Srbiji do 1919 godine ne samo socijalisti nego i buržoaski autori (knjige, brošure, zbornici, kalendari, spomenice, izveštaji i pravila organizacije). Potreba za jednim priručnikom ove vrste oseća se danas naročito zato što su »usled delimičnog uništenja i teških oštećenja našeg bibliotekarskog fonda u toku čeve okupacije, kao i usled stalnih progona napredne socijalističke misli od strane reakcije mnoga izdanja iz tогa perioda postala vrlo retka ili su nestala.

Bibliografija obuhvata i hrvatska, bugarska i druga izdanja srpskih socijalista, one hrvatske periodične edicije u kojima su

saradivali srbjanski ili bosanski socijalisti, kao i publikacije stranih socijalista u kojima se govorи o balkanskoj federaciji ili o Srbiji. A »da bismo pomogli državima iz Bosne i Hercegovine i Makedonije na izradi retrospektivnih bibliografija njihovih radničkih pokreta, mi smo uključili sve publikacije koje se odnose na teritorije tih republika, a koje smo našli po bibliotekama NR Srbije.«

Bibliografija ima oko 600 bibliografskih jedinica koje se odnose na socijalistički pokret Srbije, što pokazuje, kada se izuzme 140 knjiga objavljenih između dva rata i kasnije, kako je bila bogata socijalistička izdavačka dejavnost u Srbiji ovog perioda. Šteta je što ovom prilikom nije obuhvaćena i socijalistička štampa i prevodna literatura, jer bi se tako tada mogla u celini sagledati ova vrlo razvijena i osnovna aktivnost srpskih socijalista. Bilo bi, takođe, vrlo korisno da je autor za pojedina retka izdanja na-

PRIKAZI KNJIGA

značio i u kojoj se biblioteci na-
laze.

Samom načinu sastavljanja i o-
bičaje *Bibliografije*, što je bitno
za ovu vrstu publikacija, mogu
se ne ulazeći u detalje, učiniti
neke vrlo ozbiljne primedbe. Po-
lazeći od naslova, *Bibliografija*
bi uglavnom trebalo da obuhvati
posebne publikacije socijalističkog
radničkog pokreta u Srbiji i tine-
me pruži podatke (makar i deli-
mične, jer nema štampe i prevod-
ne literature) o izdanjima iz ove
oblasti. Unoseći, međutim, kao bi-
bliografske jedinice i sve ono što
su Srbi-socijalisti iz svih jugo-
slovenskih pokrajina pisali, za-
tim publikacije socijalističkih po-
kreta ostalih naših zemalja (ka-
lendari, zbirke, spisi i sl.) u ko-
jima su neki srpski socijalisti na-
pisali poneki članak, kao i podat-
ke o socijalističkim publikacijama
u Hrvatskoj, Bosni i Makedoniji
(što spada u bibliografije socija-
lističkih pokreta ovih zemalja),
autor je prilično zamutio pregled
socijalističke izdavačke delatno-
sti u samoj Srbiji. Tako, od 847
jedinica koliko ima knjiga, raču-
najući tu i 115 jedinica po-
novljenih izdanja, oko 75%
jedinica dolaze na socijali-
stički pokret Srbije, 9% Hrvat-
ske, 4% Bosne i 2% Makedonije,
ne izdvajajući iz ovog procenta
za Srbiju oko 80 jedinica knjiga
buržoaskih autora i onih knjiga
koje nemaju neke direkture veze
sa socijalizmom, kao i knjiga ob-
javljenih posle Prvog svetskog
rata.

Posebno je pitanje metoda o-

brade. Knjige su u *Bibliografiji*
raspoređene prema autorima u 4
grupe (pisci, anonimi, zbornici
i kalendari, kolektivi) po azbuč-
nom principu. Tu je snažanje
prilično teško, a preglednost ma-
la, naročito kada su u pitanju
grupe »anonimi«, »zbornici« i
»kolektivi«. I uopšte kada je reč
o bibliografiji koja treba da bu-
de prvenstveno priručnik u nauč-
nom radu, mislim da je bolje i
sigurnije služiti se principom hro-
nologije izdanja, koji treba da bu-
de dopunjen predmetnim i az-
bučnim (za autore) registrom na
kraju knjige.

Što se tiče rasporeda bibliografi-
skih jedinica u okviru pojedinih
grupa (uglavnom grupe »pisci«),
S. Dimitrijević je svakako učinio
grubu grešku što nije izdvojio u
poseban odeljak buržoaske pisce
od socijalističkih, ili bar, uz sva-
ku takvu jedinicu, stavio svoju
kritičku napomenu. Ovako pri-
ličen broj buržoaskih pisara i na-
vuknika, čija su dela inače uglav-
nom antisocijalistička, među ko-
jima ima i manje poznatih име-
ра, našao se, ničim neobeležen,
bar formalno na spisku socijali-
sta. Pored toga, u većini takvih
knjiga, ili brošura — a takvih
ima, istina znatno manje, i kod
socijalističkih pisaca — səmo se
uzgred ili vrlo malo govori nešto o
socijalizmu, a ima i takvih koje
remaju druge veze sa socijaliz-
mom, sem što im je autor soci-
jalista (naprimjer »O gušobolji
kad dece« i slična dela Vase Pe-
lagića). Bilo bi sasvim normalno
da su oni delovi ovakvih publi-

NAŠA STVARNOST

kacija u kojima se govori o socijalizmu izdvojeni u posebnu bibliografiju članaka ili sl. Kada već to nije učinjeno, onda je svakako trebalo uz takve jedinice dati kratak sadržaj odeljka i obeležiti stranicu knjige na kojoj se to nalazi.

Kada je reč o razvrstavanju u grupe, treba napomenuti da je u *Bibliografiju* uneto i preko 140 knjiga i brošura o socijalizmu u Srbiji, objavljenih posle Prvog svetskog rata. Izgleda mi normalnije, radi preglednosti socijalističkih izdanja u Srbiji, da ovakve bibliografske jedinice čine posebnu grupu i pri ovom azbučnom principu. To se pogotovu odnosi na izdanja u Hrvatskoj, Bosni i Makedoniji, objavljena pre Prvog svetskog rata.

U Uvodu *Bibliografije* S. Dimitrijević naglašava da je ovo samo bibliografija posebnih publikacija. Međutim, autor u tome nije bio dosledan, jer je iz pojedinih izdanja (zbornici, kalendari i sl.) uzimao samo članke srpskih socijalista — što normalno dolazi u bibliografiju članaka —, tretirajući zato tu celu publikaciju kao posebnu bibliografsku jedinicu. Isto tako, ponegde je otstupao od principa da periodiku ne obuhvata ovim popisom (nапример *Izveštaji Međunarodnom sindikalnom savezu*).

Treba, takođe, primeniti da je autor kao posebne jedinice unošio sva izdanja jednog dela (например »Umovanje zdravog razuma« od V. Pelagića 15 puta), mada se napomenama uz prvo izdanje

to moglo reći, pored ostalog, na znatno manjem prostoru. A takih jedinica ima 115.

Ne upuštajući se dalje u još neke manje značajne primedbe, važno je istaći da nabranjanje svih izdanja pojedinih publikacija (čak i građanskih autora), neosnovano unošenje publikacija drugih socijalističkih pokreta u ovu bibliografiju i njeno dopunjavanje nekim knjigama koje nemaju neke direktnе veze sa socijalizmom — da sve to čini *Bibliografiju* nedovoljno preglednom kada je reč o srpskom socijalističkom pokreту, upravo da socijalističku izdavačku delatnost u Srbiji čini opsežnijom nego što je ustvari bila, mada, s druge strane, ona ima i praznina koje autor, kako sam kaže, nije bio u mogućnosti da zasada popuni.

Pored nekoliko dosada objavljenih bibliografija dela i članaka istaknutih srpskih socijalista (S. Markovića, V. Pelagića, D. Tucovića, D. Popovića, R. Dragovića), ova bibliografija Sergija Dimitrijevića pretstavlja ipak jedan doprinos upoznavanju izdavačke delatnosti iz ove oblasti (a delo autora su i bibliografije D. Popovića i R. Dragovića). Da bi *Bibliografija* bila i stvarni priručnik za upoznavanje i proučavanje srpskog radničkog i socijalističkog pokreta, treba je dopuniti izdanjima do kojih autor nije mogao da dode i, naročito, pregledom socijalističke štampe i prevodne literature, a samim metodom obrade učiniti je pregleđnjom.

E. HASANAGIĆ

Bibliografski
informativni
List No 1/1954

IV Prikazi bibliografija i ostalih priručnika

SERGIJ DIMITRIJEVIĆ: Bibliografija socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji, se osvrtom na ostale krajeve naše zemlje, Beograd, "Rad". 1953.
str. 216. 8

Krajem prošle godine objavljena je u izdanju "Rada" ova bibliografija, prva po redu kod nas, koja pruža materijal iz istorije radničkog pokreta u Srbiji. Bibliografija obuhvata knjige, brošure, separate, zbornike, kalendare, prvomajske spise i spomenice, izveštaje i pravila radničkih organizacija, kao i proglašene od vremena Svetozara Markovića do poslednjeg kongresa Srpske socijaldemokratske stranke, održanog 16 aprila 1919 godine. Osim originalnih radova naših radničkih pisaca objavljenih u zemlji ona sadrži i njihove spise objavljene u inostranstvu - a zatim i ono što je kod nas i u inostranstvu pisano o radničkom pokretu u Srbiji i njegovim učešnicima. Prevodna literatura uzeta je u obzir samo utoliko, kad se naši socijalisti pojavljuju u njoj kao pisci predgovora i pogovora. Osim toga u bibliografiju su ušli i anonimni radovi kao i spisi raznih radničkih organizacija.

Mada bi se moglo učiniti izvesne dopune i nadopuniti izvesni propusti, što je sudbiha svih bibliografija kod nas - sastavljenih bibliografije mogu se staviti ozbiljne zamerke u pogledu same tehnike obrade bibliografske jedinice, rasporeda materijala pa i izbora autora. Međutim sve se ovo može ispraviti i jednom naknadnom potpunijem izdanju koje bi obuhvatilo

i sve prevode stranih socijalista objavljenih kod nas i bibliografiju socijalističkih časopisa i novina u Srbiji.

U prikupljanje materijala za ovu bibliografiju uložen je ogroman trud i velika energija, jer su knjige i brošure iz našeg radničkog pokreta imale tešku sudbinu da budu zabranjivane, uništavane i spaljivane, a mnoge od njih danas pretstavljaju veliku retkost i nalaze se u jednom ili dva primerku ili van javnih biblioteka. Za sav taj najor i požrtvovanje autor ove bibliografije zasluguje puno priznanje.

S.M.K.

Slavko Komadinić

Nar. stavaš. broj 3, 1954

SPOMENICA PEDESETOGODIŠNICE RADNIČKOG POKRETA LÈSKOVCA I OKOLINE

(izdao Odbor za proslavu u Leskovcu, izbor materijala i redakciju izvršio Sergije Dimitrijević, Leskovac 1954, str. 400.)

Nedavno završena proslava pedesetogodišnje osnivanja radničke partije i sindikata u Srbiji dala je potstrek sindikalnim i društvenim organizacijama i pojedinim istoričarima u nekim mestima NR Srbije da se više zainteresuju za istoriju postanka i razvijanja radničkih i socijalističkih organizacija u tim mestima. Rezultat jedne takve inicijative jeste

kama istaknutih rukovodilaca leskovačkog radničkog pokreta, pojedinih sindikalnih organizacija i učesnika prvomajskih proslava (oko 70 slika) i faksimilima partiskih i sindikalnih plakata, proglaša, brošura, članskih karata, itd. Izbor materijala i redakciju ove knjige izvršio je Sergije Dimitrijević.

Istorijski radnički pokret Leskovca i okoline od 1903 do 1915 godine data je iscrpljeno i sa dobrom poznavanjem. To je ustvari zbirka marljivo sakupljenih podataka iz radničke štampe i literature, koje je autor ovde hronološki sistematizao i povezao u dobro celinu, izostavljajući podatke o počecima radničkog pokreta u Leskovcu, objavljene u jednoj ranijoj brošuri. Originalnu dopunu tome čine mnoge i raznovrsne zabeleške iz sećanja još živih savremenika i učesnika u radničkom pokretu tog perioda, kao i brojni tabelarni pregledi najvažnijih podataka iz istorije leskovačkog radničkog pokreta i kratki biografski podaci najistaknutijih ličnosti tog pokreta.

Knjiga počinje prvim klasnim radničkim organizacijama, koje se u Leskovcu javljaju sa izvesnim zakašnjenjem. Savlađujući mnoge teškoće i unutrašnje krize, nastale usled nadaleko čuvene eksploatacije i pritiska leskovačkih kapitalista, podržavanih od vlasti, usled opšte prosvetne i kulturne zaostalosti i nerazvijene klasne svesti najvećeg broja gradskih proletera i proletarizovanih seljaka, i partiske i sindikalne organizacije postaju ne maleni faktori u političkom, društvenom i ekonom-

i Spomenica pedesetogodišnjice radničkog pokreta Leskovca i okoline (1903—1953), koju je ovih dana izdao Odbor za proslavu u Leskovcu. Knjiga ima 400 strana i podeljena je na 4 poglavља: 1) Istorija radničkog pokreta Leskovca i okoline od 1903 do 1915 godine (str. 188; napisao Sergije Dimitrijević), 2) Izbor člana-ka i materijala iz istorije radničkog pokreta Leskovca i okoline od 1903 do 1914 g., 3) Prilozi za istoriju leskovačkog radničkog pokreta 1918—1941 g., i 4) Leskovački radnički plakati. Spomenica je tehnički dobro opremljena i vrlo bogato ilustrovana sli-

skom životu grada i okoline, ali deluju pretežno među zanatskim radnicima,

Sa hroničarskim smisлом i za krupne akcije i za detalje, S. Dimitrijević beleži mnoge konkretnе oblike rada radničkih organizacija u Leskovcu. Vlasotincima i okolnim selima, na osnovu čega se može zaključivati i o njihovoj stvarnoj delatnosti i ulozi. Tako, partiska organizacija u Leskovcu, koja je 1904 g. počela sa 15 članova, 1913 g. ima 200 članova, i to: najamnijih radnika 118, sitnih sopstvenika 76, ostalih 6; od ovo- ga broja 130 (65%) su nepismeni. Organizacija je u razdoblju od 1911 do 1913 g. održala 70 sednica, 19 zborova (sa 11.500 učesnika), 18 konferencija (2.500), 3 predava- nja (100) i 4 zabave (2.300). Članovi partiske organizacije sačinjavali su uglavnom (oko 75%) i članove sindikata. Autor se detaljno zadržava na parlamentarnim i opštinskim akcijama Socijalne demokratije, na prvomajskim proslavama i na radničkim štrajkovima i pruža vrlo zanimljive i značajne podatke o položaju najamnih radnika (posebno fabričkih) i o surovim feudalno-kapitalističkim formama eksploracije koja se vršila nad njima. Pojedini konkretni primeri o tome i sačuva- na pisana dokumenta čine izlaganja uverljivijim, a samu knjigu vrlo interesantnom.

U ovoj *Istorijski radnički pokret Leskovca i okoline* S. Dimitrijević više registruje činjenice nego što ih ocenjuje i komentariše, što Spomenici, kao zborniku izabrane grade, ne umanjuje značaj. Ovde je potrebno

ipak ukazati na jednu od ocena S. Dimitrijevića. Naime, u nekim svojim, više uzgred datim, zaključcima on smatra da su socijalističke radničke organizacije u Leskovcu i okolini odigrale vrlo značajnu ulogu u društvenom životu i bile veoma snažan politički i ekonomski faktor u životu najamnih radnika. Bez obzira na to što je Leskovac stvarno spadao među istaknute socijalističke centre u Srbiji, mislim da je ovakva ocena nerealna, da su uloga i značaj mesnih socijalističkih organizacija precenjeni. Usvajajući sve razloge koji govore o tome da je radničkim organizacijama bilo teško ne samo raditi nego i održati se u jednom kraju u kome su najamni radnici bili vrlo zaostali i sa malo klasne svesti, a mnoga bogatstva se još često sticala metodama pravobitne akumulacije, čitalac bez mnogo napora zapaja činjenicu da su fabrički radnici (njih oko 1000) ostali sve do 1914 g. van radničkih organizacija i njihovog uticaja, da je od ostalih najamnih radnika (oko 2.000, uglavnom zanatskih) u sindikatima bilo stalno učlanjeno prosečno 5—8%, da u organizaciji uopšte nije bilo žena (mada je bilo dosta fabričkih radnica), da su se sindikalni pod- odbori 1907 g. raspali, da, i pored izvojevanog Zakona o radnjama, u fabrici štofa 1912 g. radi 118 muške i 7 ženske dece ispod 18 godina po 11 časova, da socijalistički odbornici u buržoaskim opština nisu mogli nešto naročito da učine, itd. Takve činjenice potuzdanije su i realnije za kritičku ocenu snage i rada organizacija nego podaci o tome da su po broju potpisa na peticiji za opšte prav-

vo glasa, koju je 1907 g. Srpska socijaldemokratska partija podnела Narodnoj skupštini, leskovački radnici bili drugi u Srbiji, da je Leskovac 1909 g. bio treći grad u Srbiji po broju čitalaca *Radničkih novina* i tome slično. S. Dimitrijević s pravom ističe svaki i najmanji uspeh radničkih organizacija, ali ne analizira uvek kritički i njihove nedostatke i slabosti, i sve situacije u koje su te organizacije dolazile.

O Leskovcu je posle rata objavljeno oko 20 brošura i monografija, većinom u izdanju Biblioteke Gradskog narodnog muzeja. Po obilju i značaju grade, po broju sačuvanih dokumenata, po tehničkoj opremi ova *Spomenica pedesetogodišnjice radničkog pokreta Leskovca i okoline* zasada je svakako najbolja među tim edicijama, i kao takva može poslužiti za ugled i potsticaj i ostalim mestima. Redakcionom odboru treba samo zameriti što je u ovu knjigu uvrstilo i neke materijale i dokumenta iz istorije leskovačkog radničkog pokreta u periodu 1918—1941, i to kao priлоге. Ako sada nije bilo mogućnosti da se objavi sistematizovana i obradena grada, kao što je to uglavnom učinjeno za radnički pokret do 1914 g., onda nije bilo stvarnih razloga da se kroz nekoliko članaka raznih autora, u kojima se evociraju uspomene na pojedine događaje ili prepričava sadržaj nekih značajnijih dokumenata, kao i kroz jedan broj radničkih letaka i plakata, prikazuje i ovaj deo istorije radničkog pokreta, razume se sasvim nepotpuno, u isečcima, mada se radi o jednom značajnijem periodu i o po-

kretu višeg kvaliteta (komunističkom) prema prethodnom (socijaldemokratskom).

E. H.

Edib Hasanačić

Љубиша Протић: „Развитак индустрије и промет добара за време прве владе кнеза Милоша“

Издање „Рада“, 1953 *1/xi 1953*

ОВА књига обухвата сљедеће три студије. Прва: „Развој индустрије у српском народу (1815—1839)“. Она садржи општи преглед привредног живота Србије за вријеме кнеза Милоша Обреновића; кућна и занатска индустрија; повећана производња по разноврсности и квалитету робе; рад на побољшању индустрије и уређењу нових индустриских објеката и, као закључак, Србија између Аустрије и Турске. Друга студија: „Учесници у промету добара у Милошевој Србији“. Она садржи: сељаци као учесници промета; сељаци као прекупци и препродаџци; сељаци силазе у град (српски сељак почиње да национализује чаршију коју су дотад држали у првом реду Турци, Јевреји и Цигани); Милош и личности око њега као учесници у промету добара; трговци професионалци; трговци професионалци и њихове врсте; чиновници, судије и свештеници као трговци; компаније и, на крају, шпекуланти и зеленачи. И трећа: „Како су се кутковали новац и роба за време владе кнеза Милоша“. Ова студија обрађује сљедећа питања: опште стање трговине и новчаних прилика; предлог Пантелије Стојиловића, Димитрија П. Тирола и Емануела Д. Солара о оснивању берзе у Србији.

Писац ових студија погинуо је 27 марта 1945 године у Народнослободилачкој борби. Вриједност студије састоји се у солидној документационој бази, тј. у документованости и вјеродостојности историске ретроспективе. Марксистичку теориску анализу дао је професор Сергије Димитријевић у предговору књиге, који претставља прилично обимну студију записану на основу наведених

Протићевих радова. На крају књиге штампан је као прилог сав документациони материјал са ознакама литературе и архивског материјала.

NOVE KNJIGE *Glas Rada*
14/II 1954

„Bibliografija socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji“

Potreba jedne bibliografije ovakve vrste osjeća se već odavno i izdavačko poduzeće „Rad“ veoma je dobro uradilo, što je izdavanjem ove knjige popunilo tu prazninu. U njoj su uključene sve vrste publikacije, osim listova, časopisa i plakata, koji se odnose na socijalistički i radnički pokret Srbije do zaključnog kongresa Srpske socijal demokratske stranke održanog 16. travnja 1919. godine.

To znati da su tu, ušle knjige, brojure, separati, zbornici, kalendarji, spomenici itd. koje su objavili srpski socijalisti kao i publikacije o socij-

alističkom pokretu u Srbiji i radničkim organizacijama tog vremena i to bez obzira na to, da li su štampani u Srbiji ili negdje drugdje i bez obzira na to, u kome su vremenjskom razdoblju izdate.

Da bi se dobila potpunija predstava o djelatnosti i utjecaju tadašnjih srpskih socijalista u bibliografiji su uključena njihova hrvatska, bugarska i druga slična izdanja kao i njihova nova načinadna izdanja.

A da bi se stekao što jasniji uvid o literaturi iz tog perioda, koja govori o socijalizmu u bibliografiju su uključene i antisocijalističke publikacije i knjige buržoasijskih autora, koje tretiraju ovu tematiku.

Osim toga bibliografija obuhvaća i sve publikacije stranih socijalista, u kojima se govori o Balkanskoj federaciji ili o Srbiji.

U cilju pomoći drugovima iz Bosne i Hercegovine i Makedonije na izradi sličnih bibliografija njihovih radničkih pokreta ovde su uključene i sve publikacije, koje se odnose na teritorij tih republika a koje je autor ove bibliografije našao po bibliotekama NR Srbije.

Knjige su podijeljene prema autorima abecedno, što omogućava brigu pregleđnost i lakše smatrašće u ovoj materiji.

U bibliografiju je uključen niz knjiga, koje nisu nadene u originalu i veliko je pitanje za dobar dio njih, da li treba da ovde budu uključene i da li uopće postoje.

Ovo pokazuje, koliko se samo ovom bibliografijom išlo u širinu a to također potvrđuje i pored ostalog činjenica, da su u njoj umjeti sva Pelegićeve pa i medicinska djela ili na pr. takva djela, kao što su polemika o Željeznicama Jevrema Markovića i Čedo Mijatovića, neki radovi Rade Miloševića, Laze Nandića, Jade Prodanovića, Pere Todorovića, koja da je bio malo strožiji kriterijum ne bi ni došla u obzir da se objave u ovoj bibliografiji.

Stata što bibliografija ne sadrži sva objavljena djela iz tog perioda o socijalističkom i radničkom pokretu u Srbiji, jer su mnogi unisteni i mnoga nisu ni bila dostupna autoru, kao i što nije uz svaku knjigu dat njen historijat i što se može u njoj naći, čime bi bibliografija nesumnjivo dobila.

Ali vjerovalno će to biti uklomjeno u sljedećem izdanju ove bibliografije, koja svakako treba da bude proširena i listovima, časopisima i plakatima, koje se odnose na socijalistički i radnički pokret Srbije iz tog perioda. A u vezi s ovom postavljaju se pitanje izrade sličnih bibliografija za druge republike.

BRANKO N. ĐUKIĆ

Najstarijost 6. 11. 1957

21

GRADSKA PRIVREDA STAROG
LESKOVCA

(Sergije Dimitrijević, gradska privreda starog Leskovca. Izgled Leskovca za vreme Turaka — Leskovacki pašaluk, Leskovac 1952, izdanje biblioteke gradskog muzeja, str. 157)

Među studijama S. Dimitrijevića o razvitu kapitalizma u Srbiji nalazi se i veći broj kraćih i dužih priloga iz privrednog razvoja južne Srbije, a posebno Leskovca. Među tim prilozima vidno mesto zauzima i ovaj rad.

Najinteresantniji i najobimniji je prvi deo knjige, u kojem se najpre govori o razvoju zanata i esnafa u Leskovcu u periodu turske okupacije i neposredno posle oslobođenja, a zatim o njegovom privrednom razvoju posle

oslobođenja od Turaka pa do Prvog svetskog rata. Na osnovu iscrpno prikupljenog i naučno analiziranog istoriskog materijala, autor je prikazao Leskovac u tom periodu kao jedan od najkrupnijih zanatskih centara u Srbiji, tako da se on po broju zanatlija približavao Beogradu, iako je ovaj u to vreme (1884 godine) imao oko tri puta više stanovnika. Posmatranje razvoja esnafa je važno ne samo zbog njihovog velikog privrednog značaja već i zbog toga što su oni, po rečima autora, pored crkve pretstavljeni jedina udruženja koja su postojala kod srpskog stanovništva za vreme Turaka, pa su zbog toga igrali vrlo važnu ulogu u životu ovog grada. Poljoprivredno bogatstvo okoline Leskovca, kao i pogodna konfiguracija zemljишta i povoljne lokalne saobraćajne prilike, učinili su da je Leskovac u to vreme bio i trgovinski centar ne samo za svoju okolinu već i za čitavo područje od bugarske granice do prištinskog kraja. Jesenji leskovački panaduri (vašari) spadali su, po tvrdjenju pisca, me-

du najznačajnije i najveće vašare koji su se tada održavali u Srbiji.

Prelazeći na period posle oslobođenja od Turaka do Prvog svetskog rata, autor se, između ostalog, zadržao na pitanju prvobitne akumulacije i pojavi manufakture i mašinske industrije. Nosioci prvobitne akumulacije u Leskovcu, po njemu, bili su trgovci, čiji se početni kapital formirao na razvijenom lokalnom tržištu, a zatim je do njegovog brzog porasta došlo zahvaljujući izvozu užarije, kudelje, paprike i dr., kao i putem uvoza, uglavnom gajtana i šajaka, iz Bugarske. Na taj način su po

pravilu leskovački trgovci, a ne zanatlije, postajali prvi industrijalci, jer su imali kapital potreban za nabavku mašina za svoja preduzeća. Tek u kasnijem periodu dolazi do klasne diferencijacije među zanatlijama i do izrastanja kapitalističkog sektora iz zanatstva. Stoga manufaktura u Leskovcu nije nikad pretstavljala glavni oblik krupne proizvodnje, već se relativno brzo razvila mašinska industrija:

U drugom delu knjige autor obrađuje istoriski razvoj grada Leskovca dajući njegovu nacionalnu, klasnu i ekonomsku strukturu za vreme turske okupacije, a u trećem delu govori o mestu i značaju ovoga grada u turskoj carevini i o postojanju leskovačkog pašaluka.

Autor nije samo prikupio obimni istoriski materijal o privrednom razvoju ovoga grada u pomenu tom periodu, već je taj materijal kritički obradio i analizirao te na osnovu njega davao svoja mišljenja i zaključke o pojedinim problemima. Knjiga nesumnjivo pretstavlja ozbiljan prilog proučavanju privredne istorije ovoga kraja.

Delo je pisano jasnim i zanimljivim stilom, što ga čini pristupačnim i za šиру čitalačku publiku.

S. M.

Stojan Milojević

„Развитак индустрије и промет добара за време прве владе Кнеза Милоша“

Radnik 15/Х 1853

У књизи под горњим насловом „Издавачко предузеће „Рад“ објавило је повећу студију др Јубише Протића, са још два прилога који су штампани већ пре рата. Књига охвата општи преглед привредног живота у Србији за време кнеза Милоша Обреновића, у годинама после победе аграрне револуције која је, према речима Веселина Маслеше, имала карактер буржоаско-демократске револуције.

У поглављима књиге говори се посебно: о кућној и занатској индустрији, о повећаји производњи по разноврсности и квалитету robe, проширењу индустрије, подизању и уређењу нових објеката, и о политичко-привредном положају Србије као суседа две велике силе — Аустрије и Турске.

У прилогу „Учесници у промету добара у Милошевој Србији“ износе се документовани подаци о сељаштима као учесницима промета, као преносцима и препродавцима, у

времену када српски сељак починje да национализује чаршију коју су дотада држали у својим рукама Турци, Цинциари, Јевреји и Цигани. Затим се говори о кнезу Милошу и њему подређеној бирократији, првим власницима капитала у Србији, првим индустрисалицима и првим трговцима.

Чланак „Како су се куповали новац и роба за владе кнеза Милоша“ обрађује опште стање трговине и новчаних прилика у Србији оног времена.

Вредност студија се састоји у опширној документованости и веродостојности историске репропријације. У уводу књиге штампана је и теоретска анализа Милошевог историског раздобља који је написао професор Сретеније Димитријевић и она претставља корисну допуну Протићевих радова. На крају књиге штампан је, као прилог, сваки документациони материјал са ознаком литературе и архивског материјала којим се служио писац и ово може да по служби као драгоцен прилог даљем научном изучавању сличних проблема.

М. Ст.

**Споменица радничког
покрета Лесковца
и околине ^{Раднички}
12/VIII/54**

Споменицу је издао Одбор за прославу педесетогодишњице радничког покрета Лесковца и околине, који је формиран при Срећком синдикалном веку 1908 године. Избор материјала и редакцију извршио је Срђан Ђимитријевић, научни сарадник Београдског института НРС.

Желта је подешена у четири дела. Први део садржи чланак Срђана Ђимитријевића: „Историја радничког покрета Лесковца и околине од 1908 до 1914 године“, као и преглед најзначајнијих података из историје лесковачког радничког покрета од 1908 до 1914 године, а такође и кратке биографије

секе податке најистакнутијих руковођилаца лесковачког радничког покрета пре Првог светског рата.

Други део посвећен је чланцима и материјалом из историје радничког покрета Лесковца и околине од 1918 до 1941 године са пријољима Кости Стаменковића, Димитрија Туцовића, Трсте Каплеровића, драг. М. Торбровића и других (стр. 231 и 258); одељак садржи и правила лесковачког и власотинечког радничког друштва, као и принципе о лесковачким капиталистима и радничима.

У скавиру третог дела се налазе прилози за историју лесковачког радничког покрета 1918—1941 године са чланцима Петра Митића, Светозара Крстића, Кости Стаменковића, Серђана Ђимитријевића, Милivoја Ворћевића, Зарија Поповића, Милота Јовановића, Аристотена Ристића и др. Овај одељак садржи и чланак о раду друштва „Абрашевић“ од 1919 до 1929 године, споразум обунарских радника и мајстора о окончашњу штрајка, колективне уговоре између графичких радника и послодавца, одлуку о забрани радничких организација у Лесковцу.

У четвртом делу су штампани плакати: „Спас света лејки у комунизму“, позив на прославу радничког празника Првог маја, кандидатске листе, изборне плакате, прогласи лесковачким радничима и сиротињи, плакат за прославу 20-годишњице радничке штампе драгобуба Цртковића „Социјала“, проглас поводом кандидације Кости Стаменковића, прогласи штрајкова текстилних радника и др.

У посебном додатку споменице дате су фотографије најистакнутијих руковођилаца лесковачког радничког покрета и групе лесковачких радника, учесника из првомајских прослава и штрајкова. Споменица је лепо и укусно обрађена и опремљена је текстом на добро и сликама на финој платкој хартији.

ИЗАШЛА ЈЕ ИЗ ШТАМПЕ КЊИГА:

*Народни музеј
12.12.1955.*

ЛЕСКОВЧАНИ У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Сергија Димитријевић: *Стреља. Лесковчани у првом српском устанку* (историја и предање).

Књига је издата поводом прославе стотедесетогодишњице Првог српског устанка, као 10. свеска библиотеке Народног музеја у Лесковцу, уредник Веља Ивановић, уредник Музеја. Поглавља: Национално буђење Јужног Поморавља; Стреља — организатор устанка и герилских акција на Нишком фронту; Револуционарно расположење раје; Стрељине акције у лесковачком, власотиначком и нишком крају; Догађаји који су следили угушењу устанка у лесковачкој околини; Погрешно датирање Стрељине акције; О даљој судбини учесника Првог лесковачког устанка; Општи подаци о Стрели и његовој даљој судбини; Народна предања и казивања савременика о борбама Лесковчана за време Првог српског устанка.

Штампано у Штампарском предузећу „Напредак“ у Лесковцу, децембра 1954. године, формат 1/8, табака 5,

страна 80, броширано, тираж 1000 примерака. Књига се може набавити у свим градским књижарама и у управи Народног музеја у Лесковцу.

Овако обимна издавачка делатност Народног музеја заслужује сваку похвалу, и треба даље наставити како се почело, јер све књиге које су досад издате представљају значајне прилоге и грађу за проучавање културне, економске и политичке прошлости Лесковца.

постигла још боље резултате.
Rec. 3/X 1955 Ред. Чубрићу
Скупљање песама

у Власотинцима и у околини брзиво је наш поизнати научни радник, Сергије Димитријевић, директор Привредног института, који се поред осталог бави и скупљањем народних песама. Користећи годишњи одмор, он је дошао у Власотинце, ради скупљања народних песама из овога краја. Најлепши лјурске песме и највећи број песама забележио је од Савке Шушудин и Савке Пузик.

ВЛАСОТИНЧАНИ

Сергије Димитријевић, Странни капитал у привреди бивше Југославије, Београд 1952; 80, стр. 43.

У току 1948 и 1949 године објављена је у „Економисту“ бр. 3-4/1948 и 1-2/1949, а затим и као посебно издање студија Сергија Димитријевића под.

Критике и прикази

307

насловом „Карактеристике индустрије и рударства бивше Југославије“. У овоме је раду поред осталих покренуто и питање учешћа страног капитала у развоју рударства и индустрије. Будући да се развој свих привредних грана у старој Југославији одвијао у условима капиталистичког начина производње, где регулатор ове производње нису у првом реду биле потребе заједнице, већ профитна стопа, уследио је томе подобан и нужан распоред производних снага, као и одговарајући начин развоја и напретка ових производних снага. При томе треба имати у виду да је Југославија на путу капиталистичког развоја, због специфичности свога историског развоја, ступила прилично касно, и то управо онда када се у другим капиталистичким земљама процес капиталистичког развоја налазио већ у фази империјализма. Односно, да се све то одвијало тада, када је извоз капитала освојио одлучујуће место у односима између капиталистичких развијених и заосталих земаља. Тада су и улози странних капитала у привреди старе Југославије осетно нараслали, а тиме се и владавина крупног финансијског, монополистичког капитала иностраног порекла учвршићivala.

При обради питања страног капитала у привреди старе Југославије аутор је анализирао све појаве које су претходиле и пратиле освајање наше привреде од стране иностраних капиталиста, и које су најзад настајале као последице оваквога процеса. Распоред грађе у брошури извршен је стога тако, да је проблем обухваћен са свих страна, водећи притом рачуна о принципима историског излагања.

Први део излагања у споменутом делу обухвата податке о пореклу странога капитала у нашој привреди почев од XIX века (Француски капитал у Мајданеку од 1859; оснивање прве српске банке са улогом аустријског капитала 1869 г.). Идући ка XX веку, бројно јачају капиталисти-инвеститори, као и број земаља из којих су ови пореклом, међу којима се истичу Аустро-Угарска, Француска и др. После 1918 године све то узима још веће размере. Објективни услови били су врло повољни за улагање страног капитала и доприносили су да се размере улагања све више шире. Јефтина радна снага и низак животни стандард југословенског радника, природна богатства наше земље, нарочито рудна, корумпирана власт и најзад борба странних капитала за освајање тржишта, били су, укупно узев, одличне гаранције за високу профитну стопу, па и за екстра-профит. И тако, захваљујући и условима у самој земљи, и ко-ришћењу тих услова од стране капиталиста разних националности, у Југославији се коначно развила владавина међународног финансијског капитала, а читаве привредне гране постале су прерија међународних монопола.

Даље у сажетом прегледу, не упуштајући се много у анализу изнетога, аутор даје низ података из различних грана привреде, где је странни капитал био пласиран. Величина удела у целокупној привреди приказана је у трећем делу. Износу страног капитала и његовом пореклу посвећен је четврти део брошуре. Интересантно је да прво место у статистичком прегледу порекла иностранога капитала припада Швајцарској. То је тако зато што код Швајцарске 56% отпада на њену посредничку улогу. Она је била главна финансијско-стратегиска база крупног међународног финансијског капитала најразличитијег порекла (америчког, мађарског итд.). Међутим, водећа улога припадала је енглеском и аустро-немачком капи-

талу. Но поред тога, цифра од 9 милијарди 400 милиона динара предратних, колико је сачињавао целокупан износ уложеног капитала прорачунатог на основу званичних података, не даје целокупну слику, коју треба допунити и средствима улаганим у виду кредита. Тада се величина учешћа иностраног капитала још много увећава.

Несумњиво је једно од најинтересантнијих места у брошури-излагању које расветљава систем владавине страног капитала. Почек од система учешћа, оснивања банака иностраног сектора, оснивања картела, па све до коришћења корумпованог режима, може се рећи да су све форме освајања и владавине иностраног капитала нашле своју примену. И зато чињеница, да је инострански капитал уствари владао у привреди бивше Југославије, нимало њије невероватна, већ природна последица свих мера предузетих у виду организованога продора империјалистичких група у нашу привреду. И зато, како то аутор истиче, проблем учешћа иностраног капитала у привреди бивше Југославије, своди се на систем учешћа међународних империјалистичких група, на владавину крутног иностраног финансиског капитала.

У тесној вези са досада изложеном проблематиком стоји и питање последица таквога деловања капитала, што је дато на крају рада. Распоређујући се у кључне гране привреде, а руководећи се само сопственим интересима, крупни капитал је водио и своју засебну политику, независно и не обзирући се на националне и социјалне интересе југословенских народа. И даље. Руководећи се принципом рентабилности по сваку цену, организација производње била је усмерена на што јаче исцрпљивање богаства, тако да је то била права пљачка. Зараде постигнане на тај начин биле су врло високе, а акције југословенских рудника и фабрика (у којима је био пласиран инострански капитал), имале су добру потражњу и прођу на берзама. На свим странама и у свима областима осећале су се лоше последице газдовања иностраних капиталиста, што је у крајњој линији водило једном резултату: претварању наше земље, иначе полуколонијалног типа, у колонију, под владавином једног од најјачих капитала из групе замтересованих.

Како по мноштву проблема, тако и огромној количини чињеничног материјала који обухвата, ова је брошура значајан и драгоцен допринос проучавању привредне историје бивше Југославије. Могло би се аутору замерити што су опсег брошуре (42 стране) и обилас материјал, који је у њима садржан у директној супротности. Можда би у брошурама ове врсте, чији је карактер више научно-популаран, и које нису намењене само уском кругу стручњака и студената, боље било дати мањи број проблема и чињеница, али их дати са више анализе, са више теоретске разраде и осветљавања. Због овако сажетог излагања, многа су питања само овлаш додирнута, а поједини се проблеми оправтавају само кроз прегледе и таблице статистичких података, а да ниједном речи нису у тексту споменути. Овако дата ова брошура је по своме карактеру више збирка грађе, брижљиво сакупљене и одабране, али ње и обрађене. Но пошто је ова брошура само извод из опсежне студије о страном капиталу и привреди бивше Југославије, која је у припреми, можемо аутору и оправити недостатак опсежнијих анализа при излагању, што ће, најдамо се, у студији бити у пуном опсегу дато.

Упркос сажетости и концизном излагању, стил је лак и чини ову брошуру приступачну за коришћење и ширем кругу читалаца без неких нарочитих тешкоћа.

Даница Мильковић

Библиографија
623, 1954Београд
бр. 181-184.

БИБЛИОГРАФИЈА

Сергије Димитријевић: **Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији** са освртом на околне крајеве наше земље. — Београд, Рад. шт. штампарија „Рад“, 1953; стр. 215+1; 19,5+14 см.

Подухват састављача ове библиографије треба поздравити. Корист коју ће појавом овог дела имати сви који се баве проучавањем социјалистичког и радничког покрета у Србији, очигледна је. Шта је састављач све успео да прикупи, и који део од целокупне делатности на том пољу, питање је за себе, и о њему не треба дискутовати. Истина, овакав би рад пре појаве „Библиографије Југославије“ претставља велики напор скончан са многобројним тешкоћама. Но, иако је сада састављање овакве библиографије знатно олакшано, оно ипак претставља велики допринос у скоро праву пустоти по питању специјалних библиографија код нас. Зато, сматрам, да би и на осталим подручјима требало форсирати радове овакве врсте. Да смо, којом срећом, и у ранијим периодима наше прошлости имали више оваквих публикација не бисмо дочекали да

се многим важним и данас потребним делима из науке, књижевности, политике, публицистике и др. замете сваки траг. А овако, немамо ни то, што је састављач ове публикације **констатује у свод уводу**.

Ова књига претставља, по замисли састављача, **само један**, и то први, део библиографије социјалистичке и радничке штампе **уопште**, у који су ушли све публикације изузев листова, часописа и плаката. Други део библиографије, — економска библиографија, — обухватиће чланке из листова и часописа, легке и плакате и општу литературу о положају радничке класе са статистичким прегледима и сл. А трећи део, треба да обухвати литературу о материјалистичком схватању света, која је дата без социјалистичке агитације, као и преводну социјалистичку литературу. Но, поред изложеног плана, састављач је већ у ову библиографију уврстио из преводне литературе она дела у којима се нашли социјалисти јављају као писци предговора или поговора, и та дела је пописао на име писца предговора или поговора а не на стварног аутора. Сматрам да овај систем не би био задовољавајући пошто ће на овај начин преводна литература бити раздвојена у две посебне публикације. А што се тиче пописа таквих дела, ни он се не би могао прихватити. Састављач је ипак могао наћи излаз како ће регистровати нашег писца предговора или поговора. То је могао учинити на два начина: или упутницом (као што их већ и има на сауторе), или додавањем регистра аутора и свих осталих који су у ма ком виду учествовали у изради и обради неког дела. Осим тога, састављач је и у погледу писца предговора и поговора направио разлику, која за ову библиографију, по мом схватању, претставља велики недостатак и снижава вредност рада на позиције делимично израђеног послса. Ствар је у овоме. Састављач је, као што је речено, уврстио писце предговора, али само оне који се јављају и као аутори, и преводно дело ставио на крају њихових сопствених радова, а остале, који немају сопствених радова није ни поменуо. Услед оваквог поступка може наступити још један вид штете: да на тај начин не буде регистрован неки врло важан писац предговора. — Треба истакнути и ово: састављач је у ову библиографију уврстио и она дела страних социјалиста у којима се говори о балканској федерацији (нпр. бр. 421) или о Србији, без обзира да ли та дела имају или немају наш предговор или поговор, и при том није регистровао преводиоца. Сматрам да је и у оваквим случајевима отступљено од принципа, јер је један преводилац својим преводом страног дела итекако допринео ширењу и популаризацији социјалистичке мисли, и као такав несумњиво заслужио да буде регистрован.

Састављач је сав материјал поделио у четири одељка: а) писци, б) аноними, в) зборници, календари, споменице, мајски списи и слично, г) колективи. Расмотримо сваки одељак појединачно.

а) П и с ц и . Састављач је за сваког писца дао одредницу по презимену, а у опису јединице ставио је име писца на место на коме је и у књизи. Одредницу је издвојио и под њом ређао дела алфабетским редом и нумеришући их редним бројем. Од осталих података аутор је дао поднаслов, место, издавача, штампарију, годину, страницу и формат у сантиметрима, при чему је најпре ставио ширину. Састављач је имао намеру да уз сваку књигу пружи и кратак историјат књиге, али је због обимности обухваћеног материјала морао од тога одустати. Кратка објашњења која је дао о понекој књизи стављао је у окружље и угласте заграде. Још једну новину унео је састављач у своју књигу. Приказе и критике књига ставио је на крају курсивом. Само ни у овом није могао бити иссрпан услед недостатка потребних података, а и велике обимности послса, те се и ту ограничио само на важнија дела.

Разгледајући поједине јединице запазио сам да се састављач није потрудио да разреши непотпуно написана имена: нпр. бр. 26 б), 27 — Милјенко Р. Веснић; 30, 51 — Јован Драгашевић (према „Библиотекару“); 57, 224 — Милан Ђ. Милићевић; 226—227, 245 — Војислав Г. Младеновић; 247, 461, 473, 474, 511 — Емило Ј. Цветић; 526 — Михаел Шахерл, Славко Ђенч, Витомир Кораћ (из објашњења уз књигу). Нека имена је разрешено, као нпр. бр. 70, 240, 463, 469, 470 могао је да разреши пошто код бр. 471 и 472 има разрешено име истог писца Урбан Тамоја. **Ређајући податке о библиотекама и колекцијама** стављао их је негде пре а негде после

издавача: пре издавача: нпр. бр. 43, 79, 82, 83, 87, 87а, 101, 107, 112а, 141, 147 итд.; после издавача: нпр. бр. 132, 137, 138, 144, 149, 159, 191 итд. Најпрегледније би било да је назив библиотеке — колекције стављен на крају свих података, пошто би на том месту био најуочљивији и не би ретко уобичајени ред података из адресе књиге.

Цитирајући новине и часописе састављач је свуда иза назива листа стављао број па годину. Сматрам да је требало да се држи обрнутог реда, јер је и практичнији и уобичајен у библиографским радовима.

Остале напомене износину од јединице до јединице. Бр. 19 Васиљевъ, Глоторъ (одредница) требало је написати без тврдог знака, као што је извршио транслитерацију код бр. 23 Vendel, Herman (Wendel Hermann). Бр. 29а) и 29б) треба да замене места, а у бр. 29а) изостала је година „Зборника Матице српске“. Код бр. 67 другу угласту заграду треба ставити иза речи „гласи“. Бр. 73 Јакшић, Јова, треба Јово. Бр. 82 не треба запета између имена и очева имена. Бр. 105, 183 и 189 у тексту немају аутора. Бр. 190 у наслову стоји: О школи и васпитању, а у објашњењу у („Школа и васпитање“). Бр. 193 треба да дође на крај дела Светозара Марковића — иза бр. 217. Бр. 217 нема у тексту аутора. Бр. 221 у наслову: Маровић, треба Марковић, Бр. 232 треба да је иза бр. 233. Бр. 244 Пред зору ... Написао Љубиша Бранковић — нема одреднице. По одредници ова би јединица требало да стоји иза бр. 17. Бр. 259 изостала реч „У“ (Новоме Саду). Бр. 260 изостала реч „Штампарија“. Бр. 293 поновно стављена одредница — сувишно. Бр. 344 треба да је иза бр. 340. Бр. 370 могао је да разреши иницијале Р[исто] Б[есаровић] као што је учинио у бр. 371. Бр. 410 Франко треба Фрањо. Бр. 419 изостао аутор у тексту. Бр. 462 треба да је иза бр. 444. Бр. 465 стоји: Стефановић, Виловски а треба Стефановић — Виловски. Бр. 469а у насловној речи Жиот — треба Живот. Бр. 474 одредници је требало допунити именима. Бр. 477—479 Топаловић Живко треба да је иза бр. 486. Бр. 479а штампарска грешка у речи „Интернационализам“ и речи „Издање“. Бр. 483 треба да је испред бр. 480. Бр. 485 и 486 да замене места. У бр. 486 нема аутора у тексту. Бр. 488 одредници Туцовић, Димитрије треба допунити са иницијалом очевог имена — Ј. (бр. 507). Бр. 490 и бр. 513 немају аутора у тексту.

б) А н о н и м и. Бр. 639 треба да је иза бр. 532. Бр. 540 могао је да разреши псеудоним: С-д на = Срдана = Милован Ђ. Глишић. Бр. 551 пописан је у овом одељку иако је писац предговора — Влада Јотић — разрешен по подацима Моше Пијаде. Према томе ова јединица треба да је пописана на Јотића и смештена иза бр. а) 170. Али и као аноним није на правом месту него би морао да стоји иза бр. 539.

в) З б о р н и ц и , к а л е н д а р и , с п о м е н и ц е , м а ј с к и с п и с и и с л и ч н о . Састављач је, као што се види, формирао једну групу збирних дела. Коликогод је настојао да их одвојено поређа по сродности, ипак је дошло до међусобног мешања. Моје је мишљење да је могао боље да их распореди на тај начин шта би их изделио у подгрупе и тако их хронолошки регистровао. А то је могао утолико пре што сваки део ове групе има више јединица: зборника 23, календара 36, споменица 15 и мајских списка 29.

Појединачно, бр. 556 не би спадао у овај одељак него по преводиоцу у одељак анонима. Бр. 561 и 561а треба да замене места. Бр. 582 има штампарску грешку у речи „Велики“ (други ред). Бр. 584 не би спадао у овај одељак него у одељак колективи, пошто то није никакво збирно дело него дело Балканског еснафа. Бр. 624 треба по хронолошком реду да стоји иза бр. 629. Бр. 645 треба да је иза бр. 642, а бр. 644 иза бр. 651.

г) К о л е к т и в и. Бр. 714 треба да је иза бр. 692, за њим бр. 698, па онда бр. 693. Бр. 698 има 2 штампарске грешке у речи: „Protokoli“ — треба „Protokoll“ (4 ред) и у речи „Verdlungen“ — треба „Verhandlungen“ (5 ред). Бр. 700 сматрам да би у претпоследњем реду требало речи: „додатак Адресе свих организација“ ставити у угласте заграде, а тако исто речи у бр. 702, 703, 704. Бр. 702 у речи Vierte треба на крају додати слово г. Бр. 704 у трећем реду број 19008 вероватно треба да гласи 1908. Бр. 710 у речи „Gewerkschaftliche“ (други ред) треба додати на крају слово п. Бр. 711 у трећем реду речи: (Тако почиње брошура) треба ставити у угласте заграде пошто сматрам да су то додате речи. Бр. 714 у речи

„објављено“ (други ред) треба додати на крају слово „ј“. Бр. 735 сувишна је одредница него је те речи требало исписати као наслов. Тако исто и у бр. 737а. Бр. 741а у речи „Правила“ слово „в“ ставити ћирилско. Бр. 752а у другом реду реч „цод“ треба да гласи „год“. Бр. 764 — 791 (дела) Српска социјалдемократска треба да је иза бр. 762. Бр. 769 треба да је иза бр. 780. Бр. 772 треба заградити речи (на крају стоји потпис:), а не и оно даље. Слично и у бр. 773 речи: „Потпис, на крају“.

На крају, неколико речи о регистру кога ова публикација нема. Из предговора нисам могао видети да ли састављач мисли да изради регистар, или не мисли. О важности регистра у једној библиографији не би требало трошити речи: он је органски део сваке библиографије. По моме схватању требало га је израдити јакнадно, а пошто ће, вероватно, ова библиографија бити попуњавана и исправљана (као што састављач и предвиђа) могао би се том приликом додати и регистар. У тај евентуални регистар могла би се унети сва лица која су учествовала у изради публикација (писац предговора који немају властитих радова, прегодији, коментатори) а која нису добила упутнице, те би на тај начин били задовољени сви захтеви савремене библиографије.

Састављач је уложио много труда, сабрао је доста материјала и потребних података. Због важности самог дела пожељно би било да започети рад што пре и успешније доврши.

Sergije Dimitrijević:

**SOCIJALISTIČKE RADNIČKE ORGANIZACIJE U
SRBIJI NA KRAJU XIX Veka**

Rad br. 13/1953

U ovoj brošuri pisac na vrlo dokumentovan način izlaže istorisku gradu o nastanku i delovanju prvih socijalističkih organizacija u Srbiji 90-tih godina prošlog veka. Stvaranje »Zanatliskog saveza« — prve radničke organizacije u Srbiji — predstavlja početak organizovane borbe eksplodisanih ljudi ondašnje Srbije i širenje političke svesti među onim radnicima kod kojih su prodrele ideje naučnog socijalizma. Ubzro posle ovoga, uz podršku lista »Socijal-demokrat«, u Srbiji se već početkom 1896 godine obrazovala i prva sindikalna organizacija pod nazivom Opančarsko radničko društvo. Ova prva sindikalna organizacija bila je rezultat napora naprednih ljudi, okupljenih oko lista »Socijal-demokrat«. Iako nije bila čisto sindikalna organizacija jer je imala izvesnih pristema potpornog društva, ona je i pak igrala vrlo značajnu ulogu za dalji razvitak sindikalnog pokreta u Srbiji, koji je, s obzirom na nerazvijenost industrije, bio još u povoju.

Iznoseći nove činjenice o radnovih organizacija, Sergije Dimitrijević upoznaje čitaoca i sa nekoliko znamenitih istoriskih ličnosti, rukovodilaca radničkog pokreta iz ovog perioda, kao što su bili Andra Banković, Miloš Obadović, Kosta Jovanović i drugi. Isto tako, u brošuri nalazimo

među saradnicima lista »Socijal-demokrat« i imena ljudi koji su docnije bili poznati naučni i politički radnici, kao što su: Vasa Pelagić, Jovan Skerlić, Dragiša Lapčević, Milivoj Savić i drugi.

Sve svoje zaključke pisac o brazlaže i ilustruje dokumentima od kojih neki dosad nisu ni objavljivani u našoj javnosti. Zbog svega toga ova brošura ima nesumnjivog značaja za bolje razumevanje onog perioda iz razvijeta radničke klase u Srbiji u kojem se izvršio proces spajanja pokreta proletarijata sa naučnim socijalizmom.

**ДР ЉУБИША ПРОТИЋ: РАЗВИТАК ИНДУСТРИЈЕ
И ПРОМЕТ ДОБАРА ЗА ВРЕМЕ ПРВЕ ВЛАДЕ
КНЕЗА МИЛОША**

*Nova stvarnost
62 II / 1953*

(у издању Издавачког предузећа „Рад“)

Књига садржи три студије: *Газвој индустрије у српском народу од 1815—1839 године*, *Учесници у промету добара у Милошевој Србији* и *Како су се куповали новац и роба за време владе кнеза Милоша*, од којих је прва докторска теза браћена на Бечком универзитету 1940 године. Др Љубишић Протић је погинус у Народно-ослободилачкој борби 1945 године код Жупање.

Одмах у почетку морамо нагла-

БЕЛЕШКЕ О КЊИГАМА

обраћен баш онај период у коме се зачиње ново капиталистичко друштво и оформљују нове друштвене класе. То је онај историски период који настаје после ослобођења од турског окупатора, период када су већ раскинути феудални ланци који су спутавали друштвено-економски развој Србије и кад је тиме отворен пут несметаног капиталистичког развитка, кад су почела ницати прва индустриска предузећа.

По литератури коју аутор наводи види се да је књига рађена на бази архивске грађе, других историских извора, монографија, штампе тога времена итд. То нам уједно сведочи о солидној научној документацији основи ове студије. Вредност књиге се и састоји у марљивој прикупљеним и обрађеним историским подацима као и у њиховој веродостојности.

За ову студију С. Димитријевић с правом примећује да је она од оних ретких научних радова који осветљавају привредно-историску проблематику прве половине XIX века — једног од најслабије проучених периода привредног развитка Србије — и има основа када каже да ова књига спада међу најважније радове за изучавање нашег капиталистичког развитка.

Отсуство научног метода и марксистичке анализе онемогућује аутору да уочи закономерност и друштвено-економску нужност капиталистичког развоја у Србији и његов специфични карактер. Он не уочава доволно ни границе између правих капиталистичких предузећа и занатске производње. Недостаје стварна научна анализа, коментари и закључци. Разум-

сити да је Протић, како то истиче С. Димитријевић у предговору ове књиге, био недовољно оријентисан у савременим друштвеним схватањима. Зато ове радове треба примити као научне студије грађанског историчара.

Ове студије, уствари, претстављају богат, научно документован и драгоцен материјал за изучавање историске прошлости Србије, а нарочито њеног капиталистичког развитка, јер је у њима обухваћен и

81

љиво је онда зашто Протић и не улази дубље у анализу и изучавање друштвених односа. Књига је писана на дескриптивно-историски начин, на основу утврђених и ве- родостојних чињеница. Као таква она претставља научно-чињеничку документацију и материјал без којег је немогућно замислити било коју науку, а нарочито историјску. Зато ова Протићева књига претставља у првом реду успео, врло користан и неопходан претходни рад који ће добро доći свима онима који изучавају наш друштвено-историски развитак.

Међутим, и поред таквог карактера књиге, ипак се у основи може рећи да она заједно с предговором С. Димитријевића, претставља једну заокругљену целину, јер С. Димитријевић у том предговору даје у општим линијама марксистичку обраду привредног стања и друштвеног развитка Србије оног историског периода који је предмет ових трију студија.

Наиме, он на основу ових Протићевих радова долази до врло интересантних закључака у погледу друштвеног развитка Србије. Анализирајући карактер народног чинилаца, он уочава специфичност одвијања првобитне акумулације и капиталистичког развитка у Србији. Он указује на кнеза Милоша, чиновништво и државу као једне од главних носилаца тог процеса. Особито је значајна улога ових чинилаца, а нарочито државе, у по-дизању материјалних производних снага, односно у целокупном привредном развитку Србије. Као што се види, у томе се и састоје, између остalog, они елементи који дају посебни историски облик о-

вом периоду друштвено-економског развоја Србије. Отуда и значај изучавања овог периода наше историје постаје још већи и привлачнији, а књига је утолико и интересантнија.

С обзиром да је економски развитак наше земље у прошлости недовољно проучаван, а да књига, такође, садржи ознаку богате архивске грађе и стручне литературе, било у фуснотама, било на кра-

ју као посебан додатак (која је аутору при писању послужила као изворна грађа), она ће врло корисно послужити у даљем проучавању економског развоја наше земље. Зато она, како по материји коју третира, тако и по закључцима до којих Димитријевић долази и по проблемима које покреће у већ поменутом предговору, претставља озбиљан прилог у том правцу.

Ж. БУЛАЈИЋ

DIMITRIJEVIĆ, Sergije: SOCIJALISTIČKE RADNIČKE ORGANIZACIJE U SRBIJI NA KRAJU XIX Veka; Izdavačko preduzeće, "Rad", Beograd, 1953, str.83, inv.br.28441 Bilten Economske institut FNRJ
627, 1354

U poslednjim decenijama XIX veka dolazi u Srbiji do sve većih klasnih protivurečnosti što postavlja problem stvaranja jedne radničke socijalističke organizacije koja će u toj borbi predstavljati radničku klasu. Ranije formirano "Zanatsko udruženje" koje zbog unutrašnjih nesuglasica i suprotnih shvatanja giljeva i zadatka nije moglo da odgovori svojoj nameni rascepiano je i 1892. g. stvoren "Zanatsko-radnički savez". To je bila prva klasična radnička organizacija koja je pred radnika okupila sve socijaliste i levičare u Srbiji. Pokretanjem lista "Socijal-demokrat" koji je zamenio dotadašnji list "Zanatski savez" i proklamovao da će biti organ međunarodnog saveza svih proletera i da će sprenati, sa svim ostalim britanskim organizima, uslove za potpun društveni preobražaj, borba radničke klase dobija novi, izrazito klasni vid. Međutim, taj socijalizam za koji se radnička klasa preko "Socijal-demokrat"-a borila, imao je u sebi, primesa uroševitelskog karaktera zbog relativne veličine uticaja malogradjanske intelektualnosti. Ovaj uticaj je uostalom bio velika smetnja razvitku radničkih organizacija, koje su bili prešto okupirane idejama o potrebi preuredjenja društva putem reformi, a ne klasnom borborom. Zahvaljujući uticaju Zanatsko-radničkog saveza i "Socijal-demokrat"-a, i jačanju radničke klase, dolazi u unutrašnjosti Srbije do stvaranja čitavog niza mesnih radničkih, zanatskih i zemljoradničkih organizacija i društva koje se međusobno povezuju. U to vreme radničke organizacije održavaju veze i sa radničkim organizacijama u Zagrebu, Bugarskoj i drugim zemljama. Ovakav način delatnosti i sve veća popularnost radničkih organizacija u narodu potstakli su vladajuću klasi da zabrani dalje izlaženje "Socijal-demokrat"-a i povode oštru borbu protiv svih radničkih organizacija. Tako propada i pokušaj stvaranja Socijal-demokratske partije koja je trebala da predstavlja visi stupanj u razvoju i organizovanju radničke klase i socijalističke misli. Kriza koja tada nastaje biva pojačana i unutrašnjim nesuglasicama izmedju vodja pokreta, borbenih između malogradjanski orijentisanih intelektualaca i radnika. Ova borba samo je štetila radničkom pokretu i smanjivala njegovu vitalnu snagu. U periodu političke reakcije od 1897. godine do kraja XIX veka srpski radnički pokret preživljava tešku krizu, ali ne biva uništen. I u najtežim trenucima organizuju se proslave Prvog maja, drže sastanci beogradskog radničkog društva, a 1898. godine grupa socijalista podnosi političke zahteve u vidu peticije Narodnoj skupštini. Pritidak vlasti i štetni komponisi sa buržuaskim partijama oslbili su radnički pokret, ali i pročistili njegove ređe i dokazali neophodnost oštре i bezkompromisne klasne borbe. Srpski radnički pokret usao je u XX vek nešto slabiji, ali svestran uloge koju je imao da odigra.

Pisac, Sergije Dimitrijević je dokumentovano dao sliku o stvarnom stanju u radničkom pokretu Srbije na kraju XIX veka. Fored toga u knjizi se nalazi i biografija Andre Bankovića, jednog od najistaknutijih socijalista i vodja radničkog pokreta u Srbiji toga vremena. Brošura "Socijalističke radničke organizacije u Srbiji na kraju XIX veka" predstavlja nesumnjivi doprinos u obradi istorije radničkog i sindikalnog pokreta Jugoslavije, a posebno Srbije.

M.P.

Miroslav Petrović

Bilten Ekonomskog
Instituta FNRJ
625, 1954

NOVE KNIJE

DIMITRIJEVIĆ, Sergija: GRADSKA PRIVREDA STAROG LŠKOVCA -
(Izgled Lškovača za vreme Turaka-Lškovački pašaluk)
Lškovoč 1952, Izdanje Biblioteke Gradskega muzeja
u Lškovaču, str. 157, inv. br. 28251

- Medju studijama S. Dimitrijevića o razvitku kapitalizma u Srbiji, nalazi se i veći broj kraćih i dužih priloga iz privrednog razvoja Južne Srbije, a posebno Lškovača. Medju tim prilozima vidno mesto zauzima i ovaj rad.

Najinteresantniji i najobimniji je prvi deo knjige u kojem se najpre govori o razvoju zanata i crnaca u Lškovaču u periodu turske okupacije i neposredno posle oslobođenja, a zatim o njegovom privrednom razvoju posle oslobođenja od Turaka pa do I svetskog rata. Na osnovu iscrpljeno prakupljenog i naučno analiziranog istoriskog materijala, autor je prikazao Lškovoč u tom periodu kao jedan od najkrupnijih zanatskih centara u Srbiji, tako da se on po broju zanatlija približavao Beogradu, tako je ovaj u to vreme (1884 godine) imao oko tri puta više stanovnika. Posmatranje razvoja crnaca je važno ne samo zbog njihovog velikog privrednog značaja, već i zbog toga što su oni, po rečima autora, pored crkve predstavljaju jedina udruženja koja su postojala kod srpskog stanovništva za vreme Turaka, pa su zbog toga igrali vrlo važnu ulogu u životu ovog grada. Veliko potjoprivredno bogatstvo okoline Lškovača, -kao i pogodna konfiguracija zemljišta i lokalnih saobraćajnih prilika, učinili su da je Lškovoč u to vreme bio i trgovinski centar ne samo za svoju okolinu, već i za čitavo područje od bugarske granice do prijedinskega kraja. Jesenji Lškovački parđjuri (vašari) spadali su po tvrdjenju pisca medju najznačajnije i najveće vašare koji su se tada održavali u Srbiji.

Prelazeći na period razvoja Lškovača posle oslobođenja od Turaka do I svetskog rata, autor se, -izmedju ostalog, zadržao na pitanju prvobitne akumulacije i pojavi manufakture i mašinske industrije. Nosioci prvobitne akumulacije u Lškovaču, po njemu bili su trgovci čiji se početni kapital formirao na razvijenom lokalnom tržištu, a zatim je do njegovog brzog porasta došlo zahvaljujući izvozu užarije, žudelje, paprike i dr. kao i putem uvoza, uglavnom gojtana i Šajaka, iz Bugarske. Na taj način su po pravilu lškovački trgovci, a ne zanatlije, postajali prvi industrijalci, jer su inaili kapital potreban za nabavku mašina za svoja preduzeća. Tek u kasnijem periodu dolazi do klasne diferencijacije medju zanatlijama i izrastanje kapitalističkog sektora iz zanatstva. Ovo je uticalo da manufaktura u Lškovaču nije nikad predstavljala glavni oblik krupnog proizvodnje, već da se relativno brzo razvila mašinska industrija.

U drugom delu knjige autor obrađuje istorijski razvoj grada Lškovača dajući njegovu nacionalnu, klasnu i ekonomsku strukturu za vreme turske okupacije, a u trećem delu govori o mestu

i značaju ovoga grada u turskoj carevini i postojanju leskovačkog pašiluka.

Autor ove studije nije samo prikupio obiman istoriski materijal o privrednom razvoju ovoga grada u pomenutom periodu, već je taj materijal kritički obradio i analizirao ga te na osnovu njega davao svoja mišljenja i zaključke o pojedinim problemima. Knjiga nesumnjivo predstavlja ozbiljan prilog proučavanju privredne istorije ovoga kraja.

Dalo je pisano jasnim i zanimljivim stilom što ga čini pristupačnim i za širu čitalačku publiku

S. M.

Stojka Milojević

данас у Лесковцу научни скуп *Најава 18 XI 83*

ПЛОДНИ НАУЧНИ ОПУС

- СКУП ПОСВЕЋЕН ЖИВОТУ И РАДУ ДР СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА — ОБЕЛЕЖАВАЊУ 50. ГОДИШЊИЦЕ ПЛОДНОГ НАУЧНОГ РАДА

У Лесковцу се данас, у сали Радничких савета Дома синдиката, у 17 часова, одржава скуп о животу и раду др Сергија Димитријевића, посвећен обележавању 50. годишњице његовог плодног научног рада. Организатори су Народни музеј и Народна библиотека „Радоје Домановић“. Свестрана научна делатност др Сергија Димитријевића значајан је допринос историографији у ширим размерама.

На данашњем скупу др Славољуб Цветковић поднеће саопштење „Допринос др Сергија Димитријевића раду на историји СКЈ“, др Добрасав Белетић „Сергије Димитријевић као историчар социјализма у Србији“, др Милан М. Миладиновић „Научно и револуционарно стваралаштво Сергија Димитријевића“, др Вићентије Ђорђевић „Сергије Димитријевић о Радовану Драговићу“, др Живан Стојковић „Допринос Сергија Димитријевића проучавању става српских социјалиста према рату“, мр Миливоје Татић „Сергије Димитријевић о обновљању организације КПЈ у Србији после шестојанuarsке диктатуре“. Др Станиша Новаковић имаће саопштење „Научна активност Сергија Димитријевића на подручју нумизматике“, др Никола Цветковић „Сергије Димитријевић — прилог биографији“, Драгиша Кнежевић „Сергије Димитријевић

— гимназијски, међуратни и поратни дани“. Власта Стоја новић „Живот и деловање Сергија Димитријевића у концентрационом логору Буневалд“.

На данашњем скупу др Срећко Димитријевић поднеће саопштење „Сергије Димитријевић о привреди старог Лесковаца“. Христијан А. Ракић „Допринос Сергија Димитријевића у процчавању радничког покрета Лесковаца и околине“. Драгојла Цветковић „Активност Сергија Димитријевића у формирању партијских и скојевских организација у Лесковцу и Вучју“. Саопштења ће поднети и Јован В. Јовановић „Сергије Димитријевић в „Недељним новинама“, мр Слободан А. Младеновић „Сарадња Сергија Димитријевића у „Нашем стварању“. Вељко Пејшевски „Улога Сергија Димитријевића у повезивању партијских организација Лесковаца и Куманова“. Драган Радојић „Рад Сергија Димитријевића на прикупљању народних пословица“. Градимир Илић „Народно предање о Стрели у функцији откривања његове личности и доба“, мр Тихомир Петровић „Осврт на збирку црнотравских и лесковачких партизанских песама Сергија Димитријевића“ и Ненад Крајић „Одјеси грађе Сергија Димитријевића у фотографском и литерарном погледу.“

DIMITRIJEVIĆ, SERGIJE: »SOCIJALISTIČKE RADNIČKE ORGANIZACIJE U SRBIJI NA KRAJU XIX Veka«

Pregled

IZDAVAČKO PREDUZEĆE »RAD«, BEOGRAD,
1953 GOD.

*Pregled
6.11.12.1954*

U poslednjim decenijama XIX veka dolazi u Srbiji do sve većih klasnih protivurečnosti što dovodi do stvaranja radničkih socijalističkih organizacija koje će politički pretstavljati radničku klasu. Ranije formirano »Zanatlisku udru-

ženje« koje zbog unutrašnjih nesuglasica i suprotnih shvatanja ciljeva i zadatka nije moglo da odgovori svojoj nameni rascepljeno je i 1892 godine stvoreno »Zanatlisko-radnički savez«. To je bila prva klasna radnička organizacija koja je pored radnika okupila sve socijaliste i levicare u Srbiji. Pokretanjem lista »Socijal-demokrat« koji je zamenio dotadašnji list »Zanatliski savez« i proklamovao da će biti organ međunarodnog saveza svih proletera i da će spremati ... sa svim ostalim bratskim organima, uslove za potpun preobražaj društveni«, borba radničke klase dobija u Srbiji novi, izrazito klasni vid. Međutim, taj socijalizam za koji se radnička klasa preko »Socijal-demokrata« borila, imao je u sebi i primesa prosvetiteljskog karaktera zbog relativno velikog uticaja malogradanske intelektualnosti. Ovaj uticaj je uostalom bio velika smetnja razvitku radničkih organizacija koje su bile prosto okupirane idejama o potrebi preuređenja društva putem reformi, a ne klasnom borboru. Zahvaljujući uticaju Zanatlisko-radničkog saveza i »Socijal-demokrata« a i jačanju radničke klase, dolazi u unutrašnjosti Srbije do stvaranja čitavog niza mesnih radničkih, zanatličkih i zemljoradničkih organizacija i društava, koja se medusobno povezuju. U to vreme radničke organizacije održavaju veze i sa radničkim organizacijama u Zagrebu, Bugarskoj i drugim zemljama. Ovakav način delatnosti i sve veća popularnost radničkih organizacija u narodu, postakli su vladajuću buržoaziju da zabrani dalje izlaženje »Socijal-demokrata« i povede oštru borbu protiv svih radničkih organizacija. Tako propada i pokušaj stvaranja Socijal-demokratske partije koja je trebala da predstavlja viši stupanj u razvoju i organizovanju radničke klase i socijalističke misli. Kriza koja tada nastaje biva pojačana i unutrašnjim nesuglasicama između voda pokreta, borborom između malogradanski orijentisanih intelektualaca i radnika. Ova borba je samo štetila radničkom pokretu i smanjivala njegovu vitalnu snagu. U periodu političke reakcije od 1897 godine pa do kraja XIX veka srpski radnički pokret preživljava tešku krizu ali ne biva uništen. I u najtežim trenucima organizuju se proslave Prvog maja, drže sastanci Beogradskog radničkog društva, a 1898 godine grupa socijalista podnosi zahteve političke prirode u vidu peticije Narodnoj skupštini. Pritisak vlasti i štetni kompromisi sa buržoaskim partijama oslabili su radnički pokret, ali i pročistili njegove redove i pokazali neophodnost oštре, beskompromisne klasne borbe. Srpski radnički pokret ušao je u XX vek nešto slabiji, ali svestan uloge koju je imao da odigra.

Pisac, Sergije Dimitrijević je dokumentovano dao sliku o stvarnom stanju u radničkom pokretu Srbije na kraju XIX veka. Pored toga u knjizi se nalazi i biografija Andre Bankovića, jednog od najistaknutijih socijalista i vođa radničkog pokreta u Srbiji toga doba.

Preuzeto
u
1954.
Rukopis
Videti

Prilična je šteta što je jedan ovako dokumentovani materijal ostao u granicama jedne brošure koja isključuje svako dublje ulaženje, proučavanje i eventualno uporedivanje. Radnički pokret u Srbiji na kraju XIX veka možemo pravilno razumeti tek kada ga uporedimo sa ostalim radničkim pokretima u svetu. Samo posmatranjem kroz prizmu opštег razvoja (koji ne isključuje specifičnosti u svakoj konkretnoj zemlji) možemo tumačiti različita prosvetiteljska, oportunistička i druga šhvatanja. Radnici su u jednoj zemlji još bili pod svežim uticajem Komune, a u drugoj spremali revoluciju, Druga internacionala je vodila borbu za pobjedu naučnog socijalizma a i sama unutar sebe bila pri-

nudena da se bori protiv anarhista, bakunjinista i drugih. Sve je to u znatnoj meri uticalo na radničke organizacije i radnički pokret u raznim zemljama pa i u našoj. Ali bi ovakvo posmatranje izašlo iz okvira jedne brošure. Doduše u njoj ima dosta pokušaja da se pojedine pojavе uopšte, ali pri tome pisac ipak ostaje u užim granicama koje ga zaustavljuju.

Proces spajanja praktičnog pokreta proletarijata sa naučnim socijalizmom, ostvaren krajem XIX i početkom XX veka u većini zemalja, je jedan od perioda razvoja radničkog pokreta i radničkih organizacija i kao takav zaslužuje dužnu pažnju. Brošura »Socijalističke radničke organizacije u Srbiji na kraju XIX veka« pretstavlja nesumnjivo doprinos u obradi istorije radničkog i sindikalnog pokreta Srbije.

MIROSLAV PETROVIĆ

ДВЕ КЊИГЕ О РАДНИЧКОМ ПОКРЕТУ У СРВИЛИ

Сергије Димитријевић: „Радничке организације у Србији на крају XIX века“ — „Рад“, Београд, 1954.

Сергије Димитријевић: „Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији“ — „Рад“, Београд, 1954.

И по броју објављених радова и по вредности постигнутих резултата, Сергије Димитријевић несумњиво спада у ред најзаслужнијих стваралаца у области историографије нашег радничког и социјалистичког покрета. Његове студије о Димитрију Туцовићу, Душану Поповићу и Радовану Драговићу, писане на основу савесно прикупљених и свестрано проверених података, као и многи мањи научни прилози, који су читаоцу већ познати, претстављају занимљива поглавља досад још ненаписане историје српске социјалне демократије.

У својој књизи о социјалистичким радничким организацијама у Србији крајем деветнаестог века, која је изашла пре неколико месеци, и која, нажалост, у нашој штампи још ни до данас није приказана, Димитријевић говори о необично важном периоду који је непосредно претходио оснивању српске социјалне демократије. Вредност ове књиге је пре свега у томе што писац своје излагање поткрепљује велиkim бројем нових, досада непознатих факата, која су плод његовог научног истраживања. Аутор прати настанак и развијање радничких организација у Србији деведесетих година као низ организованих припрема за стварање модерног радничког покрета, које су 1903. оснивањем Социјал-демократске странке и Главног радничког савеза, успешно окончане.

На првим страницама ове студије Сергије Димитријевић даје одговор на питање које су досада постављали себи сви писци који су се бавили проучавањем овог периода у историји нашег радничког покрета. То је питање због чега још у деведесетим годинама није дошло до стварања социјалистичке партије, каде је познато да су у том правцу већ онда чињеници известни покушаји. Имајући пред собом већи број чињеница него аутори који су досада покушавали да одговоре на ово питање, Димитријевић је био у стању да да одговор, који, поткрепљен фактима, доиста убедљиво делује. Завршавајући анализу покушаја српских социјалиста да крајем деветнаестог века створе своју партију, писац каже: „Ови покушаји стварања Социјал-демократске партије остали су без резултата. То су била само настојања водећих социјалиста. Код њих самих појмови о странци нису били рашишћени. Усто, тадашњем српском социјалистичком покрету недостајала је масовна база. Није било чисто социјалистичких друштава, која би могла да прихвате иницијативу и на која би се Партија могла ослонити.“

Полазећи од познате констатације, коју је још Радован Драговић изрекао у свом реферату на партиском конгресу у Крагујевцу 1904. године, да покрет радничке класе за њено економско ослобођење, који у свом минималном програму садржи захтеве за олакшањем животних и радних услова у постојећем буржоаском друштву, претставља основу њеног политичког покрета, и да су синдикалне организације нужна база на коју се у свим облицима своје борбене активности ослања социјална демократија, — Димитријевић је, кроз читаво излагање у овој књизи, дао тој констатацији једну снажну и убедљиву документовану потврду.

Пратећи напоре око стварања радничких организација класног борбеног карактера, писац је успео да покаже како су још у првом периоду модерног радничког покрета у Србији биле присно спојене обе стране његове социјалистичке активности, борба за свакодневне економске потребе обесправљене радничке класе, и политичка борба за њено коначно ослобођење.

После научних испитивања која је обавио Сергије Димитријевић, и чији је резултат ова књига, данашњем читаоцу постаје разумљиво зашто нововремска опозиција 1904. године, са Милорадом Поповићем на челу,

није успела у свом подухвату, зашто је, упркос извесном утицају који су цепачи постигли у неким радничким организацијама, њихов пораз у борби са марксистичким војством социјалне демократије био неизбежан.

Овом студијом Сергије Димитријевић је обавио један у научном погледу значајан и у идеолошком смислу племенит задатак. Он је аргументима који су плод савесног проучавања историскних извора, и путем једне подробне материјалистичке анализе, доказао исправност оријентације коју је на почетку стварања модерног радничког покрета у Србији изградило марксистичко војство на челу са Драговићем и Туцовићем и које су се и то војство и цео раднички покрет у Србији доследно и непоколебљиво држали све до последњих тренутака постојања Српске социјал-демократске партије.

Овој књизи Димитријевић је на крају додао и свој политичко-биографски есеј о Анди Банковићу, једном од истакнутих учесника у стварању марксистичког радничког покрета у Србији, чија делатност досада још није у целини испитана и заслужно оцењена.

Скоре истовремено са књигом о радничким социјалистичким организацијама у Србији, читаоци су добили још један исто тако значајан рад Сергија Димитријевића, његову библиографију нашег социјалистичког и радничког покрета.

На преко две стотине страница Димитријевић је обухватио публикације које говоре о радничком покрету у Србији од почетка ширења социјалистичких идеја у време Живојина Жујовића, и, касније, Светозара Марковића, до 1919. године. Треба рећи да су овој књизи претходила трагања по свим јавним и многим приватним библиотекама у земљи, рад на који је аутор утрошио неколико година. Да би што свестраније приказао утицај који су вршили српски социјалисти, Димитријевић је у свој библиографски преглед унео и издања њихових дела која су изашла ван Србије — књиге, брошуре, зборнике и друге публикације објављене у Бугарској, Мађарској и осталим земљама. У књизи се такође налазе и подаци о социјалистичким издањима у Хрватској, Босни и Херцеговини и другим југословенским земљама пре Првог светског рата, уколико су у њима сарађивали српски социјалисти. Аутор је пописао и доцнија издања дела српских социјалиста, објављена после 1919.

Сергије Димитријевић није се ограничио само на дела аутора који су припадали социјалистичком покрету. Он је у ову књигу унео и податке о многим делима буржоаских писаца у којима се говори о проблемима социјализма или о догађајима из радничког покрета. Доста сложен и деликатан проблем имао је писац да реши у вези са делима неких писаца који су у једном периоду свог живота припадали социјалистичком покрету, и писали под утицајем социјалистичких идеја, али су доцније, напустивши социјалистички покрет, у својим делима изражавали нове, често социјализму супротне идеје и схватања. Такви су писци Драгиша Станојевић, Јаша Томић и многи други. На основу пажљивог проучавања њихових дела, Димитријевић је унео у своју књигу само оне радове оваквих писаца који припадају раздобљу њихове социјалистичке активности, или, пак, њихове доцније радове уколико садрже материјал од значаја за историју нашег радничког покрета. Дајући у својој књизи преглед издања дела српских социјалиста, као и преглед публикација у којима су буржоаски писци говорили о радничком покрету, Димитријевић је омогућио свестраније проучавање настанка и развоја социјалистичких идеја и социјалистичког покрета у Србији.

Ова књига Сергија Димитријевића, плод озбиљних и трудољубивих напора њенога писца, претставља, са својих преко осам стотина библиографских јединица, научни подухват од несумњивог значаја. Не треба ни говорити о томе колико је изучавање историје нашег радничког покрета олакшано када се у руци има једна оваква књига, колики су мучни напори ускраћени, колике су, досада неопходне жртве, постале излишне.

A. III.

Miodrag Protić

Последни број „Нашег стварања“

БОЉИ И РАЗНОВРСНИЈИ

од претходних бројева №^ик деј 1/55

После дуже паузе изашао је први број часописа „Наше стварање“ за ову годину. Можда је ово било и боље, јер овај број се битно разликује од ранијих бројева из прошле године, како својим квалитетом, тако и техничком опремом. Богат разноврсним прилозима, технички складно и укусно опремљен, нови број нашега часописа делује освежавајуће.

Мора се одмах истaćи да је централно место, како по садржају, тако и по важности свим материје, заузето рад нашег научног радника Сергија Димитријевића. „О национализму лесковачке буржоазије.“ У овом раду, писаном на својствен начин, са обиљем документата и ванредних анализа, даје прави лик лесковачке буржоазије, објашњава начин њеног успона и богаћења, и до срди разголитава њен лажни патриотизам и национализам. Богаћење по сваку цену, пљачка не само својих суграђана и радничке класе него и целе заједнице, то је нормално у развитку лесковачких капиталиста. Шуровање лесковачких чорбадија са до тада вековним непријатељем, турским поборњивачем, продолжило се у право издајство лесковачких газда за време Првог светског рата. Лотовске лиферације за војску, јавна пљачка, то је на дневном реду лесковачких лиферацата, који су на муци и патњи спроведени народ, претворили у осмислу и силу буржоазију, смртној непријатеља радничке класе.

Кристално јасно, са историском тачношћу у својој гологтињи, Сергије Димитријевић нам је дао разумљиву лесковачку буржоазије до завршетка Првог светског рата. Пожељно би било да се на страницама нашег часописа осветли даљи рад лесковачких капиталиста најмању два светска рата, који су прене Другог светског рата.

Књижевни прилози: „Карнавал“ од Миодрага Поповића и „У среду се региструјем“ од Жака Конфина, показује да уредништво часописа са више бриљантистичких и мерила одабира материјал, јер „Карамвиљ“ својом топлином, стилом, и непредношћу делује пријатно на читаоца, а такође и Жаков други чин комедије „У среду се региструјем.“ Прича „Стечај“, од Драгомира Јекића, заостаје за предњим радовима.

Чланак Драгољуба Трајковића, „Између Шаре и Озрена“ је једно озбиљно и важно прегнуће, да се да кондезовано и историско тачно место у нашој ствараљачкој књижевности, средини и писцима о тој средини: између Шаре и Озрена. Са дosta материјала и вештином већ изграђеног публицисте, Трајковић је успео да углавном обради тему, која је иначе врло интересантна за овај крај.

Поред горњих радова, ваља истaćи и два историска рада и то: „Из Македонске прошлости“ од Д. Трајковића и „Први српски устанак и Овче Поље“ од М. Анђеловића. У свом чланку Трајковић нам је, иако нешто у суженом облику, што је у овом случају разумљиво, дао кратак преглед борбе Македонског народа за своје

национализмо и национално ослобођење. Обзиром да се ради о једном крају, који је вечно запостављен, овај чланак је још један доказ о правдилности развоја наше народне револуције у прилог историји Македонског народа. Чланак М. Анђеловића је такође један прилог историји борбе Српског народа за своје национално ослобођење.

Од осталих радова треба истaćи документовани напис Србе Миленковића, „Изградња станови на принципу робне производње.“ Сматрамо да је овај напис потстрек за даљу дискусију, као и за објављивање сличних радова из наше локалне проблематике, што је несумњиво важно за даљи правилан развигтак и успех наше локалне заједнице.

Критике и прикази, белешке, библиографије, све то употребљава и онако богату садржину овог броја. Ликовни прилози Благоја Стојановића, који још једном потврђују даровитост овог нашег уметника, дају часопису посебну садржину и лепоту.

Дакле, може се слободно рећи да је почетак у овој години успешан и само треба са истим еланом предујити.

Ускоро излази двоброј „Наше стварање“, богато опремљен.

Драгиши Кнежевић

Наше стварање

НОВА ЛИТЕРАТУРА ИЗ ИСТОРИЈЕ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА У СРБИЈИ И ВОЈВОДИНИ

Republika 1/V 1955

66496-52-0

У току последње десетици, ради се писањем на проучавању историје радничког покрета код наше народе. У овом листу је већ у неколико макова било речи о научно-истраживачкој делатности у овој области историјских студија, указимо је на постигнуте резултате и одате је дужне признавање овим највишим научним радницима, који су успешиш баве архивским истраживањима и историјском иституцијом, а овога разните западареног научног подручја. Овом пратилом жељели бисмо само да забележимо појаву некејих нових књига из историје радничког покрета, не узимајући у критичку анализу њакове научне вредности, што би захтевало значајно више простора него што то могу да дозволе ступили једнота највећи листи.

ЈОВАН МАРЈАНОВИЋ: НАСТАНКИ И РАЗВИТАК РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА У ЈУГОСЛОВЕНСКИМ ЗЕМЉАМА ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

У најбољој историографији овој је прва расправа, у којој је дат систематички преглед појатка и развоја радничког покрета у свим југословенским земљама, почевши од првих зачетака социјалистичке мисли па све до Првог светског рата. Аутор је прво дао сажете карактеристике првих социјалистичких идеолошких пропагатора и борца код наших народа, затим првих наших радничких друштава и организација, даље формирање Социјалдемократске партије у појединим нашим земљама, најзад критичке ос-

тве на идеолошке основе наших првих социјалиста, њихове програме и ставове према аграрном питанју, према националном питанју, њихове односе према теорији, према рату, према политичкој и економској борби радничких класа, Иадо време концизизма, местимице можда и неповољно потпуна ова расправа даје јасан и прегледан увид у посматране и развијатак радничког покрета у свима нашим земљама и претставља неопходан приручник свима онима који се занимавају историјом радничког покрета у нашим земљама.

СЕРГИЈИ ДИМИТРИЈЕВИЋ: ИСТОРИЈА РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА ЛЕСКОВЦА И ОКОЛИСЕ 1903—1914

Лесковачки, један од најзначајнијих индустријских центара у југо-Србији, био је истовремено и један од првих центара радничког покрета и социјалистичке активности у Србији. Стога се 50. годинама највећи део радничког покрета у Лесковцу размештао највећи део грађана објектима, него издавањем једне свакодневне састављене књиге, која је одржала историјски развој покрета у овом крају од 1903, када је основана прва радничка организација у Лесковцу, па све до Првог светског рата. Аутор ове књиге бази се већ годинама проучавањем историје радничког покрета у Србији уочише, а у Лесковцу посебице, тако да је прву путине ботат матерijал, на основу којега је документовано револуционарство и практиче приказа историјски развој по-

крета у датим социјално-економским условима Србије тога доба.

СЕРГИЈИ ДИМИТРИЈЕВИЋ: РАДОВАН ДРАГОВИЋ (1878—1905)

После својих занадијевских расправа са Димитрију Туцовићу и Душану Поповићу, идеолозима и рукоједицем Српске социјалдемократске партије, С. Димитријевић је дао и расправу о Р. Драговићу, трећој великој фигури социјалне демократије у Србији. Може се без претеривања рећи да ово није само обичај предговор Драговићевим изабраним списима, него је чисто мања студија, у којој је његов живот и рад уочише, и његов удео у развијатку српске социјалне демократије нарочито, осветљен са сваке стране и у пуној сачувости. Самих тога, треба с признањем напоменети да је аутор ове студије сачинио, са много труда и напора, и библиографију радова самога Драговића, као и радова о Драговићу.

АРПАД ЛЕБЛ: ОСНОВАЊА ВОРБА АГРАРНОГ ПРОЛЕТАРИЈАТА

Проучавању аграрних сировина посвећивала се у нашој историографији сваким недељевим пакни, иако се историја Војводине, Срема и Славоније не може бити познавати и правилно разумети без проучавања аграрних односа у овим крајевима. Ова проблематика најчешћа је свога обраћавача у Арпаду Леблу, који се специјализирао у овој научној области првом чланаком и расправом. Ова књига, написана на основу бројате архивске граве, донеси материјал о борбама аграрног пролетаријата у Бачком, Бачкој, Бараньју, Срему и Славонији за стварањем синдикалних организација. Књига обраћајује другу половину XIX века и раздебље између два светска рата. Проблеми пољoprивредног радничког постavlјени су све на широку научну основу.

АРПАД ЛЕБЛ: ЕЛЕМИР И ТАРАШ

У овој књизи објављен је заинтересантан, до данас непознат материјал о револуционарном покрету аграрног пролетаријата у Бачкату 1887. На основу велиоког броја аутентичних архивских документа аутор објављује ову годину као првочинично у историји радничког покрета у Војводини, јер је те знамените године аграрни пролетаријат водио борбу и против велепоседника, и против режима, и против стихија, и против машине, и против организованог терора, и против политичке цензура, погађања и сгинућа уступака. Књига претставља објављан доцнији спроведавању социјално-економских борби пољопривредног радничког постavlјених у Војводини.

ХИСТОРИКУС

Kosta Milutinović

ОВИХ ДАНА ИЗЛАЗИ

НОВА СВЕСКА

ЧАСОПИСА „НАШЕ СТВАРАЊЕ“ № 54/1955

12/24/1955

Ових дана излази из штампе двоброј „Нашег стварања“ за април—јули са низом књижевних, уметничких, научних и публицистичких прилога наших познатих писаца, научних и јавних радника. Тематика ових прилога претежно обрађује живот јужне и источне Србије, превазилазећи местимично локалне оквире. Међу књижевним саставима запажа се одломак из необјављеног романа Јака Конфина „На пучини“—потрет наших људи, њихових хтења и схватања у условима катастрофе бивше Југославије и заробљеништва. Димитрије Ранчић даје лирски интонирану причу „Марин Ђилим“. Од њега је и приказ књиге Милутине Велимировића „Тешке године“.

Песме Душка Јелића „Голубица“, „Ноктурно“, „Ја волим“ и Василија Точанца „Брест“ пројектете су тихим штимунгом и осећањем природе.

Сергије Димитријевић објављује исцрпу студију „Дубровачка трговина у Лесковцу и околини и улога дубровачке колоније у Прокупљу“. Рад је рађен на основу темељитог проучавања докумената и износи низ нових података о везама Дубровника с Лесковцем и околином у Средњем веку.

Драгољуб Трајковић се јавља са неколико значајних прилога. „Ново Брдо и његов пад“ свестраније осветљава један историски мо-

менат наше прошлости. „Скобаљин код Ђустендила 1454 године“ поставља нову тезу о сукобима Николе Скобаљића са Турцима, а „Грађа за историју културе наших крајева“ продубљује нека раније обрађивана питања из историје и културе. „Понишавље и суседни крајеви за време Првог српског устанка“ од Светислава Петровића открива ликове учесника и симпатизера Првог устанка из наших источних крајева, који су се на почетку прошлога века борили и давали животе за ослобођење од Турака.

Р. М. Симоновић завршава свој библиографски рад

Наше стварање

„Штампани материјал о Врању и околини“.

Двоброј је илустрован ликовним прилогима Јована Поповића.

Р. М.

SERGIJE DIMITRIJEVIĆ: „DUBROVAČKA
TRGOVINA U LESKOVCU I OKOLINI I ULOGA
DUBROVAČKE KOLONIJE U PROKUPLJU“

Pregled

LESKOVAC, 1955

625, 1955

Uloga Dubrovnika u spoljnotrgovinskoj razmeni balkanskih zemalja sa Zapadom u Srednjem veku je interesantna privredno-istoriska tema. Dubrovački arhiv raspolaze sa bogatim dokumentacionim materijalom koji se odnosi na ovaj period. Autor, koji je poznat kao privredno-istoriski hroničar Leskovca i njegove okoline, ograničio se na materijale koji se odnose na mesto Dubrovnika u izvozno-uvoznoj trgovini Južne Srbije sa Zapadom u periodu od XV—XVIII veka.

U vreme prosperiteta turske imperije Dubrovnik je bio jedina hrišćanska država na evropskom Jugoistoku, koja je održavala prijateljske odnose sa Istanbulom. Dubrovački trgovci su vešto koristili spoljno-političku situaciju i povlastice koje su uživali od turske vlasti, da monopolisu čitavu trgovinu u unutrašnjosti Balkanskog poluostrva sa Zapadom, jer druge trgovačke posrednike Turci nisu rado gledali na svojoj teritoriji. Zlatno doba dubrovačke balkanske trgovine trajalo je od početka XVI do kraja XVII veka, odnosno do zemljotresa 1667 godine koju je porušio i znatno oslabio Dubrovnik, i austro-turskog rata koji je na kraju XVII veka zadao sudbonosni udarac dubrovačkoj trgovini na Balkanu.

Dubrovačka trgovina u Južnoj Srbiji imala je znatne razmere kako po veličini spoljno-trgovinskog prometa, tako i po broju ljudi i veličini kapitala. Pored mase sitnih trgovaca koji su se bavili lokalnom preprodajom, postojao je niz tzv. kompanija koje su raspolažući znatnim kapitalom poslovale na veliko. Trgovina je imala izvozno-uvozni karakter. Izvoz metala (olova i srebra) i sirove svile koji je bio na prvom mestu do dolaska Turaka, prestao je njihovom zabranom, a na prvo mesto je došao izvoz sirovina životinjskog porekla (vune, kože, krvna, voska i dr.). Uvoz se sastojao od raznih finalnih proizvoda, pretežno vunenih i specijalnih tkanina i izvesnih artikala kojih nije bilo u Srbiji (so i dr.).

U XVI i XVII veku Prokuplje je bilo centar dubrovačke trgovine u Južnom Pomoravlju i posle Beograda najjače dubrovačko uporište u Srbiji. U Prokuplju je postojala jaka dubrovačka kolonija od preko 60 trgovaca. Kolonija je imala svoj pečat, statut, finansije i održavala je živu korespondenciju sa Dubrovnikom. Njena uloga je bila da štiti privilegije i interes dubrovačkih trgovaca u Južnom Pomoravlju i opšti sa turskim mesnim vlastima. Najkrupniji dubrovački kapitali bili su u tom periodu koncentrisani u Prokuplju. Dubrovački trgovci iz Prokuplja nisu samo poslovali sa italijanskim gradovima Venecijom, Ankonom, Milanom, Padovom i dr., već i sa Beogradom, Skopljem, Solunom, Sofijom, pa i Londonom.

Jedan od najčuvenijih balkanskih vašara u tome vremenu bio je jesenji leskovački vašar, koji je trajao 15 dana i okupljaо znatan broj dubrovačkih

*Ekonomska
politika
169, 1955*
KNJIGE I ČASOPISI
23/IV 1955

SPOMENICA 50 GODIŠNICE RADNIČKOG POKRETA LESKOVCA I OKOLINE 1903-1953
— izbor materijala i redakcija Sergije a Dimitrijevića. Publikacija na 400 strana velikog formata pretstavlja doprinos proučavanju istorije radničkog pokreta u Srbiji. Sastoji se iz tri dela: istorije radničkog pokreta Leskovca i okoline, izbora članaka i materijala koji se odnose na radnički pokret u ovom periodu i najzad, većeg broja priloga pre rata objavljenih od organizatora i učesnika u radničkom pokreту. Radnički pokret u ovom kraju Srbije razmatra se i analizira na širem planu ekonomskog, političkog i društvenog razvijanja uopšte. Izlaganja su protkana mnogim interesantnim detaljima, opisima mnogih lica

itd. Na kraju knjige data je vanredno interesantna zbirka plakata iz političke i ekonomiske borbe radničke klase i njenih organizacija.

Pored ove publikacije, Sergije Dimitrijević je objavio interesantnu brošuru *O nacionalizmu leskovacke buržoazije* (separat iz časopisa »Naslovne stvaranje«). Brošura prikazuje istoriju nastanka nekoliko krunih buržoaskih porodica u čijim je rukama bila usredsredena leskovacka industrija pre rata, čiji su kapitali kontrolisali ne samo privredu grada Leskovca nego i daleko izvan njega, čiji je nacionalizam služio maskiranju pljačke itd.

Lep prilog ekonomskoj istoriji Srbije je poseban rad Sergije Dimitrijevića

ú vidu osvrta na knjigu dr Ljubiše Protića: Razvitak industrije i promet dobara u Srbiji za vreme prve vlade kneza Miloša. Od njegovih drugih najnovijih radova iz oblasti istorije i privrede treba zabeležiti i knjigu Gradska privreda starog Leskovca. Ona nam prikazuje stanje i razvitak privrede Leskovca za vreme Turaka, leskovacki pašaluk, razvitak esnafa, manufakture, mašinske industrije itd. Ovaj prikaz gradske privrede upotpunjava brošura *Socijalna struktura sela i agrarne reforma u Leskovackom srezu* kao prilog proučavanju razvijatih agrarnih odnosa u Srbiji.

Vlada Milenković

trgovaca. Međutim, oni nisu samo povremeno dolazili u Leskovac, već je znatan broj duže vremena u njemu provodio, a nekolicina se i stalno nastanila i posedovala kuće, imanja, dućane i vinograde. Oni su održavali tesne veze sa Dubrovnikom i kolonijom u Prokuplju za čiji su račun ili u ortakluku radili. Dubrovačka trgovina u Leskovcu dostigla je svoj vrhunac sredinom XVII veka. I danas možemo u Srbiji da čujemo niz trgovačkih izraza i jezičnih pojava, koje govore o nekadašnjem boravku Dubrovčana u ovoj sredini.

Austro-turski rat izazvao je prekid dubrovačke izvozno-uvozne delatnosti. Ni posle povlačenja austrijske vojske trgovina nije bila obnovljena, jer su mnoga dubrovačka uporišta bila razorenata (Prokuplje, Kruševac i dr.), a kapitali povučeni u Dubrovnik. Dok je kraj dubrovačke trgovine značio opadanje privrednog značaja Prokuplja, na drugoj strani je trgovački kapital formiran u izvozu kudelje sa područja Južne Morave doprineo da se privredni značaj Leskovca održi i omogući relativno brz kapitalistički razvoj ovoga grada na jugu Srbije.

Autor je uložio znatan napor da na osnovu izvornih dokumenata dubrovačkog arhiva i proučavanja dubrovačke trgovine u Južnoj Srbiji u XVI i XVII veku da zaokruženu sliku o dubrovačkoj trgovini u leskovačkom kraju za vreme Turaka. Time je dao i svoj doprinos privrednoj istoriji Srbije.

M. M.

Počela XI 1879, Leskovac str. 9

НЕЗАБОРАВНИ СУСРЕТ СА НАУЧНИМ САВЕТНИКОМ СЕРГИЈЕМ ДИМИТРИЈЕВИЋЕМ

УЧИТЕ ИСТОРИЈУ РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА

19. октобра ове године, испред новинарске секције, са наставницом Златом Здравковић сам посетила научног саветника Сергија Димитријевића. Пошто је био ученик наше школе одлучиле смо да поразговарамо с њим о том времену. Чим смо ушле у његову собу запахнула ме радна атмосфера која је ту владала. У једном великом орману било је наслагано пуно кутија у којима је како сам касније сазнала био смештен део богатог научног архивског материјала. На полицима дуж зидова видела се много књига што је такође део његове велике библиотеке. Била сам одушевљена. Селе смо и почеле разговор с овим високим, седим и доброћудним човеком. Одмах сам осетила неусиљеност са којом нам се обраћао.

■ Из школске уписнице сам видела да сте основну школу завршили са 8 година живота. Како је то могуће?

— После првог светског рата, било је доста ученика заосталих у школовању. Зато је и упис био посебно организован. 1919. године са својих 7 година, уписао сам се одмах у IV разред, јер сам знао да читам, пишем и рачунам. Пошто се тада за једно полугодиште завршавао цео разред ја сам за годину дана завршила основну школу. У тој школи сви другови су били старији од мене и имали су од 8 до 14 година.

■ Сећате ли се неког значајнијег момента из тог периода најранијег школовања?

— Неког посебног момента се не сећам, али добро памтим појединачне друштвене, школске зграде и нашег добrog учитеља Давидовића. То су ми најдраже успомене.

■ А шта је било после основне школе?

— После завршене основне школе упутио сам молбу министарству просвете за превремени упис у гимназију. Пошто одговор није стизао ја сам се после две године редовно уписала у I разред гимназије. Кад сам већ био у VII разреду, од бирократије Министарства просвете, стигао ми је одговор, значи тек после 9 година су ме се селили.

■ Реците нам још нешто о вашим друговима из основне школе?

— Добар део мојих пријатеља из најранијег детињства је касније припадао СКОЈ-у. Многи од њих су погинули у рату, а доста њих су носиоца Споменице.

■ Шта обухвата ваш досадашњи научни рад?

— У својих 80 дела од чега 24 књига са просечно 500 страница обухватио сам следеће области: историју српског и југословенског радничког покрета, нумизматику, привредну историју наше земље, историју Лесковаца, политичку економију, економску географију, архивистику и документацију. Својевремено сам писао песме. Чак постоји моја збирка песама из концентрационих логора по којима сам провео скоро 6 година.

■ Шта бисте поручили ученицима наше школе?

— Поручио бих ученицима да се више интересују за историју радничког покрета, јер је Лесковац од стварања политичке школе 1903. године, био центар социјалистичког и радничког покрета код нас.

На крају разговора, научник нам је поклонио неколико својих књига и растали смо се уз обостране наде, да нам то неће бити последњи сусрет.

Читајући предговоре његових књига сазнала сам да је Сергије Димитријевић рођен 19. марта 1912. године у Пироту. Основну школу и гимназију завршио је у Лесковцу, а Правни факултет у Београду и Паризу. Од 1946—1952. године био је професор политичке економије на Правном факултету у Београду. Радио је као директор Економског института Привредног савета Владе ФНРЈ од 1946—1951. године. Докторирао је 1957. године. Био је научни сарадник Економског института НР Србије, историјском одељењу Института друштвених наука, Историјског института САНУ и Института за изучавање радничког покрета. Пензионисан 1966. године као научни саветник тог Института. Члан је КПЈ од 1933. године, а носилац споменице 1941. године и других одликовања. И данас ствара.

Ана Момчиловић, VIII-3

Сергије Димитријевић, ГРАДСКА ПРИВРЕДА СТАРОГ ЛЕСКОВЦА. ИЗГЛЕД ЛЕСКОВЦА ЗА ВРЕМЕ ТУРАКА. ЛЕСКОВАЧКИ ПАШАЛУК. Издање Библиотеке Градског музеја у Лесковцу, број 5.

Лесковац 1952, стр. 155.

Састављена из три посебна рада, од којих први (стр. 3—102) има карактер студије, књига Сергија Димитријевића, коју је издао

Градски музеј у Лесковцу као пету свеску својих издања, представља уствари једну већу енциклопедију знања и обавештења о

151

Лесковцу, његовом становништву, привреди и друштвеним односима. У њој је обрађен углавном период турског господства до ослобођења 1877. г., али је обухваћено и време до почетка XX века. Уствари, сва три рада образују једну чврсту целину и могу, заједно са неким другим радовима С. Д. — које смо углавном раније приказали — да послуже као основа за израду једне монографије о Лесковцу. Но иако, у првом реду, од многоструког значаја за локалну историју града, књига С. Д. има и један шири, општији интерес историчара: њоме се у српској историји донекле потпуњава она празнина која је досада постојала за крајеве данашње Јужне Србије. Сем тога, она привлачи пажњу и по проблематици свога третирања, нарочито по првом раду, а указује на један нови вид и један други правац у историском испитивању.

„Проблематика развитка капитализма у Србији, каже у уводу С. Д., није доволно проучавана, и зато су многа питања из ове области остала нерасвећењена. Услед чињенице да је у Београдском пашалуку са одлaskom Turaka настало смењивање градског становништва, нарочито је било занемарено проучавање градске привреде у периоду турске окупације и улоге хришћанског градског становништва у процесу првобитне акумулације“. Отуда он у својoj књизи узима на себе да расветли питање градске привреде у старом Лесковцу, као једном од места које је касније постало један од највећих индустриских центара Србије и у њој одиграо нарочито значајну улогу у њеном капиталистичком развитку.

Први рад састоји се из два по-главља: I: Период турске окупације и време непосредно после ослобођења, и II: Период од ослобођења до Првог светског рата. Прво поглавље садржи одељке: Еснафи, Лесковац као занатски центар, Бројност заната непосредно после ослобођења, Који су занати постојали за време Турака, Услови рада, Најамни рад, Грчко-Цинцарски елементи у Лесковцу. Друго поглавље садржи одељке: Професионална структура, Занимања по народностима, Развитак и пропадање појединих заната, Модернизирање ужара, Најамни радници, Трговина ужаријом, Зна-

чај локалног тржишта, Улога привреде у првобитној акумулацији, Бројност најамних радника, Мануфактура, Машина индустрија, Подаци о фабрикама, Развитак еснафа.

У Лесковцу, који се још од ранијих времена помиње као једно од првредно најживљих места на територији Србије, први поуздана подаци о постојању еснафа датирају из прве половине XIX века, из 1817. г. У току турског господства, нарочито у последње време, постојало је у Лесковцу преко двадесетак еснафа за које постоје писани подаци. У тренутку ослобођења били су затечени ови еснафи: „шустерски, бакалски, терзијски, механски, казанџиски, бојаџиски, кантараџиски, пушкарски, лебарски, мумџиски, лончарски, рогожарски, пинтерски, Ћурчијски, поткивачки, касапски, кујунџиски и баштовански“; сем тога раније су постојали и ови: абаџиски, папуџиски, мутафџиски, „еснаф црквенички“ (црквењака и воскарa), сармакешки и табачки. Но њихов број је био свакако већи, што се још може закључити по чињеници да је у Лесковцу постојало око стотину заната и мануелних занимања (в. стр. 12—15). Из овогликог броја заната, С. Д. изводи закључак да је у периоду турске окупације постојала у Лесковцу (и проширење: у Јужном Поморављу) многобројно и јако специјализовано занатство и да је, следствено томе, градски живот био првредно врло развијен. Стога у Лесковцу, слично Београду, Сарајеву или Скопљу, постојало је више улица или „квартова“ настањених занатлијама одређене грсте (таб[ка]на мала, абаџиска мала, пресукачка мала, деветачка — где су се израђивали конопци „деветаци“ — мала).

Занатима су се бавили углавном хришћани. „Чињеница, да су градско становништво у Београдском пашалуку сачињавали, сем ретких изузетака (Београд) готово искључиво Турци, који су доцније отуда истерани, и да је у Јужном Поморављу у време турске окупације већину становништва сачињавао хришћански живаљ са развијеним привредним животом, делимично објашњава изузетни значај нашега краја у првобитној акумулацији капитала у Србији и стварању наше индустрије“ (стр. 15). С. Д. истиче да су еснафи од

времена Ђулханског хатишерифа 1839. г. и Хатихумајуна 1856. г. изгубили свој привредни и социјално-сталешки значај који су раније имали и да се пред крај турског господства у Лесковцу прешло на властито, независно и неметано од еснафа и турских власти, нещеховско вођење радњи и послова. Карактеристично је и то за овај период Лесковачке престолности да је „до ослобођења скоро свака кућа обрађивала земљу... и бавила се каквим год занатом или трговином. Радње у ово време не беху подељене те је један дућанџија могао бити и терзија и бакалин и крчмар и што му год вольја, а један пињар и бакалин и кафешаја и крчмар итд. Разуме се да су се занатске радње могле отворити тек после овладавања једним занатом. У том периоду еснафи су претстављали обично традиционално и славско групирање, без оних привредних функција које су они имали раније“. Земљорадња је била нека врста допунског занимања већине градског становништва.

Сергије Димитријевић посвећује посебну пажњу ужарском занату који је, због обиља кудеље у овом карју, био јако развијен; у неку руку он је касније послужио као узор и претеча чувене лесковачке индустрије чоје и шајјака. Такође донети су интересантни подаци о ценама, надницама, кредитирању. Интересантно је по њему да су постојале две врсте најамних радника: такозвани артаги-надничари, и момци-послуга под ајлук за дуже или краће време. У вези са тим, аутор даје у неколико реди врло пластичну слику социјалних односа међу српским градским становништвом под Турцима. „Под утицајем Турака обичај држања послуге одортајило се и код наших чорбација. У свакој чорбацијској кући било је доста послуге. Живот ове послуге лично је на живот чланова породице. Женска је послуга најчешће узимана из редова сиромашних рођака, са обавезом удомљења. Што се тиче занатских радника, они су живели у породици занатлије, женили су се заједно са мајстором. Међу занатлијским радницима и занатлијама није постојао онај јаз који је капитализам створио између послодавца и најамног радника. Све је то утицало на положај најамног радника. У тој патријархалној сре-

дини најамни радник није био обесправљени пролетер, какав је он постао тек у капитализму. Могли бисмо рећи, да је тај положај кућне послуге условљавао положај најамног радника уопште, док у капитализму положај фабричког радника условљава бесправност и кућне послуге и занатлијских радника. У тим условима најамни радник могао је да рачуна на много пристојнију награду но што је то било случај у каснијем капиталистичком поретку, када је пролетаризација широких народних маса била повезана са концентрацијом средстава за производњу у рукама капиталиста“ (стр. 23—24). С. Д. Утврђује и врло јако присуство грчко-цинтарског елемента у Лесковцу, и истиче његову улогу у изградњи широких форми градске цивилизације у њему.

Развој градске привреде у Лесковцу после ослобођења ишао је, углавном, путем развитка капиталистичке производње као и у другим знатнијим градовима Србије, иако сада изражен у много јачем обиму. Занатство је овде јаче уступило место машинској индустрији, иако се и даље одржавају неке појаве мануфактуре (в. за организацију рада фабрике гајтана у Вучју, стр. 89). С. Д. Истиче изванредно живи и богати значај лесковачког лакалног тржишта, аграрног богатства ужег и ширег Лесковачког привредног гравитационог подручја, бројност заната, обим размене и извозне трговине (в. стр. 78—79), и констатује да су се почети касније велике лесковачке индустрије стварали углавном у трговини и зеленашењу, и да се метаморфизираше занатлија у индустријалце обављају производом замене заната у трговину а ове у индустрију. Он даје много значаја култури кудеље и производњи ужарије у стварању Лесковца као једног од будућих капиталистично-индустријских центара Србије, и каже: „Повољни услови за гајење конопље који постоје у лесковачком петоречју, производња кудеље и њена прерада, условили су развитак извозне трговине. Индустрију је усвојило тек постојање ове трговине, како услед капитала формираних у њој, тако исто и услед широког освојеног спољњег тржишта за пласман прерадевина од кудеље као извозног артикла и већ освојеног тржишта за пласирање у-

возних артикала гајтана и шајка, увзом којих су се бавили ти исти трговци" (стр. 66). По њему, лесковачка индустрија настала је утлавном из капитала створених у крулој извозној-увозној трговини кундеље, ужарије и гајтана (стр. 86). (Попис првих крупних производних машинских јединица, фабрика, при крају XIX века, дат је на стр. 90). С. Д. се даље подробније задржао на излагању података о производњи, ценама и положају радничке класе у годинама које су претходиле Првом светском рату, и указао на даље јачање чак и разгранавање лесковачке индустрије која је својом производњом имала и извозни карактер у иностранство.

Студија С. Димитријевића о градској привреди у Лесковцу, по нашем мишљењу, претставља једну успелу историску радњу која нам открива у доста пуним цртама једну, у нашој историској литератури, досад прилично слабо познату привредно-социјалну средину која је везана за Лесковац и Јужно Поморавље. Излази да је ова средина, због специјално повољних привредних прилика, у првом реду због богатства изобиља у аграру, претстављала једну од сних погодних и привлачних тачака и за колонизацију великог броја инородних и даљих етничких елемената који су у својим радним навикама и ранијом професијом утицали на развијање привредне делатности у већем обиму но што је то био случај у другим крајевима Србије етнички и социјално-привредно више компактни. Сем тога, С. Д. указује да су сблици организације капиталистичке производње били у Лесковцу (дакле и у Србији) истоветни или слични капиталистичком развитку у осталим земљама, и да се радни режим, технички, социјални и економски услови рада лесковачког пролетаријата поклапају са одговарајућом сличношћу у осталим капиталистичким срединама. Како је, пак, Лесковац био један од најзначајнијих индустријских центара Србије, несумњиво је отуде да је за једну ширу историју капитализма у Србији и студију положаја радничке класе у капитализму, овај рад С. Д. од изванредне пионирске (у најбољем смислу те речи), методске и научне вредности.

Други рад у овој књизи, Како је изгледао Лесковац за

време Турака (стр. 103—124), рађен је на основу постојеће литературе и података узиманих из причања старијих Лесковчана. Иако се углавном зауставља на урбанистичком и општем спољашњем опису града, и по своме излагању и материјалу има преteжно карактер етнографског рада, он је по својим историским реминисценцијама и историским освртима и од извесног значаја за историчаре. То се да видети и из следећих редова: „Изглед ста-рог Лесковца био је условљен та-дашњом економском, структуром друштва и богатством његове око-лине. Свака класа и стаљеж, сваки однос господства и потчињености, све је то давало граду свој печат. На његовим зградама видео се раскош и бес турских феудалаца и беда чивчија, нарастање друштвеног значаја хришћанског чор-баџиског елемента и национално и верско угњетавање, скроман мукотрпан живот занатлиског ста-љежа и друштвена запостављеност хришћанске сиротиње. У Лесковцу је долазила до изражаваја и ири-вредна моћ околине и њен огроман људски потенцијал. Из њих је потицало богатство турских феудалаца, и израстали капиталистички, чорбаски елементи, ода-тле су турски и хришћански господари црпли своју снагу и зна-чај, који су оставили трагове на изглед града. — Споменута богатства околине као и из ње растућа раскош турских феудалаца и ка-питали хришћанских чорбација условили су постојање велике и развијене градске чаршије, читав систем привредних артерија и уста-нова, кафане по периферији и у које свраћају сељаци кад дођу на тржиште, огромне редове ду-ћана „велике магазине са робом и бројне пијаце. Око овог привредног апаратра развио се Леско-вац“ (стр. 103—4).

Трећи рад у овој књизи, Лес-ковачки пашалук (стр. 125—153), захватава проблем настанка и територијалне компетенције истоименог пашалука. С. Д. указује на извесне променљивости у турском административном поретку, померање граница и окружних центара у неким турским управним јединицама, што је био случај и са Лесковцем, у који је — при крају XVIII века смештено седиште бившег Алаџа-Хисарског сан-џака (Крушевачког); појава иден-

тична са заменом Смедеревског санџака Београдским пашалуком. Он даје, даље, податке везане за делатност Шашит-паше Лесковачког, од времена Кочине Крајине па до његове смрти, негде при крају десетих година прошлога века. Он истиче значај свога паше, који уистину одговара његовој акцији, месту и угледу оних турских паша чија је политичка делатност била везана за српску историју реченог периода. С. Д. расправља и питање укидања Лесковачког пашалука који доводи у везу са изменама у привреди турске царевине после Ђулханској хатишерија 1839 г. (укидање спахиског привредног система) и покушај централизације државне управе у Турској од времена султана Абдула Мецида. (в. стр. 138). При kraју су изнете све функције и улоге Лесковца као административног центра под разним управним реформама све до његовог ослобођења од турске власти 1877/78 г.

Ова књига С. Д., посље његове краће студије о аграрним односима у лесковачком крају за време Турака (Библиотека Градског народног музеја у Лесковцу, бр. 2. Уп. и наш приказ у Историском Гласнику; бр. 1—2 за 1951. г., стр. 133—134) претставља, у домену историског истраживања, једну од оних ретких књига које пуним научним марксистичким методом и са становишта историског материјализма расветљавају појединачна питања из наше прошлости. Она је утолико значајна што проучава ту прошлост у једном крају Ср-

бије који је врло слабо познат и с коме је код нас иначе малописано. Интересантна тематика, проблем од прворазредног научног интереса (први и трећи рад ове књиге), ширина сагледавања централне материје расправља у сплету политичких, привредних и социјалних компонената, међусобни утицај и дијалектичка повезаност међу њима, као и богатство документационог материјала, чине ову књигу врло солидним прилогом нашој историској науци. Прилична концизност материјала и формулатија, иако не и увек сасвим складно спроведена композиција реченице и склоп поједињих парagraфа у излагању, чине такође њену добру страну. Не улазећи у детаљније проверавање података и истраживања евентуалних пропуста, можда понекаде и нужде друкчијих стилизација, можемо рећи да је у овој књизи документациони материјал свакако искоришћен у оној сразмери каква одговара њеној концепцији, њеној постављеној проблематики и њеној намени. Од посебног је значаја, пак, вели број разних табеларних пописа и података статистичке природе, као и десетак табли врло интересантних и подобних снимака и цртежа који, графички и пластично, илуструју оно што је С. Д. у својим радовима расправљао. Да је књига и по својој материји, и по својој обради, као и по техничкој опреми врло успјешна, заслуга је не само С. Д., него и Градског музеја у Лесковцу који је омогућио њено издање.

Владимир СТОЈАНЧЕВИЋ

Sergije DIMITRIJEVIĆ:

Ekonomist 1, 1955.

»DUBROVAČKA TRGOVINA U LESKOVCU I OKOLINI I ULOGA DUBROVACKE KOLONIJE U PROKUPLJU«

(Leskovac, 1955)

Sergije Dimitrijević spada u naše plodne pisce, koji stručnu literaturu godišnje obogaćuju bar sa nekoliko brošura. Poslednjih godina, on se sve više orijentira na istoriske teme svog rodnog kraja Leskovca. Iako po struci ekonomista, on se ne ograničava na privredno-istorijske teme, nego ide za tim da obuhvati čitav društveni život Leskovca. Leskovcu se može pozavideti što je u Dimitrijeviću dobio svog lokalnog istoričara, a mora mu se odati priznanje da izdavanjem ovih dela i sa svoje strane potpomaže ovu Dimitrijevićevu aktivnost.

Sve stvari koje je D. dosad obradio nisu pisane sa naučnim pretenzijama. Takav je slučaj i sa njegovom brošurom »O načionalizmu leskovacke buržoazije«, koja je objavljena u Leskovcu ove godine. Možda je to razlog da ga stručna kritika sve manje pominiće u svojim redakcijama. Dimitrijevića, međutim, treba ceniti po stvarima kojima je prisao sa naučnim pretenzijama a u kojima je on uspeo da daje priloge stručnoj literaturi. U

168

EKONOMIST

GOD. IX

takve spada i ova brošura o dubrovačkoj trgovini u Leskovcu koju ovde želim da prikažem.

Ovu studiju sačinjava brošura od 54 strane, koja je pisana na osnovu dokumenata Dubrovačkog arhiva. Tu je pisac pronašao 35 dokumenata koji se odnose na Leskovac nasuprot nekih 5 dokumenata koji su do nedavno bili poznati i koji ukazuju na prisustvo Dubrovčana u Leskovcu. Svi dokumenti se odnose na XVII vek kada je Leskovac u svom razvoju imao najživljije odnose sa Dubrovnikom.

Glavni deo ove studije ipak se odnosi na trgovinske odnose Dubrovnika sa čitavim Južnim Pomoravljem u kome je Prokuplje igralo središnju ulogu. Nalazeći se na raskrsnici dva glavna puta kojim su se kretali dubrovački karavani u trgovini s Turskom, i to puta koji je od Dubrovnika preko Prijepolja, Novog Pazara, Kopaonika i Prokuplja vodio na Sofiju, i onog koji je iz Beograda isao na Kruševac, Prokuplje, Leskovac i Novo Brdo. Prokuplje je postalo posle Beograda, najznačajniji centar dubrovačke trgovine na Balkanu ovog vremena. Dimitrijević je dao dosta podataka o dubrovačkoj koloniji u Prokuplju, njenoj organizaciji, izvoznoj i uvoznoj trgovini koju je praktikovala, pravcima te trgovine i uspeo da u čitav splet privrednih odnosa ovoga dela Srbije unese novo svetlo. Iznenadujući podaci o obimu izvozne trgovine ovog područja, a još više oni o strukturi uvozne trgovine, koja je, pored soli, davalac čitav niz luksuznih proizvoda. Iako ne može posumnjati u autentičnost ovih podataka, čitalac ipak ostaje u nedoumici pred pitanjem, ko je kupovao tu luksuznu i vrlo skupu robu. Jer ne treba zaboraviti da je srpski živalj bio seljački, da građana Srbija jedva da je bilo i da su se kao kupci robe mogli pojavitati pre svega turski gospodari. Međutim, u listi dubrovačkih dužnika ovog vremena nalazimo dobar deo i seljačkih imena, tako da se krug poslovanja dubrovačkih trgovaca nije ograničavao samo na ovu užu sredinu turskih feudalaca. Iza čitavog ovog prometa, dakle, krije se izvesna ekonomska snaga tadašnjih stanovnika ovog dela Srbije, o kojoj Dimitrijević naravno nije mogao naći neposredne podatke u izvorima kojima se služio, ali koja čitaoca tera na razmišljanje, a istoričare na dalje istraživanje.

Dimitrijević je znalački obradio svoj predmet i pokazao sposobnost pozvezivanja lokalnih sa opšte ekonomskim razvojnim tendencijama. Čitalac, ipak, posle pročitane knjižice ostaje donekle nezadovoljan što je pisac relativno više govorio o Leskovcu, koji je u čitavom ovom kretanju bio samo na periferiji događaja, i što se nije više zadržao na Prokuplju i Južnom Pomoravlju kao celińi, za koje je raspolagao daleko bogatijim materijalom. U tom smislu, studija je izgubila obeležje pune zaokruženosti. Kako ona pak, sudeći po jednoj belešci ispod teksta, ipak pretstavlja samo izvod iz veće studije koju pisac priprema, to se nadamo da ćemo uskoro dobiti ovaj predmet obrađen u njegovoј celini.

D-r Gojko Grđić:

Установљен 24/1954

Чар 173-187

Сергије Димитријевић, СТРЕЉА — ЛЕСКОВЧАНИ У
ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ (ИСТОРИЈА И ПРЕДАЊЕ).
Лесковац 1954, стр. 75.

У историској литератури која се бави укупном проблематиком Првог српског устанка пада уочи да је врло мало писано о његовом утицају, његовим акцијама и последицама у земљама које су окружиле Србију у границама Кађорђевог ратовања. Нарочито је жалаве Србију у овим границама чланака, расправа и студија који би мало штампано посебних дела, чланака, расправа и студија који би

184

ову историско-политичку повезаност Првог устанка са осталим хришћанским поданицима Турске осветили и објаснили у обиму и фактима који су несумњиво постојали, имали свог непосредног, синхронистичког утицаја и задржали нешто од трајног одраза који је почетна борба српског народа у Београдском пашалуку оставила широм целе ондашње балканске Турске. Релативно схваћено, још је посјајшише — иако не у оној сазмери и са оном темељитошћу како је иначе обраћивана историја Устанка у самој Србији — писано о србијанско-босанским, и србијанско-црногорским, а у последње време и о србијанско-војвођанским везама. Међутим, нарочито је остало недодирнуто питање положаја и улоге, као и стварног доприноса који су имали крајеви Старе и Јужне Србије, Македоније, као и у извесној мери и Бугарске. У вези са тим, познато је и несумњиво је да у овим крајевима није било догађаја, организација и личности које су могле да у извесној изразитијој и јачој мери упливишу на ток развоја устанка у Кађорђевој Србији — што би свакако било на овај или онај начин запажено у савременим подацима и казивањима — али се не сме никако губити из вида онај споредни или спореднији стварни учинак који су ови крајеви имали у своме доприносу формирања пуне историје Првог српског устанка.

Још је Стојан Новаковић тачно приметио да је у делима савременика Првог устанка упадљиво мало била посвећена пажња догађајима на источном и јужном фронту Србије, према Видину и према Нишу, иако су ове стране, нарочито после слома велике офанзивне моби босанских Турака 1806. г., имале прворазредни не само војнички него, због веза с Русима у Влашкој и сталних покрета у Епиру, и политички и морално-психолошки значај — чињеница коју је после Ранкеа први јаче нагласио још и Бланки. У овој осетној празници коју ће на известан начин попунити објављивање турске грађе из Цариградских централних архива моби ће се, свакако, видети ако не и сви догађаји карактера ослободилачког, антитурског покрета, а оно, поред извесних чињеница техничко-организационих припрема које су Турци вршили са гледишта интереса своје одбране, бар општи психолошки амбијент хришћанског становништва под Турском у условима српско-турског рата и руско-турског ратовања 1804 (1806—1812)—1813. г. Једна књига овакве турске грађе (из Сарајевских архива) о Првом српском устанку, коју је у току Првог саветског рата објавио С. Кемура, и друга која је (из Битољских архива) изашла недавно у Скопљу, указују на могући карактер и врсту турске грађе у вези с догађајима 1804—1813. У сваком случају грађа турских архива ће, где више где мање, употпуњити она празна или мање поznата места о догађајима Првог српског устанка, нарочито у крајевима његовог периферног деловања. У међувремену, треба поздравити подухвати који, на основу садашње расположиве грађе и других историских списка и бележака, употребљавају поједина празна места и странице из величанствене борбе Првог српског устанка, дајући му, својим прилозима, један шири, пуни и изразитији значај који је он стварно имао у епохи почетног национално-револуционарног буђења балканских народа. Један овакав прилог претставља и мала студија С. Димитријевића о војводи Стрељи.

О устанничким догађајима на територији Јужне Србије највише се знало о чувеном упаду Стана Главаша у Топлицу ујесен 1806. г., затим — фрагментарно — о неколиким „титуларним“ војводама из Нишке, Пиротске, Прокупачке и Лесковачке нахије, међу којима и о Стрељи, и о познатој акцији Хајдук-Вељковију у Понишављу 1809. г. Изгледало је, на основу ових знања, као и неких других споредних података, да је то било све учешће Јужне Србије у општем делу ослобођења српског народа у Првом устанку. Наслућивало се, међутим, углавном највише по расштркзним подацима публикованих пет књига А. Ивићевих „Исписа из Бечких архива“, да је то учешће

имало један шири и масовнији захват и војно-политичку тенденцију сасвим других задатака и циљева, обухватнијих и по временском трајању, по интензитету збивања, и по територијалној распрострањености. Није, ипак, било лако ухватити јединствану нит развоја до тајаја у тим крајевима, делом због већих хронолошких празнина у докumentацији, због извесних спореднијих неподударања међу појединачним документима, најзад због тешког познавања и прибирања историске библиографије о Првом устанку у крајевима Јужног Поморавља. Отуда се, најчешће еластично и лако прелазило преко јачег помињања Јужне Србије у Устанку. Студија С. Димитријевића дошла је у прави час: с једне стране употребила ту празнину, а с друге указала на могућност сличних историских налаза за крајеве који су остали сасвим необухваћени у вези са Устанком — за Косовско-Метохиске крајеве, или области Старе Србије.

Из наслова појединачних поглавља Димитријевићеве студије најбоље ће се видети шта се све у периоду Првог устанка збивало на територији Лесковачког краја, и у крајевима који су били везани за акцију главног представника антитурског покрета — Стрељу Петровића. Они су следећи: Увод; Национално буђење Јужног Поморавља; Стреља — организатор устаничких и герилских акција на Нишком фронту; револуционарно расположење раје; Стрељине акције у Лесковачком, Власотиначком и Нишком крају (Стрељина победа над Шашит-пашом; Власотиначки устанак..., Устанак у Јабланици и Поречју, Бој код Матејевца, Блокирање Сићевачке клисуре и бој код Сићева, О Стрељином подухвату на Нишком фронту узетом као целина); Догађаји који су следили угушењу устанка у Лесковачкој околини; Погрешно датирање Стрељине акције; О даљој судбини учесника Првог Лесковачког устанка; Општи подаци о Стрељи и његовој даљој судбини; и у посебном одељку: Народна предања и казивања савременика о борбама Лесковчана у време Првог српског устанка.

У интересантном излагању, и по чињеницама, историским опсервацијама, начину приказивања, као и по закључцима, књига о Стрељи и учешћу Лесковчана у Првом устанку даје неколико нових ствари. Не улазећи у детаљније приказивање, наводимо неколико ствари као новину уопште у расветљавању једног дела проблематике устанка 1804—1813 г. То су: систематско и обухватно приказивање догађаја на територији Нишке, Лесковачке и Прокупачке нахије као једног јединственог операционог подручја; територијални екстензитет и карактер Стрељине акције у разарању стабилности турске управе у овим крајевима (Топлица, Заплање, Поречје, Јабланица, Пуста Река, Власина, Масурица, Пољаница (центар покрете у селу Каџапуну); ново датирање Стрељине акције у 1807 г. (уместо раније у 1809); изношење на историску позорницу већег броја досада непознатих или слабо помињаних личности из овог краја (Сава Дедобарац, буљубаша Цветко Декић Врановачки, Неша Поповић, кнез Момир); оцена устаничког покрета Јужне Србије у склопу укупне борбе Првог устанка; и најзад неколико рефлексије о значају Смедеревске скупштине, карактеру Главашеве операције у Топлицама 1806 г., Стрељине акције у Лесковачком крају 1807 г.

С. Димитријевић лепо истиче неколико момената у Нишко-Пиротском крају из 1804 и 1805 г. који су имали изразити карактер борбе за ослобођење од турске управе. Практична примена одлука Смедеревске скупштине устаничких старешина с краја 1805 г. утиче повољно на прилив избеглица из суседних крајева у Београдски пашалук, да би се још јаче изразила након офанзивног преношења устаничког ратовања поч. 1806 г. и на све околне пашалуке. Из овога времена потичу и први јачи војнички сукоби на тлу Јужне Србије (узеће Куршумлије, паљење Прокупља), који се изводе под непосредном командом старешина из Београдског пашалука (Стан-

ноје Главаш). Но тек 1807 г., иза Делиградске битке, Јужна Србија настаје право поприште борбе, а њене избеглице у Београдском пашалуку главни носиоци те борбе. По једном локалном запису, Срби су овога пута допрли „до села Дубова“, северно од Пусте Реке и то истакнутим претходницама од тамошњих добровољаца-бећара, у исто време када је у Заплању пропао један покушај покретања устанка. Карактер ратовања у овим крајевима 1807 г. који ће поред Топлице обухватити и Јабланицу, Масурицу, Пољаницу и Власину — заједно са Нишко-Лесковачком котлином у средини, у овој студији изнет је у следећим реченицама: „Прелазећи у офанзиву у циљу ослобођења нових крајева, Каађорђе је разрадио одговарајућу стратегију. Повезивање фронталне борбе са дизањем устанка у турској позадини претстављало је основно стратегиско начело напредовања српске војске. — Постојање пребеглица-бећара био је важан елеменат у српским војним плановима. Зато су они били концентрисани на оним деловима фронта одакле су почивали српски напади према њиховим матичним територијама. Постављање старешина из неослобођених крајева није имало само за циљ да пребеглице добију сопствену команду. Оно је једновремено значило тешње повезивање са поробљеном рајом у циљу дизања на оружје, као и оријентисање бећара на герилске акције у турској позадини. Зато старешине бећара нису биле само команданти својих одреда. Преко њих је ишао и свак пропагандни и организациони рад на ширењу устанка“. Излази отуда као несумњиво да се Каађорђеви емисари јављају у лица истакнутијих избеглица из ових крајева, а Стреља Петровић, по војничким способностима најбољи, као главни вођа устанка у Лесковачком крају и околини. „Јасно је да је добар део устаничких изасланика био врбован из редова самих бећара који су били из истих места и добро познавали месне прилике, утицајне људе и сл. Улога Лесковачких бећара не сме се уско схватити. То нису били само учесници војних и устаничких акција у Јужном Поморављу, то су истовремено били и први илегални револуционарни радници у Лесковачком крају. Као такви они су морали нужно бацити тежиште свога рада на антифеудалну агитацију. Њихова делатност није била само припрема устанка као војне акције, већ и организација покрета против постојећег друштвеног, феудалног поретка, покрет за ослобођење сељака од феудалног јарма. — На процес револуционисања раје несумњиво су утицале и терористичке мере које су турске власти предузимале против хришћана“.

Као последица укупног дејства рада пропаганде из Србије северно од Делиграда, и акције Лесковачких бећара током марта и априла 1807 г. Лесковачки крај постаје поприште неколико већих сукоба Срба и Турака, који се једног момента завршавају привременим и делимичним заузимањем Лесковца. Слично случају Белоградчика у 1809 г., С. Димитријевић даје вероватан смисао препада на Лесковац, и каже: „Нама изгледа да се ради о једној герилској акцији, изведенују по после брзога марша, која се завршила наглим упадом у Лесковац паљењем неколико турских кућа, заробљавањем Шашит пашине породице и освајањем блага које је овај покушао да склони из угроженог Лесковца“. Потом С. Димитријевић даје детаљнију хронологију и објашњење топографских објеката у вези са већим бројем српско-турских борби у овом крају, завршавајући са догађајима Стрељиног пораза на Грделичкој клисури средином априла т. г., после чега је устанак био сасвим малаксао.

Историски значај Стрељине акције у Лесковачком крају 1807 г. најбоље је изнет у коментару на познато Демелићево писмо „да су Срби заузели Пирот, и до Старе Планине дошли, Ниш заузели и до Велеса, Али-пашине границе, на Вардару дошли“; С. Димитријевић сматра како „јасно је, да се ради о нетачним и претераним вестима. Па ипак и ови су фантастични гласови имали извесног основа. Ниш

је био отсечен од Софије, зато је и кружила вест о његовом паду. Блокирање Сићевачке клисуре указује да су се српски одреди приближили Пироту. Најзад чињеница, коју спомиње митрополит Леонтије, да је Стреља држао крај до Масурице омогућавала је извесну герилску акцију у правцу Врањског Поморавља, кумановског краја и Овчег Поља. — Сем заузећа самога Ниша ниједну од осталих вести не треба одбацити унапред као потпуно нетачну. Герилски карактер Стрељиних одреда допушта да су они могли да продру много дубље у непријатељску позадину но што смо досад мислили, и да врше изненадне оружане препаде у далекој позадини попут правих хајдучких дружина. Јужно од Ниша устанички одреди који су били под Стрељином командом нису стварали утврђене линије, као што је то било на северним и источним прелазима Ниша, где је постојао организовани фронт. Захвативши читаво сеоско и планинско залеђе све до Масурице и расположујији јако мобилним одредима бећара, Стреља је могао да организује и брзи герилски поход у правцу Македоније, упркос постојања турских гарнизона концентрисаних не само у Лесковцу већ и у другим варошицама на југу од црнотравског планинског платоа. Овакве акције олакшавала је чињеница да Турака није било по планинским селима. Тадашња војна ситуација у непосредној околини Лесковца и наведене операције умногоме потсећају на прилике које су постојале за време Народноослободилачке борбе, када су Немци држали веће градове, а партизани пространа околнна, планинска и сеоска подручја". У даљем излагању, С. Димитријевић, пошто је померио хронолошку тачку српске погибије у Грделичкој клисuri из 1809 у 1807 г., износи историјат Лесковачко-Нишке емиграције на јужном српском фронту до 1813 г. и неке биографске податке из Стрељиног живота, све до момента његове смрти 1825 г.

Врло добар по својој основној замисли да преко једне истакнуте личности изнесе историјат једног дела, и то најактивнијег, Јужне Србије у Првом српском устанку, рад С. Димитријевића претставља леп пример успелог комбиновања података архивске грађе и историографских резултата. Новина у овом раду је и коришћење ретких, али врло драгоценних, података локалног порекла (записи са цркава и из црквених књига, критички одабрана традиција). Најбоља штампана ствар о Првом устанку у унутрашњости Србије (издање Библиотеке Народног музеја у Лесковцу, бр. 10), ова, не тако велика или добра студија, истовремено је један од најбољих прилога објављених у част 150 годишњице Првог устанка. Сvakако, њиме је употребљена једна празнина која се јако осећала у проблематици догађаја 1804—1813 г., и упоредо с тим дат један прилог њеном општем бољем упознавању.

Владимир СТОЈАНЧЕВИЋ

*Zvezda, skopje
1852 бр 3-4*

ОЦЕНКИ И ПРИКАЗИ

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ: СТРАНИ КАПИТАЛ У ПРИВРЕДИ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, издание на библиотеката на Друштвото на економистите од Србија — Белград, 1952. стр. 43

Буржоазно-капиталистичка Југославија, покрај нерешеното национално прашање, имаше уште ред проблеми што го задушуваа нејзиниот развиток и ја правеа полуколонијална земја. Меѓу нив важно место зазема проблемот за странскиот капитал, пласиран во југословенското стопанство. Пред војната беше познато дека странскиот капитал во својата пајажина го беше опфатил целокупното стопанство на Југославија и се беше загнездил во сите негови пори, вршејќи нечуена эксплоатација на народните богатства и трудот на Југославија. Но само по ослободувањето, кое донесе дефинитивен крах на дотогашниот општествен строј во Југославија и кога клучните стопански позиции минаа во рацете на народот, стана можно да се утврди опсегот на грубата эксплоатација на странскиот капитал кај нас. Сергије Димитријевић во својот краток, но стегнат труд по ова прашање ја подигна високо завесата и го откри вистинскиот лик и дејноста на тие капитали во телото на нашето стопанство меѓу двете војни. Претставата што се добива од изнесеното во овој труд е поразителна. Може слободно да се каже дека пред војната Југославија сосем ја загубила својата економска независност и слобода.

Во својот труд авторот изнесува како, кога и под кои услови странскиот капитал доаѓал во Југославија, ги изнесува најзначајните позиции на тој капитал, како и уделот на истиот во нашето стопанство, потоа ја отцртува големината на странските капитали инвестиирани во Југославија и ја прикажува дејноста и гospодството на овие капитали во економскиот и политичкиот живот на некогашната Југославија.

Во однос на потеклото на странските капитали во југословенското стопанство, може да се разликуваат два периода: до 1930—1933 година, кога члено место заземаат францускиот, швајцарскиот и чешкиот капитал, и после тоа, кога англискиот и германскиот капитал ги истиснуваат првите. Пред Втората светска војна како главни ривали остануваат германскиот и англискиот капитал, но првиот успева да земе врв благодарејќи на прогерманската политика што ја водеа тогашните управувачи на Југославија.

Општо земено, во индустриската на Југославија странскиот капитал учествувал директно во секоја петта фабрика, располагал со половината од целокупниот капитал инвестиран во индустриската работници и се служел со над половината од инсталацијата погонска сила. Во рударството држел 49% од вредноста на целокупното производство на јаглен и 88% од вредноста на производството на метални руди. Во банкарските установи странскиот сектор опфаќал три петини од акцијскиот капитал! Територијално земено, уделот на странскиот сектор изнесувал во индустриската на Македонија една четвртина, на Србија една третина, на Војводина, Босна и Херцеговина, Хрватска — една половина, на Словенија 58%, на Далмација

76%! Покрај тоа, со системот на неограничени картели тој си осигурувал владеачки позиции во нашата тогашна економика, задушувајќи секаква конкуренција. За таа цел, странскиот капитал си наоѓал секогаш услужни помагачи во лицето на домашните капиталисти, како членови на управите на странските акционерски друштва кај нас, а не помала подршка имал и кај корумпирани буржоаски политичари. Дури и државните индустриски претпријатија оделе рака под рака со странските, создавајќи заеднички картели и заедно пљачкајќи ги народните маси (случајот со државната фабрика за шеќер во Чукарица), или спречувајќи го производството на производи што се внесувале од странство (непроизведување на плугови од страна на нашите метални фабрики). Благодарејќи на тоа, профитите и екстрапрофитите на странските капиталисти, извлекувани од потта на народните маси на Југославија, достигнувале до огромни размери. Асигурациони ценериали достигнуваат просечна профитна норма од 126,5%; шведскиот тrust на кибрит вложил 13 милиони динари, а само во 1940 година реализирал добит од 25,5 милиони динари; картелот на цемент имал во 1937 година 126 милиони динари профит! Тоа причинувало непредвидуван скок на акциите на странскиот капитал на светскиот пазар. Така, на пример, една акција на Трепча, за која првобитно било уплатено 5 шилинга, по пет години е котирана на 40 шилинги! Сето тоа е базирано врз нечуената експлоатација на работните маси. Просечната месечна работничка заработка во периодот 1930—1937 година изнесувала кај индустриските работници 771 динари (или само 42% од животниот минимум на една четиричлена фамилија), кај рударските работници 692 динари (38% од животниот минимум), а кај шумските работници 546 динари (30% од животниот минимум).

Трудот на Сергеј Димитриевиќ претставува важен прилог за проучување на општествените и економските односи на Југославија додека Втората светска војна.

Б.Л.

БИБЛ. 4. X / 1948 ПРЕДАВАЊА

„Местниот Мичуриновот учења у Сојетском Савезу“ — предавање Ружице Гравиник у Српском биолошком друштву у суботу, 6 новембра, у 18.15 часова у Амфитеатру V Правног факултета. (Предавање с дискусија).

„Београд под турској окупацијом и његов економски и културни живот“ — предавање Мирјане Јубиниковиќ у Дому културе бродарски занади најчешћи у четвртак, 4 новембра, у 18 часова.

„Инострански капитал у привреди бивше Југославије“ — предавање Сергија Димитријевића, у петак, 5 новембра, у 18 часова у сали Народног одбора Четвртог реона (Божидара Ачије 2).

„Ратно-хумачки напори англо-америчких империјалиста“ — предавање Душана Булимировића на Народном универзитету Првог реона, у основној школи број 1, у петак, 5 новембра, у 19.30 часова.

„Ворба против редова“ — предавање Татјана Анђелића, у Народном фронту I реона (сала Јеврејског прихватилишта) у петак, 5 новембра, у 19.30 часова (Високог Стевана 2).

„О проблемима снабдевања“ — предавање Спасоја Зрењанина у Народном фронту I реона (Дом Македонија — Бајлонова пијаца) у петак, 5 новембра, у 19.30 часова.

Historijski čornik, br. 1-4, god. VII, 1955.
Zagreb. Naklada Školske knjige "Založba
Profesionalne društve književnosti, Zagreb, str. 113-133

O C J E N E I P R I K A Z I

NOVI PRILOZI ZA POVIJEST RADNIČKOG POKRETA U JUGOSLAVENSKIM ZEMLJAMA

1. Nakon »Izabranih spisa« D. Tucovića i D. Popovića pojavio se »Izbor članaka« i treće važne ličnosti socijalne demokracije u Srbiji — Radovana Dragovića, (Izbor članaka. Priredio za štampu i predgovor napisao S. Dimitrijević. Prosveta, Beograd 1954). Vrijednost ovog izdanja povećana je opširnim predgovorom S. Dimitrijevića, u kome su obrađeni počeci klasnoga radničkog pokreta u Srbiji, s Dragovićem kao središnjom ličnošću. Njegova pojava znači novu fazu u historiji srpskog socijalizma. D. je shvatio, da njegova prva akcija socijalističke agitacije među daciima nema smisla, jer se vodila bez obzira na radnike. On je odbacio sve elemente malogradanskog i utopijskog socijalizma, dotada jakih u Srbiji, i borio se svim silama za organizaciju klasnoga radničkog pokreta. Zahvaljujući u prvom redu njezinoj djelatnosti, srpska se socijalna demokracija u razdoblju 1900—05 (kada je D. umro) organizirala, proširila i učvrstila. Za nas je naročito zanimljivo, da je ta prekretnica u razvoju srpskog socijalizma povezana s radničkim pokretom u Hrvatskoj. D. je naime boravio u Hrvatskoj 1897., kada je Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije imala iza sebe već znatne uspjehe. Upravo su započeli veliki progoni socijalista u Srijemu i Slavoniji, i D. je tada imao priliku, da se prvi put upozna s praktičnom djelatnosti jedne socijalističke stranke. Razumljivo je, da je bio eduševljen, ali je usto ipak primjećivao slabosti pokreta.¹ Stečena iskustva znao je iskoristiti u organizaciji i radu srpske socijaldemokratske stranke.

Iz Hrvatske odlazi D. u Graz, gdje se temeljito upoznaje sa socijaldemokratskim idejama i radom jugoslavenskoga radničkog društva »Danica«. God. 1899 vraća se u Beograd i počinje s organizacijom socijalističkog pokreta u Srbiji.

Pored grupe intelektualaca, D-a su u prvom redu pomagali radnici, koji su po tadašnjem običaju bili neko vrijeme u inozemstvu, gdje su se upoznali sa socijalističkim idejama. Takvi radnici, »fremtaši«, započeli su radnički pokret i u Hrvatskoj. Već 1901 osnovano je Beogradsko radničko društvo, koje doduše ima formalno nesocijalistički karakter, ali je u praktičnoj djelatnosti socijalističko i pomaže osnivanje sindikalnih organizacija. Te su organizacije do g. 1903 slabe, jer su im članovi nedovoljno svjesni zanatljiski radnici, koji dolaze i odlaze. Sličnih je poteškoća bilo i kod sindikata u Hrvatskoj, to više što su oni usto bili ilegalni.

¹ U ovoj zbirci (str. 164—166) objavljeno je D-evo pismo iz Hrvatske, u kojem govori o progonima u Srijemu i Slavoniji. Označeno je samo, da je pisano u prvoj polovini 1897. Međutim, ono se po događajima, o kojima priča, može točno datirati 20. III. 1897. — I Korać cijeni D-evu kritiku socijalističkog pokreta u Hrvatskoj. Što je D. konkretno izjavio ne znamo. V. Korać, Povjest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji I, 1929, str. 121.

Zanimljiva je sličnost između srpskoga i hrvatskoga radničkog pokreta i u tome, što su bolje organizirani štrajkovi započeli tek 1901/2, pa veliki stolarski štrajkovi u Beogradu (pod vodstvom D-a) i Zagrebu ljeti 1902 znače prekretnicu između spontanih i slabo organiziranih i solidno pripremljenih štrajkova.

Prve veće političke akcije srpske socijalne demokracije počele su 1901. U početku 1902 pojavljuju se »Radničke novine«, pa se pokret pomalo širi i u pokrajini.

Godina 1903, tako važna na slavenskom jugu, bila je značajna i za srpsku i za hrvatsku socijalnu demokraciju. Nakon ubojstva Obrenovića organizirali su se Srpska socijaldemokratska stranka i Radnički savez, dok je hrvatska socijaldemokratska stranka, u vezi s Narodnim pokretom, počela da igra važnu ulogu u političkom životu. Kao organizator srpske socijalne demokracije Dragović ističe na I. kongresu stranke njezin revolucionarni karakter. Pri osnivanju hrvatske socijaldemokratske stranke nije se to isticalo, pa je stranka dobila program, koji nema izrazito socijalistički karakter. D. je uspio da provede centralizaciju sindikalnih i partijskih organizacija, dok hrvatska socijalistička stranka u to vrijeme, zbog ilegalnih sindikata, nije imala odijeljenu političku i sindikalnu organizaciju, a svi pokušaji centralizacije naišli su na slab odjek.

Srpska je vlada pokušavala da uništi mladi, vitalni pokret ubacivanjem političkih špijuna u organizacije, sa zadatkom da skrenu pokret u interesu režima. U tome dakako nije uspjela. U Hrvatskoj nije poznato, da bi vlada poduzimala takve mјere, iako je bilo nekih neuspjelih pokušaja kroz režimsku štampu, da se socijalisti privuku vlasti u borbi protiv građanske opozicije. Ali zato su u Hrvatskoj postojale nacionalistička i kršćansko-socijalna radnička organizacija pod vodstvom opozicione buržoazije sa zadatkom, da razbiju socijalističke organizacije. U Srbiji je jaku akciju protiv klasnoga radničkog pokreta vodila grupa malograđanskih socijalista Milorada Popovića, J. Skerlića, Koste Jovanovića i dr. Ideološka borba između malograđanskog i proleterskog socijalizma počela je još za vrijeme izlaženja »Socijaldemokrata« 1895/6, ali s najvećom se žestinom vodi u ovom razdoblju. Borba je uglavnom dovršena još prije D-eve smrti pobjedom proleterskog pravca.

D. je nastojao da radnički pokret bude izrazito klasni, nezavisan i bez veze s buržoaskim strankama, pa makar one bile i demokratske. Skerlićeva je grupa, naprotiv, smatrala, da je povezivanje s građanskim demokratijom bezuvjetno potrebno u borbi protiv reakcionarnih režima, jer će se jačanjem svih demokratskih snaga prije stvoriti uvjeti za političke slobode, bez kojih se radnički pokret ne može razviti. Popović bio je glavni pobornik za čisti sindikalni pokret i odbacivao je političku borbu.

I u tom pogledu možemo povući paralelu s pokretom u Hrvatskoj. Slično je Skerlićevu i Koraćevu shvaćanje o suradnji socijalista s buržoaskim strankama, da bi se onemogućili reakcionarni režimi i stvorili uvjeti za slobodan razvoj radničkog pokreta. Međutim, to ne znači, da Korać stoji na pozicijama Skerlićeve grupe. U Hrvatskoj su prilike bile drugačije nego u Srbiji, pa za socijaliste ima više opravdanja s obzirom na suradnju s buržoaskom opozicijom u borbi protiv premoći mađarskoga kapitala. Osim toga je u Hrvatskoj povučena točna granica između socijalista i tada još slabe građanske demokracije, jer napredna omladina otvoreno izjavljuje, da ona nema veze sa socijalističkim načelima i da se radi samo o zajedničkoj privremenoj političkoj borbi. U Srbiji je, naprotiv, velik dio buržoaske demokracije bio blizak načelima, koja je smatrao socijalističkim, pa je opasnost da ova grupa potpuno zavlada radničkim pokretom bila vrlo velika, a to je Skerlićeva grupa i že-

Ocjene i prikazi

ljela. Dakako, ako se neka politička taktika neprestano upotrebljava, ona postaje linija stranke. To se desilo hrvatskoj socijalnoj demokraciji s njenom suradnjom u odnosu prema buržoaskim strankama i dalo joj njezin oportunistički karakter, a D-eva je linija, koja nastavlja Tucović, stvorila od srpske socijalne demokracije revolucionarnu stranku.

Zanimljivo je u toj prilici napomenuti, da su se sindikalistička shvaćanja slična idejama Milorada Popovića, pomiješana s Bernsteinovim reformizmom, javila i u hrvatskoj socijalnoj demokraciji, i to na III. kongresu stranke 1905, a zastupao ih je Svetozar Delić.²

Citajući D-eve članke, čitaocu se nameće čitav niz usporedbi između srpske i hrvatske socijalne demokracije u vezi sa seljačkim pitanjem, karakterom sindikata, radničkim osiguranjem, štrajkovima i t. d. O tim pitanjima govorit ćemo drugom prilikom.

Knjiga Š. Dimitrijevića pruža mogućnost da se upozna D-eva djelatnost, a usto i razvoj klasnoga radničkog pokreta u Srbiji 1900—05. Treba naročito istaknuti, da se uz njegov predgovor nalazi dokumentacija, koja pored egzaktnog načina prikazivanja daje tom radu naučni karakter, za razliku od većine priloga za povijest radničkog pokreta Srbije, koji su pisani publicistički i bez dokumentacije. Na kraju se nalazi bibliografija radova o D-u i njegovih članaka.³

2. Kao dopunu Dimitrijevićevu knjizi možemo upotrebiti zbirku izdanu u povodu 50-godišnjice osnivanja Srpske socijaldemokratske stranke: *Prvi kongres srpske socijaldemokratske partije i Glavnog radničkog saveza*. Rad, Beograd 1953.

Ta zbirka donosi izvore za isto razdoblje, od 1895—1903, koji se odnose na radnička društva, štampu, političke i ekonomske akcije radnika, osnivanje Radničkog saveza i I. kongres Radničkog saveza i socijaldemokratske stranke 1903. Ti će dokumenti biti uz ostale objavljeni i u Historijskom arhivu SKJ.

3. Posebnu pažnju zavređuje također zbirka izvora: *Socijalistički pokret u Vojvodini 1890—1919*, Novi Sad 1953, u redakciji poznatog stručnjaka za vojvodansku historiju Arpada Lebla.

U svom predgovoru Lebl ističe neke važne karakteristike radničkog pokreta u Vojvodini. Zbog nedostatka izvornog materijala (koji se većim dijelom nalazi u Mađarskoj ili leži nesreden u našim arhivima) mnoga bitna pitanja ostaju neriješena, pa autor u prvom redu ispravlja neka shvaćanja, za koja misli da su pogrešna. Nije točno, kaže on, da se proletariat u Vojvodini pojavio tek u drugoj polovini XIX. st., jer ima podataka, koji govore o postojanju početnih formi proletarijata u XVIII. i početkom XIX. st. Nadalje je, prema njegovu prikazu, pogrešno mišljenje, da je pokret poljoprivrednih radnika nastao prije pokreta gradskog proletarijata. Točno je, da su oba nastala i razvijala se usporedno. Pokret poljoprivrednih radnika bio je dakako neko vrijeme mnogo jači, jer je razvoj kapitalističkog veleposjeda bio brži od razvoja industrijskog kapitala.

Autor smatra, da vojvodanski pokret ima ustvari već poslije 1878 socijalističko obilježje, ali ostavlja to pitanje zasada otvorenim, pa donosi dokumente počevši od 1890 (osnivačkog kongresa Socijaldemokratske stranke Mađarske, čiji sastavni dio je vojvodanski pokret bio) do 1919, kada počinje komunistički period radničkog pokreta.

² V. niže ocjenu Marjanovićeva rada.

³ O D-u piše i Triša Kaclerović, Radovan Dragović. Rad, Beograd 1954.

Lebl ističe da su vojvodanski radnici održavali uske veze s hrvatskim i srpskim radničkim pokretom. Tako je na pr. Koraćev list »Pravo naroda« u Šidu bio neko vrijeme i službeni organ srpskih socijalista u Ugarskoj.⁴

Zanimljivo je autorovo stanovište, da je vojvodanski pokret, usporedimo li ga s oportunističkom linijom II. Internacionale 90-ih godina, sve do 1906 možda najborbeniji sektor evropskoga radničkog pokreta u tom razdoblju (izuzevši dakako Rusiju 1905—1907). Razlog je tomu činjenica, da je vojvodanski proletarijat dolazio u sukob i s jakim ostacima feudalizma i s modernim kapitalom. Nemiri vojvodanskog sela sve se više zaoštravaju i postižu vrhunac 1897 i 1906. Nakon toga pokret opada, a vodstvo postaje sve više oportunističko.

Autor ističe, da je krivo mišljenje, prema kojemu treba točno odijeliti radničke pokrete pojedinih nacija u Vojvodini, jer je radnički pokret bio i svojom djelatnošću i svojom organizacijom jedinstven. Dakako, predvodila je čas jedna čas druga nacionalna grupa. Kao i ostali socijalisti Austro-ugarske monarhije, i vojvodanski su socijalisti imali mnoga kriva shvaćanja o nacionalnom pitanju.

I pored toga što je zbirka izvora, kako se autor žali, nepotpuna, ona je vrlo vrijedna, jer daje presjek kroz historijat radničkog pokreta u Vojvodini. Treba naročito istaknuti, da je upotrebljen i arhivski materijal, što inače u vezi s prilozima za historiju radničkog pokreta nije slučaj. Vrijednosti zbirke doprinosi i materijal iz građanske štampe.

4. Od mnogobrojnih radova iz povijesti radničkog pokreta, koji su u posljednje vrijeme izašli u Beogradu,⁵ osvrnut ćemo se samo na rad Jovana M a r j a n / o v i c ā , Nastanak i razvitak radničkog pokreta u jugoslovenskim zemljama do prvog svetskog rata, Rad, Beograd 1954.

Napokon jedan pokušaj, da se prikaže historijat svih radničkih pokreta u našim zemljama i da se istaknu sličnosti i razlike u njihovu razvoju! Autor doduše ističe, da nije mogao dublje ući u problematiku svih pokreta niti u historijsku pozadinu događaja, ali je ipak uspio, da uoči i postavi niz važnih problema, kao na pr. razlike i sličnosti u organizaciji naših socijalističkih stranaka, njihovu stanovištu prema nacionalnom i seljačkom pitanju, prema teoriji socijalizma i t. d. Zbog toga ovu knjižicu (koja je zapravo koncipirana samo kao jedno poglavje u historiji međunarodnoga radničkog pokreta, ali je zbog promijenjenog izdavačkog plana izašla kao posebna cjelina) treba pozdraviti, jer će ona dobro poslužiti, u prvom redu, našim nastavnicima. Željeli bismo međutim, da M-eva knjižica bude samo prvi korak i poticaj da se dalji rad u proučavanju naših radničkih pokreta međusobno poveže. Svakako bi se postigli solidni rezultati, kad bi se organizirala suradnja između historičara pojedinih naših radničkih pokreta, dakako uz sudjelovanje onih, koji se bave poviješću naših naroda u XIX i XX st., jer razvoj radničkog pokreta ne dobiva u pro-

⁴ Šteta je, što Lebl ne donosi dokumente, koji bi mogli osvijetliti vezu između hrvatskih socijalista i Milorada Popovića, koji je 1902—04 bio na čelu srpskoga socijalističkog pokreta u Budimpešti i Vojvodini. Za vrijeme borbe protiv Khuena on je hrvatskim socijalistima pružao dragocjenu pomoć, pa je njegova »Narodna reč« služila i hrvatskim socijalistima kao glasilo. Čini se, nažalost, da baš za to razdoblje nema izvora.

⁵ S. Dimitrijević, Socijalističke radničke organizacije u Srbiji na kraju XIX veka; M. Todorović, Internacionalizam sindikalnog pokreta u Srbiji do prvog svetskog rata; S. Marković, Senjski rudari u štrajku 1903; A. Lebl, Sindikalna borba agrarnog proletarijata; Sindikalni pokret u Srbiji do 1914; E. Hasanagić, Prvomajske demonstracije u Srbiji i dr.

tivnom svoju pozadinu, bez koje bitna problematika ostaje nejasna. Treba napomenuti, da većina radova iz historije radničkog pokreta u Srbiji boluje upravo od takve izoliranosti.

M. daje pregled najvažnijih dogodaja, karakteristika i ličnosti našega radničkog pokreta. Mi bismo ovdje htjeli samo ispraviti neke pogreške u vezi s radničkim pokretom u Hrvatskoj i Slavoniji, koje su nastale zbog toga, što se autor služio Koraćevom povijesti hrvatskoga radničkog pokreta kao jedinim izvorom. Moramo naime upozoriti na to, da su Koraćevi podaci do pojave lista »Sloboda« nepouzdani (a i mnoge kasnije podatke treba upotrebiti s rezervom). To je i razumljivo. Korać nije historičar, koji proučava prvu fazu radničkog pokreta do organizacije socijalne demokracije, u kojoj on još nije sudjelovao, nego je kognitivno kupio podatke, vjerojatno u većini po pričanju drugih. Tako, na pr. koješta nagada o našim prvim radničkim listovima, koje nije uopće imao u rukama, a kako su nam oni sačuvani, možemo ga sa sigurnošću ispraviti. Korać dakle nije raspolagao s pouzdanim podacima za prvo razdoblje radničkog pokreta, pa zbog toga ne smijemo ni prihvatići njegovu ocjenu toga razdoblja.

M. kaže, da je 1886 ili 1887 izlazio list »Radnički glas«, za koji da nije utvrđeno tko ga je izdavao, a trebalo je da postane organ svih radničkih društava; kasnije da su izlazili nesocijalistički listovi »Radnički prijatelj« i »Radnički glasnike« (str. 43/4). Ustvari list »Radnički glas« nije postojao, nego se radi o »Radničkom glasniku«, koji izlazi od 15. I. 1887 do 30. IX. 1889, a urednik mu je Ante Mlinarić, kasnije poznati prvak nacionalističkih »hrvatskih radnika«. Taj je list imao da postane organ radničkih društava u Hrvatskoj. »Radnički prijatelj«, međutim, nije izlazio 1888 već od 4. X. 1874 do 25. IV. 1875 (30 brojeva). Urednici su bili Dragutin Kahle i Franjo Potisk. Za taj list se ne može tvrditi, da nije bio socijalistički, jer on slijedi Eisenachski program njemačke socijalne demokracije i sadržava jake elemente Lassallovog socijalizma, koji ga, uvezvi u obzir tadašnju zabranu pisanja o političkim i vjerskim pitanjima, čine socijalističkim listom. Zbog toga je netočno, da se prve političke tendencije u radničkom pokretu javljaju tek osamdesetih godina (str. 42). M. dalje kaže, da je Radničko društvo, osnovano 1873, brzo obuhvatilo znatan broj radnika. Naprotiv, ono je vrlo teško životarilo. God. 1873. imalo je doduše 491 člana, ali 1874 — 253, 1875 — 223, 1876 — 171. Od 1876 broj članova polagano raste, da bi 1892 postigao vrhunac — 954 člana.

Što se tiče M-ova izlaganja o štrajkovima na početku i pri kraju osamdesetih godina (str. 42/3 i 44), moramo primjetiti slijedeće: Dosad nismo našli podataka o nekim štrajkovima na početku osamdesetih godina, te ne možemo kontrolirati Koraćeve nabačene podatke u II. knjizi njegove »Povijesti« str. 48. Ipak, malo je vjerojatno, da je bilo važnijih štrajkova sudeći po tadašnjem radničkom pokretu, koji se uglavnom sastojao iz grupice anarchistica i radnika, koji su se interesirali samo za osiguranje u slučaju bolesti.

Pri kraju osamdesetih godina poznata su nam samo dva štrajka i to: štrajk ugljenara u Novom Marofu i štrajk u dvije zagrebačke krojačke radionice, oba 1889.

Val štrajkova, s kojim su, s iznimkom tipografskog štrajka 1871/2, počeli štrajkovi važni za materijalno poboljšanje radnika, vođeni od socijaldemokrata (o njima Korać neprecizno govori u II. knjizi »Povijesti« str. 49), nije bio osamdesetih godina, kada još nije postojala organizirana socijalna demokracija, već je počeo nekoliko dana poslije prvomajske proslave 1890.

Pored ovih grijesaka, koje potječu iz Koraćeve knjige, moramo ispraviti još jednu netočnost, koja je nastala upotrebom IV. t. Arhiva KPJ. Autor naime kaže, da je na III. kongresu Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije donesena rezolucija, koja osuduje generalni štrajk kao sredstvo borbe radničke klase (str. 150/1). To nije točno. Na kongresu je donesena rezolucija o generalnom štrajku po uzoru na Amsterdamski kongres Internationale, koja uvjetno prihvata generalni štrajk. Rezolucija, koja je objavljena u Historijskom arhivu IV, 84, nije rezolucija kongresa, već prijedlog rezolucije Svetozara Delića, s kojim je on htio progurati svoje sindikalističke i reformističke ideje. Kongres je taj prijedlog odbio. Korać je razotkrio njegovu suštinu, pa je Delić na Bukšegov zahtjev morao dati posebnu izjavu, da se slaže s programom stranke. M-eva pogreška nastala je zbog toga, što je taj prijedlog rezolucije objavljen bez komentara, bez prave rezolucije kongresa, a zajedno s ostalim rezolucijama, tako da se doista čini, kao da je to zaključak kongresa. (Na sreću to je jedina grijeska te vrste u IV. t. Uostalom, i autor navodi pravu rezoluciju na str. 77).

U vezi s III. kongresom M. napominje i to, da debata o suradnji socijalne demokracije s građanskim strankama nije donijela određenih rezultata. Rezolucija kongresa u tom pitanju zaista je sasvim blijeda, ali je taj kongres značio ustvari pobedu Koraćeve oportunističke linije (značajan je njegov principijelni govor na tom kongresu), koja poslije toga više nije ozbiljnije dovedena u pitanje. Mislimo, da čak možemo ići tako daleko i konstatirati, da je ta činjenica jedan od faktora, zbog kojih poslije 1905 možemo govoriti o novoj fazi radničkog pokreta.⁶

Autor je u cijelosti ispravno ocijenio razvoj socijalne demokracije u Hrvatskoj. Dakako, o nekim pitanjima moglo bi se diskutirati, jer još nisu istražena.

5. U ovom pregledu najnovijih izdanja moramo upozoriti na prvu, koliko je moguće potpunu bibliografiju socijalističkog pokreta u Srbiji. To je i opet rad marljivog S. Dimitrijevića, Bibliografija socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji sa osvrtom na ostale krajeve naše zemlje, Rad, Beograd 1953.

Ubuduće se bez te bibliografije ne će više moći raditi na historiji radničkog pokreta kod nas. Autor donosi najprije rade prema alfabetском redu pisaca, zatim anonima. Posebno su objavljeni zbornici, kalendari, spomenice, majski spisi i t. d., i na kraju izdanja sindikata i drugih kolektiva. Upotrebljeni su i strani radovi, koji se obaziru na srpski radnički pokret.

Na kraju ovog pregleda treba reći, da je historiografija radničkog pokreta u Srbiji sve bogatija. Izneseni su mnogi problemi, pronadeni mnogi izvori, objavljeni dosada potpuno nepoznati podaci. S tim rezultatom možemo biti zadovoljni. Sada treba ono, što je već objelodanjeno, znanstveno produbiti novim izvorima i boljim povezivanjem s historijom srpskog naroda u tom razdoblju.

I obradba radničkog pokreta u Vojvodini napreduje zahvaljujući A. Leblu. U novije vrijeme ima više rada i o radničkim pokretima u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, pa i Sloveniji, samo o radničkom pokretu u Hrvatskoj ne čuje se gotovo ništa, osim nekoliko članaka u dnevnoj štampi. Za upoznavanje socijalizma u Hrvatskoj još uvijek služi isključivo Koraćeova povijest. Krajnje je vrijeme, da i u Hrvatskoj poraste interes za proučavanje radničkog pokreta, kako bismo dobili prave historijske rade i kritičku ocjenu karaktera radničkog pokreta u Hrvatskoj.

Mirjana Gross

⁶ U svojoj radnji: Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji, HZ V, 1952, 3—4, str. 317, izrazila sam slično mišljenje kao i M. Međutim, na temelju daljeg proučavanja morala sam prihvatićti gore navedeno mišljenje.

Sergije Dimitrijević RADOVAN DRAGOVIĆ (1878—1905), separat
predgovora knjizi Izbor članaka Radovana Dragovića, Prosveta,
Beograd 1954, 7—158. *Starički glosnik, 1866, 62*

U našoj istoriografiji o srpskom radničkom pokretu ističu se svojom solidnošću neki radovi Sergija Dimitrijevića. Od svih njegovih radova iz ove oblasti studija o Radovanu Dragoviću nesumnjivo je najbolja.

Dragović, Tucović i D. Popović najkрупnije su političke figure Srpske socijalne demokratije. Stoga monografije o ovoj trojici voda srpskog radničkog pokreta moraju nužno da budu, za određeni period njihovog revolucionarnog djelovanja, i manje istorije Srpske socijalne demokratije. S. D. je tako i shvatio rad na izradi studije o Dragoviću.

Vrednost ove studije udvostručava i činjenica što se o Dragoviću zavista nije podrobniye znalo — bez obzira na sudove i mišljenja izricane uglavnom uzgredno i u prigodnim prilikama, kojima je ukazivano na istoriski značaj ove krupne ličnosti našeg radničkog pokreta — dok to, recimo, sa Tucovićem i D. Popovićem nije slučaj. S. D. je iskoristio sve izvore iz socijalističke štampe i literaturе koji osvjetjavaju ulogu i istorijsko mjesto Radovana Dragovića.

Dragović je bio „prvi izgrađeni marksista u Srbiji“ (156) koji je svojom neumornom aktivnošću znatno doprineo da se marksistička teorija poveže sa revolucionarnom praksom srpskog radničkog pokreta, pretvarajući ga tako u moderni klasni radnički pokret. Ovo priznanje Dragoviću odali su i Tucović i D. Popović. Oni su Dragovića s pravom smatrali svojim učiteljem.

Iako Dragović nije bio kabinetski teoretičar, njegovi članci, pisani uglavnom u tekuće praktičnopolitičke svrhe, pokazuju revolucionara koji je bio potpuno shvatio suština marksizma. Boreći se za političko ospozobljavanje radničkog pokreta u Srbiji,

za naučnu i idejnu principijelnost stava SSDS, Dragović je morao doći u sukob sa reformističkim, anarhističkim i sindikalističkim idejnim strujanjima u srpskom socijalističkom pokretu. Velika je njegova zasluga u teoretskom razobličavanju cjepečke grupe oko „Novog Vremena“. Kroz borbu za političko jedinstvo i ideošku principijelnost postala je SSDS samostalna politička snaga u srpskom društvu 1903—5. Sve ove probleme S. D. je dobro uočio i naučno pravilno ocijenio.

Kad podemo od istoriske činjenice da je SSDS postala samostalna politička snaga u Srbiji označenog razdoblja, onda je, da bi se vidjela nje na stvarna snaga i uloga u opštoj političkoj konstelaciji ondašnje Srbije, nemoguće dati njenu potpunu ocjenu samo na osnovu analize izvora iz socijalističke štampe i literature. Socijalistički i radnički pokret u Srbiji rodili su određeni socijalni, ekonomski, politički, ideoološki, kulturni i drugi uslovi pa će se samo analizom njihove cijelokupnosti moći naučno potpuno ocijeniti istorijsko mjesto i uloga SSDS i pojedinim njenim značajnih pretstavnika. Inače, socijalistički i radnički pokret u Srbiji u mnogim dosadašnjim radovima izgleda samonikao, otrgnut od objektivnih materijalnih uslova iz kojih je ponikao.

Dosad je možda i bilo nužno pričasiti izradi manjih monografija, mакар i uz opasnost da se pokatkad padne i u jednostranost, da bi se kasnije prišlo detaljnijoj naučnoj obradi istorije SSDS. Ovaj rad S. D. pokazuje da u budućim istraživanjima treba već prilaziti obradi istorije SSDS mnogo šire.

B. PAVIČEVIĆ

Branco

*РСДН 17/VI
1958*
Из историје Југославије 1918-1945

Зборник предавања, Београд, 1958

Настало из практичне потребе наставе — свих 25 предавања одржана су прошле године на курсу за средњошколске наставнике историје — овај зборник представља први шири преглед развоја старе Југославије. Тежиште књиге је на овоме раздобљу, период Народноослободилачке борбе, заступљен са свега шест предавања, захватајући само неке основне, углавном познате монте.

У предавањима нису обрађена само многа питања из прошлости саме Југославије, из области по-

литичке, дипломатске, економске и уставне историје, већ су у њима додирнути и неки проблеми опште историје, као што су Први светски рат и радничка класа, Друштво народа и економске кризе и појава фашизма између два светска рата. Иако поједина писана од истакнутих стручњака (М. Бартот, Ф. Чупиновић, М. Вучковић), она углавном не претстављају научне чланке, већ пре тежко више популарне скице, што је и разумљиво и с обзиром да овај сложени период, необично богат изворима, од којих су многи данас неприступачни научним радницима, готово није ни начет научним истраживањима. Ипак треба напоменути да има и таквих, који не само да не прелазе ниво публицистичког приказивања, већ садрже и много пасусе чисто шаблонског фразирања, те не пружају ни оно, што би се могло захтевати према досадашњем научном познавању ове проблематике.

С друге стране вреди посебно истaćи нека предавања, која претстављају резиме вишегодишњих студија и научног искуства. То су поред осталих „Увод у историју Југославије од 1918 до 1945“ од др Васе Чубриловића, у коме аутор излаже своја схватања периодизације овог раздобља. „Стварање Југославије“ од др Богдана Кризмана и „Владавина страног капитала у бившој Југославији“ од др Срђана Димитријевића. Својим идејама и новим чинjenичким материјалом ова предавања дају зборнику, бар делично и изузетно вредност.

ЈОВАН М. МИЛИЋЕВИЋ

ДР СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ:

СТРАНИ КАПИТАЛ У ПРИВРЕДИ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Politika
14/11/58

Економска библиотека, „Нолит”, Београд, 1958

Како што је и сам аутор на-
гласио у предговору, претежни-
део књиге односи се на „номи-
нално акцијско учешће“ страног
капитала. Мада је и посада би-
љо познато његове веома ангаж-
овање у нашој предратној при-
вреди, тек оаде се о томе може

добити један целини увид, јер
је писац поред богате лите-
ратуре, имао на расположењу ар-
хиве неких 500 предузета. Архи-
ве неких предузета су пропале,
знатан број мањих предузета
није узет у обзир, у неким слу-
чајевима је немогуће утврдити
порекло капитала.

У досле мањој мери је обрађен
начин пословања страног капи-
тала. Са тога подручја највећа
пажња је посвећена стварану
картела и њиховом негативном
значају за домаће тржиште. Ви-
ше спорадично су додирнута
питања корупције, ометање раз-
воја домаће индустрије, профи-
та, непланске, пљачкашке ек-
сплоатације природних богат-
ства, социјалне експлоатације.
Неки аспекти ове проблемати-
ке, као страним зајмовима држави
и општинама, политика државе
према страном капиталу, путеви
и начини његовог пласирања,
његов утицај на политички же-
ivot земље су готово само до-
такнути. Сва та питања максим
претстављају посебна студиска
подручја, која изискују вишегодишња
проучавања, а која
писац, природно, није могао сва
обухватити и обрадити у пуној
мери. Својом књигом он је дао
једну доста преизнену слику ино-
страних улагања по појединачним
привредним гранама, и према
националном пореклу, колико је
то било могуће.

ЈОВАН МИЛИЋЕВИЋ

НОВЕ КЊИГЕ

Др Сељко Димитријевић:

Књига је
бз 3, 1859

ДУБРОВАЧКИ КАРАВАНИ У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ У XVII ВЕКУ

Међу значајније публикације које је д-р Сељко Димитријевић, научни сарадник Историског института Српске академије наука, објавио у току 1958 године спада и књига „Дубровачки каравани у Јужној Србији у XVII веку“. Књига је изашла у издању Српске академије наука, а састоји се из девет одељака са резимесом на француском, регистром географских назива и назива народности, као и регистром личних имена, на крају.

У овој својој најновијој књизи д-р Сељко Димитријевић на њему својствен начин, исцрпно и научно солидно, обрадио је дубровачки каравански саобраћај у Јужној Србији у XVII веку, у време када је он у своме развоју достигао врхунак. Тада је дубровачка трговина јаче захватила Јужно Поморавље, а Прокупље је постало најважнији дубровачки центар у Јужној Србији. Вуна као главни извозни артикал Јужне Србије добила је прворазредни значај, док је транзит за Бугарску примио велики обим. Дубровник је развио трговину са новим крајевима да би накнадио губитак привредних позиција на другој страни.

За овај свој рад аутор је користио богату архивску грађу од преко хиљаду нових, досад необјављених докумената, поред већ познате грађе и путописа. Захваљујући обилатом архивском материјалу, д-р Сељко Димитријевић је успео да свестрано осветли питање каравана под турском окупацијом, слабо и непотпуно обрађене привредне институције у нашој научној литератури. Посебну пажњу је поклонио расветљавању друштвених односа у оквиру транспорта (конкурентска борба трговаца око коња, квотирање коња од стране колоније и изигравање тих квота од стране крупних трговаца), употреби најамне снаге, постојању шпедитерских подузетника-крамара, друштвеној карактеристици хадука, обиму караванске трговине и њеној организацији. Пошто је истакао капиталистички карактер крамарских предузећа и постојање крупних капиталистичких шпедитерских предузећа, која су покушавала да монополишу транспорт, аутор је детаљно обрадио факторе караванског саобраћаја уз конкретне податке. У набрајању читавог низа тих фактора, посебно место у књизи је дато кириџијама и крамарима, примопредаји робе, фор-

мирању, величини и обезбеђењу каравана, односу увоза и извоза, мрежи караванских путева, ханова и кравансараја, кријумчарењу недубровачке робе, трошковима тога саобраћаја и транспорту недубровачке робе. Интересантно је навести да је око 1630 године извезено из Јужне Србије око 3—4.000 товара робе, углавном вуне и коже, а у току 1660/61 године само једна дубровачка компанија из Новог Пазара извезла је 3.402 товара, тј. око 306.000 кг. вуне.

Све анализе поткрепљене су бројним примерима.

У синтетичком делу књиге говори се о улози дубровачке извозне трговине и караванског саобраћаја у друштвено-економском развитку Јужне Србије. Ова активност условила је значајне појаве облика робноновчане привреде и првобитне акумулације капитала, па чак и облика капиталистичке робне производње који су настали и развијали се у оквиру турског феудалног поретка.

Постојање робноновчаних [односа и већ формираних трговачких капитала, јачање имовинског расположавања, ширење робне производње и употребе најамне радне снаге, појава чорбациских елемената, нарочито хришћана-поседника великих стада (од 621—1.568 овација по једном поседнику) и појава шпедитерских предузећа] која су имала многе капиталистичке облике, — све те чињенице разматране су у књизи као поројајни облици капитализма који су настали у току ратних разарања крајем XVII века у време Аустро-турског рата, чиме су се радикално изменили услови даљег друштвеног развоја подручја од Крушевца до Качаника и од Сjenице до Цариброда.

Ова студија д-ра Сељка Димитријевића испунише осетну празнину у нашој привредној историји, јер питање трговачког саобраћаја у периоду турске окупације у XVII веку није третирано у нашој научној литератури, нити су

се проучавали капиталистички зачеки у том периоду. Поред богате документације, ова књига се одликује и солидном методолошком обрадом, а методолошко освежење претставља груписање бројних ситних података узетих из различитих докумената и коришћених за статистичке прегледе и анализе.

Овај научни рад д-ра Димитријевића претставља опсежну допуну и разраду проблема које је захватио у својој студији „Дубровачка трговина у Лесковцу и улога дубровачке колоније у Прокупљу“ објављеној у локалном часопису „Наше стварање“ 1956 године. Значај ове књиге за проучавање Лесковца лежи у утврђивању места које је наш град имао у тадашњој мрежи саобраћајних путева и осветљавању начина на који се локална караванска трговина Лесковац—Прокупље повезивала и укључивала у целокупну дубровачку караванску трговину.

Аристотел Ристић

I grada i studija

Dr. Sergije Dimitrijević, Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije, Ekonom-ska biblioteka, knj. 4, izd. »Nolit«, Beograd, 1958; str. 323

STUDIJA dr. Dimitrijevića predstavlja rezultat dugogodišnjeg proučavanja arhivskog materijala o ovom problemu. Pored obimne literature, koju autor daje u bibliografiji na kraju knjige, on je koristio dokumentaciju o preduzećima iz predratne Jugoslavije, kojom je raspolagala Uprava narodnih dobara i Privredni savet FNRJ, a koja je obuhvatala oko 5.000 dosjeća probrahni dokumenta. Na bazi tih podataka izrađene su vrlo pregledne tabele, koje omogućuju da se u svakoj privrednoj grani vidi veličina učešća stranog kapitala po zemljama, odnos stranog i domaćeg kapitala, kao i udio stranog kapitala u celokupnoj grani. Iz naslova knjige se vidi da je autor predmet svoje analize ograničio samo na učešće stranog kapitala u privredi, što znači da studijom nije obuhvaćen u celiini problem stranog kapitala u bivšoj Jugoslaviji. Jer uticaj, koji je ovaj vršio na privrednu i politički život Jugoslavije kroz državne i komunalne zajmove, nije dat. Ovo ograničenje problema omogućilo je autoru da produbljeni i vrlo sistematski obradi složene veze i odnose, koje je stvorio strani kapital u jugoslovenskoj privredi u predratnom periodu. U tom pogledu studija predstavlja stvarno dovršen rad. U odnosu na ranije publikovane radeove ona ima prednost po tome što obuhvata ceo period postojanja predratne Jugoslavije i daje presek kroz stanje u vreme neposredno pred izbijanje rata — 1940 godine. Velika vrednost studije je i u tom što je u njoj koristi dokumentacija, koja je predstavljala poverljivu arhivu krupnih kapitalističkih preduzeća, i do koje je bilo moguće, doći tek posle pobeđe socijalističkih snaga u našoj zemlji.

S. Dimitrijević vrlo detaljno analizira metode pljačkanja proizvodnih bogatstava Jugoslavije, kao i posledice koje je politika stranog kapitala imala u odnosu na kojenje razvoja proizvodnih snaga naše zemlje. U tom smislu autor na kraju zaključuje kako je strani kapital povećavao privrednu zavisnost naše zemlje i dovodio do toga da se u poslednjim godinama svog postojanja predratna Jugoslavija sve više pretvarala u zemlju čija privreda ima kolonijalni karakter.

Svojom celovitošću, studija dr. Dimitrijevića ostavlja vrlo impresivan utisak, jer detaljna i temeljita analiza problema koji se u njoj tretira omogućuje da se sagleda ne samo uloga stranog kapitala u privredi predratne Jugoslavije, već i ključni problemi te privrede i ekonomske politike, kao i tendencije njenog razvijanja u pravcu povećanja ekonomske i političke zavisnosti naše zemlje od raznih internacionalnih kapitalističkih grupa. Autor je nedvosmisleno pokazao da su ideje i teorije nekih naših građanskih ekonomista o tome da je strani kapital pomagao razvoj naše predratne privrede čista apologetika, koja je imala za cilj da prikrije realnu sadržinu problema i onemogući sagledavanje metoda preko, kojih je organizованo i sistematski iznošen narodni dohodak i iscrpljivanje naše privredno bogatstva.

Radu bi se moglo učiniti izvesne za-merke u dva pravca. Prvo, tabele koje nalazimo u knjizi najčešće su rezultat obrade ogromnog arhivskog materijala. Međutim, taj materijal nije klasiran a osim toga nije naveden ni u knjizi, te se zbog toga dobija utisak da se kod mnogih tabela radi pre o autorovoј proceni nego o konkretnim podacima uze-tim iz arhivskih materijala. Možda bi u tom smislu bilo poželjno da autor posebno objavi arhivsku gradu, koju koristi u ovoj studiji. Druga primedba bi se odnosila na izvesne zaključke u analitičkom delu. Često su neki od njih uopšteni u tolikoj meri da se postavlja pitanje da li se u tom obliku mogu formulisati u jednom radu, koji u svojim osnovnim koncepcijama i mnogim ana-lizama sadrži sve odlike ozbiljne naučne studije.

Dr. Miloš Samardžić

Dr. Sergije DIMITRIJEVIĆ:

»STRANI KAPITAL U PRIVREDI BIVŠE JUGOSLAVIJE«

(Ekonomistska biblioteka br. 4, Beograd, Nolit, 1958; str. 323 + 2)

U okviru Ekonomiske biblioteke koju je pokrenuo i uređuje Savez društava ekonomista Jugoslavije, kao četvrta sveska objavljena je ova studija.

Pitanju učešća stranog kapitala u privredi Jugoslavije poklonjena je pažnja i pre Drugog svetskog rata, ali iz svih tih publikacija manjeg ili većeg obima i kvaliteta, nije se moglo ni približno sagledati mesto i uloga koju je strani kapital imao u privredi Jugoslavije između dva svetska rata. Jedino bi detaljno proučavanje ovog problema temeljno na arhivskoj gradi uz objektivnu analizu moglo doprineti stvarnoj naučnoj obradi ovoga problema.

Sergije Dimitrijević se u ovoj studiji, kao što navodi u prethodnim objašnjenjima, pored već objavljene literature služio bogatom dokumentacijom kojom je raspolagala Uprava narodnih dobara i Privredni savet FNRJ. Pomenuta dokumentacija obuhvatala je oko 5.000 zamašnih svežnjeva prabranih dokumenata, od kojih je svaki svežanj pretstavljao dokumentaciju o jednom preduzeću, uz sva potrebna obaveštenja o vlasništvu preduzeća, njegovom istorijatu, veličini i poslovanju sa inostranstvom u periodu oko 1940 godine.

Po sebi se razume da je bilo nemoguće prikupiti podatke za sva preduzeća u kojima je strani kapital imao učešće, da su zbog toga podaci kojima je S. D. raspolagao nepotpuni i da je stvarno učešće stranog kapitala u privredi Jugoslavije između dva svetska rata moglo biti i veće nego što se to iznosi kroz brojčane podatke u ovoj studiji.

Cela studija podeljena je na 20 odeljaka i zaključaka. Na kraju studije dodaju se brojčani podaci o posredničkoj ulozi Švajcarske u plasiranju stranog kapitala s obzirom na veliku posredničku ulogu koju je Švajcarska, kao finansisko-strategiska baza krupnog međunarodnog finansiskog kapitala u Jugoslaviji, imala između dva svetska rata.

Prvi deo studije obuhvata 15 odeljaka u kojima je prikazana pozicija koju je strani kapital stekao u sledećim privrednim granama: bankarstvu, osiguravajućim društvima, elektroprivredi, ekstrakciji i industriji nafte, rudarstvu i topioničarstvu, metalo-mašinskoj industriji (posebno brodogradnja i elektrotehnička industrija); tekstilnoj industriji, hemiskoj industriji, industriji poljoprivrednih proizvoda (posebno industriji šećera, mlinska industrija i ostale vrste industrije poljoprivrednih proizvoda), šumskoj, drvnoj i papirnoj industriji, industriji kože i obuće, industriji, građevinskog materijala (posebno industrija stakla i industrija cementa), transportu, trgovini i napred neobuhvaćenim privrednim granama: poljoprivredi, radioslužbi, naučnim zavodima, hotelijerstvu i u građevinskim preduzećima.

Za svaku pomenutu privrednu granu S. D. daje tabelarni pregled koji sadrži podatke o učešću stranog kapitala obuhvatajući zemlje porekla kapitala, broj preduzeća u kojima je učestvovao strani kapital, posebno preduzeća u kojima je bilo veće učešće stranog nego domaćeg kapitala, iznos akciskog učešća, mobilizacija domaćeg akciskog kapitala, uticaj na celokupan osnovni kapital, najzad, procenualno učešće svake zemlje uvoznika kapitala u celokupnom stranom kapitalu u dotičnoj privrednoj grani.

U analizama koje daje uz svaku tabelu, S. D. iznosi sasvim nove i veoma interesantne dopunske podatke koji se odnose na pojedina najveća preduzeća.

U drugom delu studije S. D. pristupa opštem pregledu učešća stranog kapitala posmatrajući učešće pojedinih zemalja, teritorijalni raspored stranih plasmana, mobilizaciju domaćeg kapitala, finansijske zajmove, neakcionarske plasmane, promene u veličini učešća stranog kapitala u periodu 1935 — 6 IV 1941 g., raspored i ideo stranog kapitala po privrednim granama i posebno

posmatra procentualno učešće stranog kapitala u industriji i rudarstvu Jugoslavije između dva svetska rata.

S. D. posvećuje posebnu pažnju sistemu vladavine stranog kapitala, koji je, pored korišćenja raznih sredstava koja su mu stajala na raspoloženju u inostranstvu — spoljnopolička i ekonomski presija prema jugoslovenskoj vlasti i pojedinim preduzećima, obilno koristio sredstva koja su mu uslužno stajala na raspoloženju u zemlji. Posredna učešća, karteli, zavisnost domaćeg preduzeća od proizvodnje stranog sektora, domaća finansijska oligarhija i korumpirani režim omogućili su još snažniju vladavinu stranog kapitala u zemlji.

U pretposlednjem odeljku, koji prethodi zaključku, autor se osvrće na efekte vladavine stranog kapitala, na njegovo delovanje na društveno-ekonomski razvitak Jugoslavije između dva svetska rata. Delovanje stranog kapitala na celokupnu privredu Jugoslavije posmatrano je kroz delovanje na razvoj proizvodnih snaga, pljačkanje zemlje i klasne posledice toga, i treće, kroz održavanje i jačanje izuzetne i za ostale zemlje specifične spoljnotrgovinske zavisnosti jugoslovenske privrede od inostranstva.

U zaključku, autor izlaže međunarodni karakter jugoslovenske privrede, perspektive ekonomsko-političkog razvijanja Jugoslavije između dva svetska rata i proces oslobođanja od vladavine stranog kapitala u toku i posle Narodne revolucije.

Ovako kompleksno obuhvatanje problema stranog kapitala u Jugoslaviji, koje je plod dugogodišnjeg istražnog rada S. D., omogućilo je autoru da raspolažući izvanredno interesantnim i do sada nepoznatim, uglavnom arhivskim, podacima, iscrpno i na jedan sasvim nov način, neprimenjivan u našoj predratnoj literaturi, obuhvati i mnoga veoma složena pitanja i da uz detaljne analize dođe do zaključaka u kojoj je meri i na koji način strani kapital prodirao u skoro sve pore privrednog života Jugoslavije između dva svetska rata.

Međutim, autor ne ulazi u pitanje nužnosti učešća stranog kapitala u Jugoslaviji između dva svetska rata. Ne smemo zaboraviti na činjenicu da je Jugoslavija u posmatranom periodu bila ekonomski zaostala zemlja. Prvobitna akumulacija kapitala u jugoslovenskim zemljama nastala je mnogo kasnije i nije mogla da ide ukorak sa razvitkom zapadnog kapitala koji se vekovima stvarao. Kao ekonomski zaostala zemlja u periodu kada kapitalizam na Zapadu dostiže do tada svoj najviši stadij i prelazi u imperializam, Jugoslavija nije mogla da preskoči niti pak da izbegne fazu eksploatacije stranog kapitala.

Smatramo da autor u izvesnoj meri preteruje i nedovoljno objektivno ocenjuje dejstvo stranog kapitala na privredu Jugoslavije između dva svetska rata. Na str. 272 S. D. zaključuje da je: »...krupni strani monopolistički kapital pretvorio našu zemlju u područje najintenzivnije monopolističke eksploatacije, u pravu koloniju«. (Podvukla L. C.).

Na mnogim mestima u studiji autor podvlači da je strani kapital u najvećoj meri rušio proizvodne snage i kočio njihov razvoj u Jugoslaviji.

Osvrnućemo se samo na neka mesta. U XIV-tom odeljku autor iznosi da je preterano visoka tržišna cena cementa: »...smanjivala potrošnju cementa i kočila razvitak naših proizvodnih snaga...« (str. 144). Stvaranje visokih tržišnih cena cementa autor pripisuje kartelu cementa koji je omogućio gospodarenje stranom kapitalu u ovoj industrijskoj grani. Međutim, autor ne iznosi da je do povećanja tržišnih cena cementa došlo ne samo zbog trke za što većim profitom i željom stranog kapitala da uništi ili onemogući razvoj naših proizvodnih snaga, nego i zbog velikih fiskalnih opterećenja koja su iznosila i do 100% od maksimirane fabričke cene koštanja. (Vidi »Industrijski pregled«, 1940, br. 1, str. 12). Na str. 137 davanjem prosečnog iznosa godišnje potrošnje cementa u zemlji i izvoza u inostranstvo za period 1929—1938 g. ne vidi se stvarno kretanje ovoga odnosa. Po autoru izlazi da je u tom periodu odnos bio približno jednak, tj. prosečno 367,5 hiljade tona apsorbuje unutrašnje tržište, a 353,2 hiljade tona plasira se u inostranstvu. Ako se poslužimo Rudarskom i topioničarskom statistikom za pomenuti period, videćemo da se taj odnos stalno menja u korist potrošnje u zemlji. Dok

se, s jedne strane, izvoz iz godine u godinu osetno smanjuje, dotle, s druge strane, ukupna proizvodnja cementa u zemlji toliko raste da u 1938 g. dostiže dvostruki iznos u odnosu na 1935 godinu.

Stoga se dâ zaključiti da je ogromnu količinu cementa, uz stalnu tendenciju porasta, apsorbovalo domaće tržište i da visoke tržišne cene cementa prouzrokovane dobrim delom baš državnom intervencijom, nisu tako katastrofalno delovale na razvitak proizvodnih snaga u Jugoslaviji.

U zaključima o razornom dejstvu stranog kapitala i sputavanju razvoja proizvodnih snaga Jugoslavije, autor, donekle zanemaruje činjenicu da jedan deo dobiti koji je ostvarivao strani kapital nije iznošen iz zemlje nego je ulagan u nove investicije. Govoreći o velikim profitima koje je strani kapital ostvarivao u Jugoslaviji i na taj način u veoma kratkom roku uspevao da provrati uložena novčana sredstva, autor zaključuje da su se: »... preuzeća stranog sektora brzo pretvarala u čisto parazitske organizme koji su crpli iz naše domaće privrede ne samo sredstva za svoje vlastito postojanje već su istovremeno služila i za ispunjavaju našeg nacionalnog dohotka, za rjegovo prelivanje u džepove stranih kapitalista«. (Str. 242). Međutim, na str. 15 autor ističe: »... pootvorena devizna ograničenja poslednjih predratnih godina i usled toga nastale teškoće za izvoz profita nagnali su strani kapital da jedan deo svojih velikih zarada plasira u nova jugoslovenska preduzeća«. Slučaj »Bata« nam ilustruje neobuhvatanje ovog pitanja od strane autora. S. D. uzgred, na str. 131, iznosi podatak da je »Bata«, u toku osam godina investirao u našu privредu 215.000.000.— dinara. U vezi sa ovim problemom autor na str. 164 zaključuje: »Što se tiče investiranog kapitala stranog sektora, tj. stalnog kapitala, on nije vodio poreklo iz vlastitih sredstava preduzeća, kako stranog tako i domaćeg, već je dobrom delom bio dobijen na račun kredita«. Ovako kategoričko tvrdjenje ne bi se moglo prihvati ako se ima u vidu citirano autorovo objašnjenje na str. 15, jer takav zaključak može da deluje samo kao fraza. Verujemo da je S. D. u veoma bogatoj dokumentaciji kojom je raspolagao mogao naići na obilje podataka o ovom pitanju, i da ga u cilju objektivne ocene nije smeo mimoći.

Pri izračunavanju profita koji je ostvarivao strani kapital u Jugoslaviji autor prilično neoprezno uzima švedski trust šibica kao »... vrlo pogodan za proučavanje realnih zarada stranog kapitala«. (Str. 104). S. D. iznosi, prema podacima deviznog odeljenja Narodne banke, da je 1940 g. ovaj trust izvezao 25.483.500 dinara. Smatramo da je neobjektivno uzimati kao realnu procenu kod proračunavanja godišnje veličine profita izvoz kapitala u godini kada se strani kapital masovno povlačio iz Jugoslavije zbog nastanka Drugog svetskog rata.

Posebno smatramo propustom što autor nije uvek navodio izvore pri likom korišćenja postojeće literature. Ne bismo mogli prihvati obrazloženje za takav postupak dato na str. 13. Naročito treba istaći da je veliki nedostatak što autor ne navodi korišćene arhivske izvore, pa čak uopšte ne pominje ni gde se nalaze korišćeni arhivski fondovi. Ovo utoliko više nedostaje što se nije posvetilo dovoljno pažnje izračunavanjima u tabelama. Tako, naprimjer, kod utvrđivanja veoma važnog podatka o broju preduzeća u kojima je učestvovao strani kapital (str. 175) stvarni broj akcionarskih i neakcionarskih preduzeća po zemljama porekla kapitala ne odgovara prezentiranom broju u koloni »ukupno«. Čitalac se pita koji broj da uzme kao verodostojan, jer nema mogućnosti da sazna odakle su uzeti podaci, pa sam utvrdi stvarno stanje. Razlika nije mala. Više od jedne trećine akcionarskih preduzeća ostalo bi neobuhvaćeno ako bi se prihvatio prezentirani broj od 520 preduzeća, a zanemarili podaci koji se daju po zemljama porekla kapitala u toj istoj tabeli. Isto tako se ne slažu podaci o broju švajcarskih akcionarskih preduzeća datih u tabelama na str. 160 i 175. Prema podacima na str. 176 zaključuje se da je u Jugoslaviji bilo 98 nemačko-austrijskih neakcionarskih preduzeća, a u tabeli na str. 175 pri kazano je da ih je bilo 108. Broj tvornica u tabeli XLII je 895, a ne 598. I tako dalje.

Mislimo da se u ovakovom radu takvi propusti nisu smeli dogoditi, jer to stvara izvesno nepoverenje kod čitaoca prema prezentiranim podacima.

Posmatrana u celini, studija Sergija Dimitrijevića »Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije« pretstavlja značajan doprinos, posebno privrednoj istoriji Jugoslavije.

ПОТРЕБНА КЊИГА

СЕРИЈЕ "ДИМИТРИЈЕВИЋ"
"СТРАНИ КАПИТАЛ У
ПРИВРЕДИ ЂИВШЕ ЈУГО-
СЛАВИЈЕ", Нолит Београд

Војвода 19/11/69

Ове године се навршава стот година како је наш Мајданпек био уступљен страним француским капиталу. Студија С. Димитријевића, посвећена овоме проблему, није, истинска, прва. Пре њега су о овоме проблему код нас и у иностранству писали Розенберг, Р. Ламер, М., Ђуачин С., и Куколећа С. Али ово је прва студија која је заснована на обимном токументационом материјалу којим је распологала Управа народних доbara и Привредни савет ФНРЈ.

Овај рад аутор је поделио на 20 одељака.

У првом делу студије даје се исцрпна анализа о позицијама које је инострански капитал држао у водећим привредним гранама. У другом делу аутор је узета вадница да напоменира учешће страног капитала са гледишта територијалног распореда финансијских зајмова, учешћа домаћег капитала и промена учешћа страног капитала по националности између два рата.

С. Димитријевић је посветио посебну пажњу последицама владе страног капитала на развој југословенске предратне привреде, кадрове, спољне промовише, улоге домаће олигархије и положаја радничке класе.

Задатак који је аутор жељео да реши био је веома тежак из разлога што је хтео да га обухвати у свој његовој комплекности. Истина, С. Димитријевић је и сам увидео тешину обраде оваквог проблема од стране само једног аутора, те је изоставио, што и сам истиче, проблем пенетрације страног капитала у виду државних и комуналних зајмова. Ова је пенетрација хронолошки најстарији облик страног прасмана. Аутор изгледа није био у могућности да детаљније обради положај радничке класе под владавином страног капитала, што је заместа штета.

Б. С.

Војвода 19/11/69

Dimitrijević, Sergije: Dubrovački karavani u Južnoj Srbiji u XVII veku (Ragusanische Karawanen in Südserbien im 17. Jh.). Srpska Akademija Nauka, Posebna izdanja, knj. CCCIV, Istoriski Institut, knj. 10. Belgrad, Naučno delo 1958. VI + 209 S. u. 1 Kte.

D. behandelt ein wichtiges Kapitel des ragusanischen Handels auf dem Balkan im 17. Jh., nämlich die sogenannten Karawanen, deren Zusammensetzung, Funktion und Reichweite unter Berücksichtigung der Handelswege übersichtlich dargestellt werden. Die Untersuchung fußt auf ragusanischem Archivmaterial.

Besprechung aus
Südost-Sorfernungen

Band: XTK Seite

F. V.

Fritz Valjavec
prof. und ord. Prof. München

ГАЛЕРИЈА ИСТАКНУТИХ

Рад, мистицизм и љубав у једном људском животу, биографија
др. Сергије Димитријевића
5. I 1863. др. 2, 1888. доц. 11

Понекад се хроничар запита да ли о некој личности може да каже све што о њој зна и да тако једним потезом постигне два циља: одужи се професионалној обавези, а не повреди лична осећања те личности. У овом случају на то га обавезује ентузијазам каквом је тешко наћи равнотактног партнера.

Доктор економских наука Сергије Димитријевић је и обичан и необичан човек. Немирне је природе, необичних радничких навика, а истовремено природан као и остали: радио одлази у биоскоп, нема телефона у стану, није стао на „четири точка“, а има студијску збирку која је колико захтимљива толико и скупа.

Тешко је одредити где је почетак и разграничење определјивања др. Сергија Димитријевића за три области којима се највише бави: привредна историја, историја радничког покрета и српска средњовековна нумизматика. Докторска теза („Странци капитала у привреди бивше Југославије“) је из прве области; један је од сигурно најбољих познавалаца наше историје радничког покрета; нумизматичка страст уврстила га је у власника најбогатије збирке средњовековног српског новца (по броју врста и варијаната).

Можда би, пре свега, требало рећи да има личну библиотеку од око 19.000 књига, која представља ретко културно и научно благо. Али, прича о страсном библиофилу и вредном колекционару мора да иде и у даљу биографску прошлост.

Када су у Лесковцу 1920. организовали прославу Првог маја, међу одраслим учесницима нашао се, уз свога оца, малилан у шеширу. Фотографија је до наших дана сачувана тако драгу успомену човека који је знатан број својих радова посветио историји радничког покрета Србије, а посебно Лесковца, иако је рођен у другом граду (Пирот, 1912.).

Завршио је (1934.) Правни факултет у Београду. Од децембра 1934. до 1939. био је на специјализацији у Паризу.

У активним револуционарним (илегалним) рад ступио је 1931. када је постао скојевац, а годину и по дана касније и члан КПЈ. На Београдском универзитету учествује у студентским демонстрацијама. Неколико пута је хаштен, а време од октобра 1939. до краја рата провео је у концентрационим логорима Француске и Немачке.

Био је уредник лесковачког листа „Наша реч“ (1945-46.), директор Економског института ФНРЈ (1946-51.), хонорарни наставник Правног факултета, предавач у Високој политичкој школи и на постдипломским студијама Филозофског факултета. Сада је запослен у Историјском институту у Београду, у звању вишег научног сарадника.

Објавио је 12 књига и око 40 значајних студијских радова, од чега 34 у посебним публикацијама.

Из прве др. Сергија Димитријевића добили смо неколико веома залажених и цењених књига о личностима и додирајима из историје радничког покрета: „Социјалистичке радничке организације у Србији на крају XIX века“ (1953.), „Библиографија социјалистичког и радничког покрета у Србији“ (1953.) „Радован Драговић“ (1954.) „Српска социјалистичка преводна литература“ (1958.) „Изабрани списи душана Поповића“ (1951.), „Изабрани списи Радована Драговића“ (1954.), израда основног пројекта и избора за „Изабране списе Димитрија Туловића“, „Зборник материјала за историју Српске социјалдемократске странке“... Један је од аутора књиге „Преглед историје Савеза комуниста Југославије“, коју очекујемо у овој години.

Објавио је и пет студија из области нумизматике.

Носилац је Споменце 1941. а одликован је: Златном медаљом за заслуге у развоју Лесковца, Орденом заслуга за народ II реда и Орденом братства и јединства II реда.

М. П. Ђ.

Милојко Ђ. Јаковић

Народ
28/II 1953Др Сеђије Димитријевић

СТРАНИ КАПИТАЛ У ПРИВРЕДИ СТАРЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

У својој најновијој књизи, која је уставри његова докторска дисертација, др Сеђије Димитријевић је на основу нове, обимне архивске грађе од око 5.000 — свежјева документа, исцрпно и аналитички приказао позиције страног капитала у појединим гранама привреде бивше Југославије и свестрано осветлио бројним примерима, графиконима и табеларним прегледима његов разни утицај на привредни развој и друштвене односе у нашој земљи.

Страни капитал почeo је придрати у нашу привреду средином прошлог века да би ојача на почетку XX века, када је капитализам прерастао у империјализам, а после Првог светског рата ово продирање је узело циновске размере и претворило се у владавину страног капитала. Да би се видео опсег ангажовања страног капитала у нашој земљи, довољно је навести само подatak да је његов укупни пласман достигао цифру од 9,4 милијарди предратних динара, или око 25 милијарди динара из 1948 године.

У индустрији узетој у целини, иностранни капитал је учествовао у свакој петој фабрици, располагао је са половином целокупног капитала инвестираног у индустрији, појављивао се као послодавац код преко 2/5 наших индустриских радника и служио се са преко половине инсталираних поноске снаге.

Интересантно је поменути да је по пореклу страног капитала прво место заузимала Швајцарска са 19,6%, затим долазе Енглеска 16,5%, Немачка—Аустрија 15,6%, Француска 12,8%, итд.

У овладавању појединим предузећима или гранама странни капитал је прибегавао разним политичко-економским мерама и притиску на појединачно предузећа и југословенску владу. Своју владавину у нашој привреди осигуравао је преко иностраних банака (кредитирање индустрије и рударства), картеља (систематска пљачка домаћег тржишта), домаће финансиске олигархије (југословенски капиталисти примали су за своје учешће у управама и надзорним одборима крупних предузећа иностраних сектора плате, тантријеме и награде и претварали се у плаћене агенте, преко којих је вршен утицај на наш привредни живот

и државну политику), корумпираног режмса (страни капитал се обилато служио корупцијом за постизање својих циљева и на та начин добијао је изванредне повластице. Чувене су Нашичка афера и афера Криваја у којима су учествовали и министри. Само штета причинјена држави Нашичком афером износи 233 милиона предратних динара).

Разматрајући деловање страног капитала на нашу привреду са више аспеката, аутор је дошао до закључка да је странни капитал делимично помагао развитак производних снага, али је једновремено знатно спутавао овај привредни историски процес (спречавао је ону производњу којом се он бавио), појачавао је неравномерност капиталистичког развијка, остваривао циновске профите путем систематске пљачке, снижавао животни стандард нашег радног народа пљачкањем потрошача, погађао ситне и средње сељаке и занатлије, а сви ти моменти појачавали су унутрашње противречности капиталистичког поретка, затезали класне односе, изазивали класни отпор експлоатисаних, продубљивали јаз и заостравали сукоб између радничке класе и буржоазије. Овакво деловање страног капитала на привреду бивше Југославије имало је далекосежне последице: она је, и поред својих природних богатстава, била индустриски заостала и неразвијена земља, која је у многочему зависила од увоза индустриских производа, јер је извозила сировине и полуфабрикате а увозила финалне производе. Последњих година пред Други светски рат, са сталним повећањем улагања, појачањем развијка извозне индустрије а кочењем индустрије финалних производа и умањивањем њених одбранбених могућности уз активну подршку иностранства војнофашистичкој монархијистичкој диктатури, као и са све оштријим сукобом између енглеског и немачког капитала, постојала је реална опасност да се Југославија претвори у колонију.

Научно солидно обрађено, ово дело од 323 стране са 67 различитих табела добијених на стваралачки начин највећим делом на основу новог, непознатог материјала, представља значајан прилог нашој економској литератури.

Аристомен Ристић

географији раздвојен III, 1953, 136

СЕРГИЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ: Дубровачки каравани у Јужној Србији у XVII веку. Српска Академија Наука, Посебна издања, књ. CCCIV (Историски институт, књ. 10), Београд 1958, стр. VI + 207.

Аутор је желео да попуни једну осетну празнину у нашој историској науци: док је М. Динић обрађивао караванску трговину и саобраћај у нашим земљама у средњем веку, а С. Тројановић такав саобраћај у 19 веку, М. Димитријевић је обрадио ,на основи грађе у дубровачком Архиву, караванску трговину између Дубровника и једног дела Србије у турско доба, у 17 веку. У девет поглавља приказани су исцрпно и рељефно: фактори караванског саобраћаја (тј. коњи, кириџије, крамари, товари робе, с. 7—49). Примопредаја робе (50—58), формирање и величина каравана (59—82), Обезбеђење каравана (83—95), Каравански путеви у Јужној Србији (96—130), Поремећаји у караванском саобраћају (131—150), Трошкови караванског саобраћаја (151—169), Транспорт недубровачке робе (170—175), Улога дубровачког извоза и караванског саобраћаја у привредном животу Јужне Србије у XVII веку (176—184).

Расправа има много шири значај него што изгледа по њену скромном називу. Расправа приказује у новој светlostи не само начин саобраћаја него и економске и друштвене прилике у знатном делу српских земаља у средњем веку (источна Херцеговина, Рашка, Косово, Метохија, Јужно Поморавље, део Великог Поморавља): производња, трговина, путеви, ханови, хајдуци, улога појединих родова турске војске, итд. су предмет расправљања.

Не само да је то изванредан прилог економској историји наших земаља него уједно и историској географији по-менутих области. Обиље је података и разматрања о економској историји који се односе на Источну Херцеговину и југоисточну Босну као и на многа насеља, градска и сеоска, у тим областима.

Мил. С. Филиповић

ПРЕГЛЕД КЊИГА

*Nasestavač, VI, 1961, br. 1
str. 86-87*

Сергije Димитријевић

Проблеми српске средњовековне нумизматике*

(Сепарат из Историског гласника)

Ова студија о проблемима српске средњовековне нумизматике, потекла из пера нашег суграђанина др Сергија Димитријевића, представља један од првих његових студијских радова из ове области. Она, поред још извесног броја сличних студија и монографија, чини плод тридесет двогодишњег стрпљивог, пасионираног рада на нумизматици, коју је Димитријевић истрајно изучавао у свим њеним видовима, чинећи напоре да проникне у њене тајне. Он је у ту сврху брижљиво прегледао скоро све веће и значајније нумизматичке збирке у свету. Увред речено, он је и сам власник највеће збирке српског средњовековног новца на свету.

Настала као анализа опсежне књиге др Растислава Марића „Студије из српске нумизматике“, критичка студија С. Димитријевића представља синтезу „приказа са покушајем даље разраде неких питања из ове проблематике...“ Она је изазвала велико интересовање у научном свету јер и није ништа друго до смео захват у систематизовању и заснивању материјалних чињеница које се односе на нумизматику уопште.

Већ на самом почетку своје критичке студије С. Димитријевић негативно оцењује Марићеву књигу, која је по својој вредности врло неуједначена. Овај утисак се појачава што се више понире у дубину аргумента које Димитријевић износи указујући на крупне омашке у раду Р. Марића. Наиме, постаје сасвим очигледна неодрживост тезе Р. Марића: „...да су натписи на страним језицима стављани зато да би се осигурао пријем српског новца на светским тржиштима“ (цитат по С. Димитријевићу). На овој непровереној тврђњи, преузетој од Чед. Мијатовића, др Марић гради своје закључке, заснивајући своје гледиште на материјалу који пружају оставе. Међутим, критикујући овакву тезу, Димитријевић показује изванредно познавање историјског материјала и даје доказа о свом

* Из техничких разлога овај приказ се објављује у нешто скраћеном обиму (Прим. ред.)

свестраном познавању српског средњовековног новца, као и много-брожних иеразијашњених питања у вези с њим. На пример, читаоца може одушевити Димитријевићева анализа двојства које „постоји и у погледу новца градова и појаве њихових имена на на лицују српског новца“, или случај са називом conte на динару Стефана Лазаревића. Његовом оштром оку ту нису могле промаћи ни најмање упадљиве чињенице које су од значаја за коначан суд.

Студиозно познавање средњовековних друштвених прилика донесло ја да многа питања из српске средњовековне проблематике С. Димитријевић реши гледањем кроз призму друштвено-политичких односа. Тако, поводом погрешне тезе Р. Марића „да су неке врсте средњовековног српског новца коване за потребе спољне трговине“, Димитријевић примењује: „Неправилно би било објашњавати појаву новца потребама спољне трговине чак и у том почетном периоду ковања српског средњовековног новца. Потреба за српским новчаним емисијама више се осећала у унутрашњем привредном животу земље, где често није било довољно новаца за обављање унутрашње размене, него ли на спољнотрговинском плану, где је страни новац потпуно покривао потребе.“

Каткада, анализирајући овај или онај подatak, С. Димитријевић долази до интересантних појединости, које у извесној мери прерастају проблеме који су предмет расправе и могу се користити у најразличитијим научним областима. Тако, на пример, он напомиње да су средњовековни златари умели да извуку мале количине злата садржане у сребру, а да се такав поступак исплаћивао доказују резултати анализираних млетачких матапана из времена које је претходио ковању српског новца. Никада Димитријевић не пропусти да забележи сличне појединости, па макар и у фусноти.

У студијском раду на нумизматици С. Димитријевић распољаже сасвим адекватном методом која у потпуности одговара овој врсти научног рада. Он веома спретно, са потребним осећањем критичног духа и са великим вештином, систематизује чињенице и материјал, иначе веома хетероген по својој природи. Захваљујући томе полази му за руком да оствари нове методске аспекте на нумизматику уопште. Сем тога Димитријевић настоји да увек реализује свој посебан и оригиналан став у односу на српску средњовековну нумизматику, и то чини са успехом, чему много доприноси и начин „аналитичке дисоцијације“, којим се често служи у своме раду.

Уз све то, будући далеко од сваког докматског схватања науке и научног рада, С. Димитријевић скреће пажњу на поједине застареле и несавршене методе у нумизматици. Он упозорава, притом, да је недовољна само студијска обрада једног проблема везаног искључиво за публиковање остава. „Треба истаћи, каже Димитријевић, да студиска обрада не зависи искључиво од остава како то Марић заступа. Студије се раде на основу целокупне постојеће документације, архивског материјала, појединачног нумизматичног материјала, остава и литературе. Штавише, ту никада нема дефинитивно одређеног материјала, већ се увек нађу нова питања

87

за решавање“. На тај начин С. Димитријевић ослобађа ову научну област од једнообразности, конзерватизма и статичности.

Међутим, са доста резервисаности Димитријевић прилази дефинитивном формулисању својих закључака. Тај недостатак његове студије до извесне мере оправдава, поред осталог, и опрезност да се не упадне, интуитивним тумачењем, у већу погрешку у недостатку одговарајућих материјалних чињеница. Ова резервисаност, зато, ипак не значи и сумњу у тачност закључака.

И поред тога, нама изгледа да постоји известан раскорак између бескомпромисног прилажења једном проблему у самом почетку и крајњих закључака. Ово се нарочито може запазити на последњим страницама студије где Димитријевић пише: „Анализирајући целокупан материјал, ми смо дошли до два закључака. Први гласи: поседовање градова у Приморју имало је одлучујући утицај на употребу латинских натписа. Други се састоји у томе да се овај први закључак не сме узети као општа и једино спасоносна формула“ Не представља ли то известан недостатак осећања мере и стила?

Па ипак, треба истаћи да, и поред ових не тако приметних недостатака који се могу лако отклонити, оријентација др Србија Димитријевића на проблеме српске средњовековне нумизматике веома је значајна за ову недовољно проучену научну област, утолико пре што студија о којој је реч обећава да ће овај егзалитирани научни радник и у нумизматици моћи много да пружи.

Никола Цвешковић

*Historiski glasnik
1959, br. 1-2*

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ

С. Димитријевић, ДУБРОВАЧКИ ҚАРАВАНИ У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ У XVII ВЕКУ, Београд 1958, стр. 208.

Познати историчар нашег социјалистичког покрета и економске прошлости С. Димитријевић, испитујући развој капиталистичких односа у Србији, проучава не само доба које претходи првим капиталистичким тенденцијама, него иде све до самог почетка, до првих дана турске окупације. Опште истине о старом, вековном караванском саобраћају он уводи у економску историју као веома конкретне и значајне етапе у формирању ранокапиталистичких односа код нас и етнографско-куриозитетну егзотику каравана уводи у развој наших капиталистичких односа у производњи.

Аутор ради на основу архивског материјала из старог архива у Дубровнику, а служи се и мноштвом других извора и великим литератуrom, те може давати поуздане и уопштене закључке. Он обрађује факторе караванског саобраћаја (коњи, кириције, товари), примопредају робе, формирање величину каравана, обезбеђење, караванске путеве, поремећаје, трошкове и улогу дубровачког извоза и караванског саобраћаја у привредном животу Србије XVII века, обрађујући нарочиту пажњу караванско-шпедитерским предузећима и раслојавању међу сточарима (уз тенденције стварања богатих чорбаџијских елемената) и у овоме налази непобитне форме капиталистичког развоја. Детаљно су сви подаци разврстани и искоришћени и добијен је опширан и прецизан преглед функционисања и улоге караванског саобраћаја XVII века у економици тога доба као и његов значај у развоју наших ранокапиталистичких односа.

Делу се могу начинити само мале замерке. Нетачна је тврдња да су Дубровчани у XVIII веку развили пословање у Босни, Албанији и Црној Гори како би надокнадили губитке у Србији и Бугарској, а ни у Кандиском рату није „цела балканска извозно-увозна трговина са Италијом ишла преко Дубровника“ (стр. 3, 63). Да је кантар тежак 46 ока, аутор доноси два податка, мада има

на десетине трговачких и службених података да кантар тежи 44 оке (на пример Држ. архив Дубровник, Догана 39 и другде); званично се рачунало да је 1 кантар = 44 оке = 146 2/3 лиbre, али и да је 30 ока = = 100 либри (ДАД, DF 55,26; DF 39,124). Извоз из Јужне Србије аутор рачуна на основу укрцавања вуне на бродове, игноришући свесно чињеницу да је бродска врећа око 60 кг, а караванска врећа око 90 кг, чиме аутор веома уздиже нашу производњу и просто револуционише развој производних снага и извоз сировина (опоступку са вуном у карантину види ДАД, Лет. роп. 15, 169); 1643 су укрцане вреће од по 229 либи (DF 67, 29) и 225 либи (DF 63, 360), а у књигама осигурања се помињу тежине од 184 либи (1616), 172—192 (1615), 171—183 (1618), 185 (1616), 171 (1627) тј. око 170—230 либи или 60,8—82,3 кг, док је караванска врећа од 70 ока равна око 90 кг). За тежину кожа аутор доноси само неколико података („у свакому товару по кожа (говеђих) 22“ (DF 28, 216) или и товар од 11 кожа (DF 42, 171), док је бивољих кожа по 8 кожа у товару (DF 41,29); товар воска је стварно 140 ока (DF 28,216), а о томе је требало више рећи, када се већ иде за детаљима. Једна пошиљка из Београда 1639 имала је 753 вреће са 55000 ока или по 73 оке, мада се горвиро да врећа вуне има 66 ока нето, а 70 ока бруто (DF 63,78).

Многи подаци о хајдуцима су одавно објављени, али се овде ипак доносе као нови. Аутор је побројао хајдуке, разбојнике и шиптарске чете које продиру као претходница сеобе која траје давно пре 1690 године. Аутор доноси само један податак да „разбојници“ муче људе као „пржебабе“, али опет убацује неке стварничке херојске „чисте“ хајдуке, на које (као по неком кључу) отпада део подвига који заједнички изведу „разбојници, хајдуци, лопови, Шипари“. У одељку о крамарима помињу се само хришћански крамари, мада се 1616 наводи у актима Мехмед-бег Каџићић као крамар (Div. caps. 199,7);

требало је навести и шта значи то да три рођена брата из Гацког — Дабијив, Дракул и Секул Алексићи наступају као самостални крамари (у XVI веку се „Радоје катунар” из Рудина помиње као крамар; Div. пот. 80,68'; што указује на везу са кнезовима); крамар Вујин Пржиграховић имао је међутим брата који је у Дубровнику био војник-најамник (писмо из Новога Пазара од 9 VII 1634, Acta XVII, 91/2234); требало је анализирати и рад у крамарским централама Гацко и Церница. Термин „trasse per Servia” не значи само „натовари и однесе за Ј. Србију”, јер и за Београд роба иде под тим именом (али се овако истински повећава увоз Јужне Србије). Аутор зна да понекад дубровачке трупе кроз Турску прате поклисаре када иду са коњима натовареним златом и сребром, али се то не односи на трговачке караване. На захтев Дубровника постављала је Порта страже и куле на опасним местима, па су аскери добијали намет од пролазника које су од зла бранили, али после ратова постојале су јове стражарице-царинарице сасвим излишне и чак су терорисале путнике; овај момент се морао узети у обзир и не мислiti на остатке средњег века. Црногорци нису харали Турску током целога XVII века; ово је требало прецизирати јер стоји у вези са црногорском борбом против Турака (например 1611 још су Турци претили Дубровчанима да ће послати Црногорце да им мало приморје опљачкају, ако неке захтеве не испуни). Мост на Нишави подигао је заиста везир Мехмед-паша, али се то мање доказује куриозитетним изворима ауторовим а више пашиним наптиском (М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, Београд 1876, 101). Вунарски центри Ново Брдо, Приштина, Трепча нешто значе 1660, али например 1610 врло мало. Слаб је отсек о турским блокадама (трешкови за јасак 1639—40 разрезани су на 10 063 товара! ДАД, Fabriches '90 и другде). Треба рећи да каравани, ако не све до Прокупља, а оно бар на првом делу пута, носе со са мора у унутрашњост. Нетачна је тврђња да у књигама осигурања никако нема помена о караванској роби (ДАД, Noli 46, 171—176; Noli 50, 44). Црвена тканина је помешана са првеним бојом црвац (стр. 154). Недовољан је одељак о бугарско-српском домаћем извозу на море; о томе има сва сила грађе, и то не само о муслиманским трговцима „хацијама” (например: Мустафа син Јусуфа,

Махмуд Абдула и Шабан Асањовић из Приштине 1610 са робом иду за Анкону; Div. canc. 197,3; али архивску серију Div. canc. аутор одбације као неважну), него и о Грцима, Јеврејима, „православнима” и о католицима као домаћим трговцима (например из Беласице: Div. canc. 202, 70). О левантиској роби у Србији може се судити и на основу левантиске робе која стигне на море (Noli 49,201', 262; Noli 60,91,96'). Колективна одговорност села за учињену штету можда постоји (уп. писмо из Пловдива од 4 VII 1939, Acta XVII, 39/1803 и Let. lev. 20,100'), али се са тиме не може рачунати. Венецијанци су стизали у Београд, иако аутор у то сумња (Div. canc. 208, 72; DF 58, 217)! Div. пот. 134, 101). И овде се осећа недовољност материјала, јер иако има пуно докумената, у мору постојеће грађе они су само мали део. Косовска вуна која 1681 иде на албанске луке могла је аутора упозорити на развој ове комуникације. Бријаковић није „дубровачки трговац из Сарајева”, стр. 201) нити је Т. Латинчић (1575—1640) трговац из Новога Пазара, иако је тамо пролазио путујући за своју Софију (стр. 204, 206, 207); кратице се не разрешују (19), „levant” додуше у XVII веку значи „исток”, али данас не (21), „montonī” нису суво месо овнујско (35). Табела о висини кирије зачудо је оскудна. Пут Косово — Нови Пазар 1622 стаје по товару 113 аспри (DF 41, 73'), а код аутора увек само 80—90. Пут Софија — Дубровник стаје 400—500 аспри, а натраг, са скупом робом — двоструко (DF 49,76'; DF 33,118') боља роба и ка мору стаје толико; DF 28,78), а то треба објаснити. Удео караванских трошкова у ценама робе остаје и даље непознат. Врло често се види да аутор има неколико докумената из XVII века, па их све редом цитира и о њима прича и најзад ствара апсолутне закључке на основу свега тога, а зато се каткад дешава да се разне појаве из различних дешења узму као типичне за цели XVII век и да случајни подаци илуструју појаве као да су комплетни. Велики број аката је у белешкама наведен у оригиналу, тј. на латинском и италијанском, што је омогућило аутору да преводе у текст комплетне, у свеобухватном обиму, уместо да детаљи нађу место у белешкама. Када се опширно ради са подацима и цифрама, могла се обратити и извесна мала пажња новцу и монетама: један златник стаје, например, године 1600 са

мо 120 аспри, 1640 — 260, 1641 (после реформе) — 160, 1660 — 240 итд., а то значи да је незгодно узимати аспре као идеалну, константну и вечно исту вредност и упоредо износити цене из 1634 и 1665; могло је бити мало речи и о монетама (шта је то арсланија аутор не каже, стр. 75). А шта је Јужна Србија добијала за своју робу — по аутору бар 720 тона (вұна стаје 10, говеђе коже по 20, бивоље по 15 аспри ока); извоз дакле, вреди скоро 6 милиона аспри, док је тектила долазило много мање; Србија је увозила сребрни новац (DN 136,106; DF 42,64'; DC 202,77; DF 65,114; DF 67, 167), а увоз сребра је имао своје дејство на монетарну кризу и инфлацију, што је знатно помагало развоју производних снага у Турској (турска роба је скакала више него цене западној роби), а то се морало изнети ако се инсистира на караванима као капиталистичким предуземима (мада неки аутори старе монголско-арапске караване само у мањој мери рачунају као крупна модерна предузећа).

Интересантан је одељак о историјској географији, анализа пута који из Србије води на јадранске обале. За Бијело Поље се обично каже да се првипут помиње 1708 (Б. Цвијетић, И. Радуловић и разне енциклопедије, на основу њих), мада је К. Костић изнео помен из 1690 (Наши нови градови на југу, Београд 1922, 74, на основу F. Опгапија, II Montenegro, Рим 1896, 57), а о 1690 постоје и други подаци (М. Костић, Архив за арб. старину II, 20; Ј. Томић, Глас 70, 130), док се у дубровачким подацима налази помен већ из 1634, а код аутора се место и не наводи. Цариброд аутор доноси са поменом из 1673 (зашто не наводи помен из 1604: „Zaribrod”, писмо из Софије од 11 VII 1604, Acta 48/1856 и из 1631 „Zarev Brod”, Let. lev. 45, 214); аутор не помиње ни место „Сиргиј” („Ciupria di Mustafa passa”, писмо из Софије од 25 VII 1613, Acta 68/2081 и писмо из саме те „Ћуприје” од 3 IX 1637, Acta 91/2230). О Белој Паланци је

требало навести писмо из 1642 (Acta 90/2221), где се каже да се варош још изграђује.

Несумњиво је да се у XVII веку у Србији и на Балкану уопште вршио један успон и пораст производних снага, на чијем се основу даље развијају понеки ранокапиталистички облици производње и промета; на бази известног „просперитета” могле су се тек уздићи „капиталистичке форме”, којих мало има после опшег разарања производних снага у XV веку. Аутор, међутим, игнорише успон целокупне привреде, узимајући њен врхунац („шпидетери и чорбације”) и резултат само на једном сектору као издвојену и изоловану целину која настаје сама по себи (земан дошо) и још она сама одлучно делује на базу и мења је. Увећани и апсолутизовани, издвојени од базе (производних снага и њиховог развоја), ранокапиталистички облици производње код нас тако изгледају још већи и са мороднијим, као да су форме посебне и неизрасле из целога развоја. Овденима праћења процеса у његовом развоју, него се форме целога XVII века ћутуре узимају као сталне и карактеристичне за цели век. Успон дубровачке трговине 1645—69, например, коинцидира са снажењем домаћих балканских трговаца, те повећањем пословања дубровачко одмах отвара и перспективу његовог слабљења — или само ако се догађаји посматрају у развоју. Теорију о разарању производних снага у XV веку, о успону у XVII веку (уз стварање домаћег грађанској елемента) и о слому на крају XVII века (о чему се био замислио још даскал Атанасије, који је то својим очима гледао) доказали су М. Костић (пишући о идеолошкој надградњи XVIII века), Ст. Новаковић, К. Јиречек и Б. Ђурђев (који су показали и стварност известног прекида око 1690), само што то аутор не помиње.

У целини је ова монографија нашој историографији дала веома интересантан и врло успели приказ технике и улоге старе караванске трговине.

В. В.

Вук Винковић

Odgovor: S. Dimitrijević, Osnovne riječnjike
državne pravne i živilske pravne, izdat 13.
redovni godišnji broj 4-5, 1962, Beograd, 1962.

55 Једногодишњији год XIII, мај XVII/1859-60

1. година 1859

Радио Једногодишњији
једногодишњији

О српским средњовјековним бакарним новцима пише др Срђане Димитријевић, наш познати нумизматичар. Он доста општо и детаљно описује 14 нових, досад необјављених врста српског средњовјековног бакарног новца. То су новци краља Уроша I или Милутина, двије врсте новаца краља Милутина, новци краља и цара Душана (пет врста), Бурђа Бранковића (три врсте), новац града Смедерева (двоје врсте) и новац града Новог Брда. Аутор прихвата Штокерову тезу „да је од поморске групе српских градова Котор први почeo да кује бакарне новце, а да су га други градови подржавали“ (44).

Уз рад су објављени снимци очуваних примјерака средњовјековног српског бакарног новца, који су узети из збирке др С. Димитријевића.

потпис Петар Ј. Калоњевић

КОЛАРЧЕВ НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ

Године 12 априла 1869.

У уторак, 15. априла и у среду

16. априла 1869.

у малој сали у 19.30 часова

— ОСОБЕНОСТИ ИТАЛИЈАНСКЕ КОНЦЕПЦИЈЕ ПУТА У СОЦИЈАЛИЗАМ

— ИТАЛИЈАНСКИ КОМУНИСТИ И КУЛТУРНИ РАЗВОЈ ИТАЛИЈЕ

Предавач
АДАЛВЕРТО МИНУЋИ
члан Дирекције Комунистичке партије Италије
Предавања се преводе

Семинар

СРПСКА СРЕДЊОВЕКОВНА НУМИЗМАТИКА

(Од 14. априла до 19. маја 1869)

НОВАЦ ПЕРИОДА КРАЉЕВСТВА
НОВАЦ ПЕРИОДА ЦАРСТВА
НОВАЦ ФЕУДАЛАЦА У ПЕРИОДУ РАСПАДА ЦАРСТВА
НОВАЦ ПЕРИОДА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА

НОВАЦ ПЕРИОДА БРАНКОВИЋА И НОВАЦ ГРАДОВА СА ТЕРИТОРИЈЕ ДАНАШЊЕ СРБИЈЕ

НОВАЦ ПРИМОРСКИХ ГРАДОВА СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ

Предавач

Др Срђане Димитријевић
научни саветник

Предавања са пројекцијама одржавају се понедељком у 19.30 часова у библиотеци КНУ.

8744 В

НОВЕ КЊИГЕ И ПУБЛИКАЦИЈЕ

СТВАРАЛАШТВО ЛЕСКОВЧАНА

(“Наше стварање”, нова серија, бр. 3/97)

Наше стварање
бр. 3/97, 24. X 1997, инг. L III

оналних мањина”.

Песме објављују Љиљана Јанаћковић, Братислав Костић, Љиљана Јоцић, Рада Даџић и Раде Јовић.

Поводом десетогодишњице смрти Срђана Димитријевића, др Добросав Белетић објављује текст о делу овог угледног историчара и нумизматичара у коме каже: “Др Срђане Димитријевић је историчар модерне и оригиналне концепције, али истовремено и један од стваралаца историје у периоду између два рата. То је вишеслојна и богата стваралаčka личност, многоструких научних интересовања, у више различитих области. Од историје српског социјалдемократског радничког покрета и социјализма, преко историје радничког и комунистичког покрета Србије и Југославије, до економске историје, историје српске средњовековне нумизматике и локалне историје Лесковца и околине.”

Др Милан С. Димитријевић, директор Опсерваторије у Београду, обраћају актуелну тему из области астрономије под насловом “Црне рупе”, указујући на чињеницу да је то област у којој је гравитација толико јака да чак ни светлост не може да је савлада.

Слободан Костић - Коста објављује причу у једној јединој реченици “Смрт беле лаје”, а Драган Радовић причу “Сунце”.

Др Нинослав Златановић пише о лекарској каријери др Жака Конфина, а доктор медицинских наука Десимир С. Младеновић објављује стручни текст “Утицај осеосинтезе на васкуларизацију дужих костију”.

Поводом изложбе дејвијих сликарских радова БУБЕ 7. 6. 1997. у

галерији “Мост” др Светислав Павићевић пише о стваралаштву деце, стваралаштву за децу и о игричности као естетској категорији.

Мемоарску прозу објављују Тодор Костић и Иван Милошевић. О “Тридесет година лесковачког УЛИПУЛ-а” пише историчар уметности Живојин Прокоповић, док “Две године школе стрипа” приказује Срђан Николић Пека, пишући поводом изложбе радова Београдске и Лесковачке школе стрипа која је отворена 12. јула ове године у Лесковцу.

“Наше стварање” објављује и други чин драме Ненада Кражића “Стрепња”. О међуратној критици о књижевности за децу пише др Тихомир Петровић, а Станко Мильковић обраћује лесковачко стваралаштво од антологије Мирослава Миловановића “Песмопис” (1977) до данас. Гојко Антић истражује живот и рад Радоја Домановића на југу Србије, у Пироту, Врању и Лесковцу. Осврте и приказе објављују Шиљан Јокшић, Живојин Прокоповић, др Новица Ранђеловић и др Весна Дукањац, а афоризме Перица Пешић и Новица Петковић - Ноле.

Гост “Нашег стварања” је песник Добрица Ерић чија је песма “Свена на грбу” посвећена успомени на др Драгишу Витошевића, написана на Трећем винском балу у Власотинцу.

Миодраг Здравковић педагошки бележи хронику културних догађаја у Лесковцу између два века.

Ликовни прилози у броју припадају ученицима основних школа. Аутор слика на преградним картонима је Радivoје Радивојевић, а вињета Владимира Димитријевића.

Верица Баторевић - Божковић

Књига Сергејам Димитријевића о социјалистичким радничким организацијама у Србији на крају деветнаестог века, писана је на бази докумената. Писац је своја излагања поткрепио великом бројем нових чињеница које су плод његовог истраживања. Од првих страница књиге аутор прати настанак и развијање радничких организација у Србији деведесетих година прошлог века као низ организованих припрема за стварање модерног радничког покрета, које су се 1903-^{године}
~~заприје~~^{часују} оснивањем Брдске социјал-демократске партије и Главног радничког савеза. На почетку своје студије Сергије Димитријевић се бави питањем које је досад интересовало скоро све научнике који су проучавали овај период нашег радничког покрета, питање због чега још у деведесетим годинама није дошло до стварања Социјалистичке партије, када је познато да су у том правцу ~~још~~

већ онда чињени извесни покушаји. Дајући одговор на то питање, Димитријевић каже: "Ови покушаји стварања Социјал-демократске партије остали су без резултата. То су била само настојања водећих социјалиста. Код њих самих појмови о странци нису били расписане. Уз то, тадашњим српским социјалистичком покрету недостајала је масовна база. Није било чисто социјалистичких друштава, која би могла да прихвате иницијативу и на која би се Партија могла ослонити."

Полазећи од констатације коју је још Радован Драговић изрекао у свом реферату на Партиском Конгресу у Крагујевцу 1904-те године, да покрет радничке класе за њено економско ослобођење, који у свом минималном програму садржи захтеве за олакшањем њеног незавидног положаја у постојећем буржоаском друштву, претпостављајући основу њеног политичког покрета, и да су синдикалне организације

иужна база на коју се у свим облицима своје борбене активности
ослања Социјалдемократска партија, Димитријевић је кроз цело
излагање у овој књизи дао тој констатацији документовану потврду.
Пратећи напоре око стварања радничких организација класно-борбеног
карактера он је успео да покаже како су ~~демократи~~ још у првим
етапама модерног радничког покрета у Србији биле спојене оба облика
социјалистичке активности, борба за свакодневне економске потребе
угњетене и обесправљене радничке класе, и политичка борба за чено
коначно ослобођење. После научних испитивања која је обавио Сергије
Димитријевић и са којима нас упознаје у овој књизи, данашњем
читаоцу постаје потпуно јасно зашто цепачи радничког покрета у
Србији 1904-те и 1905-те године на челу са Милорадом Поповићем,
упркос извесном утицају који су извршили у неким радничким

организацијама, нису успели у свом подухвату, и зашто је њихов пораз био неизбежан.

Овом студијом Сергије Димитријевић је обавио један значајан научни посао. Он је аргументима који су плод савесно проучавање исторских извора, и резултатима једне подробне материјалистичке анализе, доказао исправност оријентације коју је на почетку стварања модерног радничког покрета у Србији изградило марксистичко вођство¹ на челу са Радованом Драговићем и Димитријем Туцовићем и које су се² то вођство и цео раднички покрет у Србији доследно и непоколебљиво држали све до последњих тренутака постојања Српске социјал-демократске партије.

Овој књизи Сергије Димитријевић је на крају додао и свој политичко-биографски есеј о Андри Банковићу, једном од учесника у стварању марксистичког радничког покрета у Србији чија делатност

до сада још није у целини испитана и потпуно оцењена.

Todor Vučetić, Mučne godine

PRELAZIM NA RAD U BEOGRAD

Parović je prilikom svog poslednjeg boravka u Beogradu naredio da me pozovu na rad u Beograd. On je o tome već ranije sa mnom razgovarao. Terao me je samo da što pre završim formiranje okružnog komiteta. Potrebu moga prelaska na rad u Beograd obrazlagao je i time da u Beograd treba i inače dovesti nekoliko isprobanih i beogradskoj sredini nepoznatih i nekompromitovanih drugova.

Na poziv Branin stigao sam u Beograd polovinom jula. Došao sam zaista u zadnji čas. Brana je morao da se skloni što pre iz Beograda, a osim toga, trebalo je da se uskoro javi na odsluženje vojnog roka. On me je na brzinu povezao sa Đukićem, to jest sa Čolićem, Tomom — to jest Lazom Lilićem, Nidžom Naftali-Demajom i Vukicom Mitrović, čijeg se tadašnjeg ilegalnog imena danas ne sećam. Osim njih, povezao me je i sa Sergijem Dimitrijevićem, koji je održavao veze sa Leskovcem, Jagodinom, Cuprijom i Kumanovom. Vukača je bila veza sa štamparijom. Naftali-Demajo držao je veze sa javkom preko koje su održavane najpoverljivije veze sa CK. Lilić i Čolić je trebalo da mi obezbede veze s mestima po unutrašnjosti Srbije. Moj zadatak je bio u tom času da koristeći se saradnjom pomenutih drugova održim i učvrstim već uspostavljene veze, da pomognem snabdevanje mesta po unutrašnjosti partijskim materijalom, u stvari, da produžim ono što je do tada radio Brana Jevremović.

Ostao sam u vezi i s Vesom Maslešom, čije je ilegalno ime bilo Gojko, mada je on imao više ilegalnih imena. Valjda zbog njegova rasta, drugovi su ga ponekad zvali »Mali« ili »Klajn« ili Gojša Mališan.

Najživlju i najaktivniju saradnju uspostavio sam po mom dolasku u Beograd sa Lazom Lilićem, koji je pored ilegalnog imena Toma imao i ilegalno ime Sava. Ovo poslednje upotrebljavao je obično potpisujući tako šifriranu poštu za CK. Preko njega, putem šifre, održavali smo veze sa Parovićem i Centralnim komitetom. Preko njega sam dobijao, radi rasturanja, partijske materijale za Srbiju, Vojvodinu, a povremeno i za Crnu Goru i Makedoniju. Njegovim posredstvom bili su obezbeđeni prvi ilegalni stanovi za smeštaj najpoverljivijih drugova. Jedan od stanova bio je najpre u Sindelićevoj ulici broj 26, a kasnije u Kopaoničkoj broj 11, kod sedamdeseto-

nom Štrpcem, tipografskim radnicima, te parketarom Acom Miloševićem i Ivanom Kalapišem, takođe parketarom, uspeo da organizuje tu prvu ilegalnu štampariju. Lilić piše u svojim sećanjima: »Na poslovima oko štampanja i rasturanja materijala radile su Vukica Mitrović-Šunja, Rada Đulić-Crna, Lepa Stamenković, Paula Muzer... Štamparija je posle mnogo teškoća konačno bila smeštena u stanu keramičarskog radnika Jovana Jerkovića u Triglavskoj (sada Franca Rožmana) ul. br. 34, u kući žandarmerijskog narednika, komandira straže u Upravi grada Beograda. Štamparija u kući žandara bila je kao hajduk iz priče koji se skriva na tavanu sreskog načelnika, dok je on pretresao selo.* Ovo dobrom delom potvrđuju i sećanja Jovana Marinovića, Brane Jevremovića i drugih, kao i nekoliko dokumenata koje su pisali Parović, Gorkić i još neki, a koje sam našao u Arhivu CK.

Dakle, što se tiče zadatka na organizovanju štamparije i njenog rada, mislim da ga je Čolić s uspehom obavio. Ali drugi zadatak, to jest rad u Privremenom oblasnom rukovodstvu nije se odvijao kako treba. U svom izveštaju od 1. IX 1934,** Parović, kad govori o radu Privremenog oblasnog komiteta, pored ostalog piše: »...OK u Beogradu zbog njegova sastava i odnosa u njemu (Đukić prema ostalima) nije funkcisao. Na Slavka je palo sve i on je vukao do odlaska koliko je mogao...« Dakle, Čolić-Đukić nije našao načina da saraduje sa Branom Jevremovićem-Slavkom. Perić je bio proteran. Brana se našao u situaciji da radi sve sam. Na njega su pali svi organizacioni poslovi. Te poslove komplikovala je još više pravala, koju je trebalo kanalizati i od nje spasiti ono što se dalo još spasiti. Brana je radio dok nije gotovo malaksao. Pričali su mi da je tih dana jureći s jednog ilegalnog sastanka na drugi — a takvih sastanaka bilo je mnogo — pao u nesvest negde u blizini Narodnog pozorišta sa džepovima punim ilegalnog partijskog materijala. Srećom, tu se našao neki simpatizer, koji ga je poznavao i pomogao mu da se pridigne. Iscrpen do krajnjih granica, Brana je pozvao mene da dođem odmah u Beograd i da ga zamenim.

* Laza Lilić: »Beogradski ilegalni punkt«.

** Arhiv CK, br. 7988.

godišnje starice Lenke Vojinović, koju je Laza za taj posao angažovao. Preko njega je nađen i rezervni stan u Šafarikovoj ulici broj 4, kod Ružice Pavlović. Povremeno je korišćen i stan dra Miloša Božića. Kasnije smo taj broj ilegalnih stanova uz pomoć Vese Masleše i Mirka Sardelića još više proširili. Deo ilegalnog materijala stizao je i preko veza koje je održavala Vojka Demajo. Ona je držala i izvesne adrese za inostranstvo. Jedan od glavnih zadataka koji sam poduzeo da sa Lilićem izvršim, bio je da prikupimo i organizujemo još neuspostavljene veze sa obnovljenim organizacijama širom Srbije i da im obezbedimo što redovnije doturanje partijskih materijala i lista »Komunist«, koji se u to vreme štampao i dosta redovno izlazio.

Ja sam već do tada održavao lične veze sa Kraljevom, Čačkom, Užicama, Gornjim Milanovcem, Užičkom Požegom i Dragičevom. Preko Kraljeva bile su uspostavljene veze sa Kosovskom Mitrovicom, a u poslednje vreme i sa Kruševcem. Veze sa Užičkom Požegom i Dragičevom održavali smo preko Ljube Mičića, nekadašnjeg poslanika Komunističke partije u Ustavotvornoj skupštini. Sa Kosovskom Mitrovicom vezu smo i dalje držali preko Mire Dragišića. Pred sam moj odlazak iz Kraljeva uspostavili smo vezu i sa Valjevom preko dra Pantića. Međutim, docnije mi je Lilić dao za Valjevo novu vezu.

U saradnji sa Lilićem, a nešto i uz pomoć Brane Jevremovića, odnosno Sergija Dimitrijevića, uspostavili smo ubrzo vezu sa Okružnim komitetom u Leskovcu, koji je u svom sastavu okupljaо partijske organizacije Leskovca, Vlasotinaca, Vranja, Lebana i, koliko se sećam, skojevsku organizaciju u Vučju. U ovom komitetu već su tada radili drugovi Kosta Stamenković, Blagoje Nikolić, učesnik u oktobarskoj revoluciji, delegat na Drezdenskom partijskom kongresu, i stolarski radnik Vlada Đorđević. Kao i kragujevačka, i leskovačka partijska organizacija je dugo nevezano i samoinicijativno radila pre nego što smo je mi uspeli da povežemo. Oni su u jednom momentu, tražeći veze, bili uspeli da se povežu sa nekim ljudima u Beogradu, ali kada su saznali da se radi o ljudima dra Sime Markovića, prekinuli su tu vezu i produžili da rade sami sve dok nisu dobili vezu sa nama. Koliko znam, leskovačka partijska organizacija bila je jedna od retkih u zemlji koju diktatura nije razbila i koja je nepre-

kidno radila bez obzira što je ostala bez veza sve dok je nismo mi povezali. To može samo da posluži na ponos njenom rukovodstvu i članovima.

Lilić mi je već prilikom našeg prvog susreta dao vezu sa kragujevačkom partijskom organizacijom, koja je pored leskovačke u to vreme spadala među najbrojnije. Uspostavili smo veze sa partijskim organizacijama Jagodine i Čuprije. I sa ovim dvema organizacijama povezao nas je Sergije Dimitrijević. Dognje smo tu vezu održavali preko studenta prava Boška Đuričića, s kojim me je povezao Sergije. Sećam se da smo uspostavili i nekakvu vezu sa Obrenovcem. Sa Aranđelovcem smo je održavali preko pravnika Dragana Lazarevića. Preko Dimitrijevića održavali smo veze i sa Kumajnovom.

NIJE UVEK LAKO USPOSTAVITI VEZU

Ne sećam se više zašto, ali najteže je bilo raditi u Beogradu. Čini mi se da je za to bio najviše kriv jedan ilegalac, partijski instruktor koji je na Parovićevo traženje u Beograd došao nešto pre Škerovićeve provale. Ilegalna imena toga čoveka bila su Jova, Mile, Radoje i Čovek. U kasnijim partijskim izveštajima, koliko sam video, Parović ga je zvao Vorak, što mu je, mislim, bilo ilegalno ime u emigraciji. Delom zbog toga što je bio bolestan, a izgleda još više zbog toga što je bio zbumjen provalom koja se oko njega počela da odvija, odmah po dolasku u Beograd, iako potpuno bezrazložno, njega je bila zahvatila manija gonjenja. Možda je tome mnogo doprineo i slučaj koji mu se desio prilikom samog dolaska u Beograd. On je, naime, došao na našu rezervnu javku, na stan pravnika Fadila Maglajlića. Maglajlić je po-nekad znao da bude čovek »na svoju ruku«. Jovo je upao u Maglajlićevu sobu iznenada, u času kad je on spavao. Probuđen iznenada, Maglajlić se trgao i uperio na njega revolver misleći da je policijski agent. Ta dramatična situacija već na prvom koraku izgleda da je ostavila težak i neugodan utisak na Jovu. Usled njegove preterane opreznosti i nepoverljivosti prema ljudima, rad na obnavljanju i povezivanju provalom poremećene beogradske partijske organizacije bio je potpuno zastao. Žurili smo se da to je bilo u vezi s njim izvedemo

tijsku školu išli drugovi koji su morali da se sklanjaju u emigraciju bežeći pred policijom. Oni su, po pravilu, bili vrlo dobro poznati policiji. Parović je smatrao da za školu treba obezbediti drugove koji će moći legalno da izđu iz zemlje, uz uredna dokumenta, pod izgovorom da idu da traže posla ili pod drugim legalnim izgovorom. Naravno, oni bi tada mogli posle završenog školovanja legalno i da se vrate u zemlju i da nekompromitovani prionu na partijski rad. Sličnu sugestiju dao je i Gorkić prilikom svog poslednjeg boravka u Beogradu. Znam da se radilo i o nekim ljudima sa sela.

Odmah sam pristupio odabiranju takvih drugova. Među prvima trebalo je da pošaljemo Mošu Tomića iz Čačka. On je upravo počeo da prikuplja dokumenta radi vađenja pasoša, ali ga je u tome poremetilo hapšenje. Koliko se sećam, jedino smo već ranije — mislim u decembru — poslali u Pariz Sergija Dimitrijevića. Tražili su od nas da uputimo jednog studenta koji bi mogao legalno da dođe u Francusku i da se tu zadrži duže vreme. Taj student trebalo je da poznaje što bolje prilike u zemlji, a posebno u omladinskom i studentskom pokretu, da bi mogao da uđe u rukovodstvo Međunarodnog studentskog komiteta za borbu protiv rata i fašizma. U dogovoru s Trajkom Stamenkovićem i Jocom rešili smo da to bude Sergije. Znali smo da će on bez većih teškoća moći da dobije pasoš i, pošto su mu roditelji imućni, troškovi njegova izdržavanja neće pasti na teret Partiji. Osim toga, smatrali smo da on treba da ode malo iz zemlje pošto je mnogo znao učestvujući u povezivanju mesta po unutrašnjosti, a i pošto je učestvovao na Pokrajinskoj konferenciji.

On je inače upravo završavao rad na jednom zadatku koji smo mu na traženje Parovića poverili. Radilo se o elaboratu o iskustvima partijskog rada u Srbiji i Makedoniji, tako da je i to mogao lično odneti i predati nekom od članova CK.

Sergije mi je tom prilikom ispričao kako se našao u smešnoj situaciji kad je saopštio ocu da bi želeo da ide u inostranstvo. Otac ga je već ranije u nekoliko navrata nagonvarao da ide na studije u Francusku. Valjda znajući da nešto ilegalno radi, želeo je da ga skloni negde da ne bi pao u ruke policije. Sergije, zauzet partijskim zadacima, odbijao je to uporno. I sad, eto, došao je sam i ponudio da ide. Otac se lako saglasio.

Parović je oputovao iz Beograda noću između drugog i trećeg aprila 1935. godine. Pred njegov odlazak imali smo kratak sastanak. Bio je tu i Veso Masleša. Parović nam je rekao da žuri u Ljubljani, ali da mu je javka nesigurna, jer su tamo počela neka hapšenja. Tražio je od nas, ukoliko se ne javi za tri dana, da odmah o tome šifrom obavestimo Beč. Uoči polaska tražio je da mu zamenimo dokumenta. Stvar je uredila Vojka Demajo. Ona je uspela da dobije legitimaciju Dragana Živkovića, činovnika hipotekarne banke. Dida je zamenio slike i majstorski podesio žig. Tada sam ga poslednji put video.

PROVALA

Druge večeri po njegovom odlasku, to jest trećeg aprila započela je u Beogradu velika provala. Počela je pojedinačnim hapšenjima, da bi ubrzo zahvatila dotada neviđene razmere. Parović je uspeo da joj izmakne u pravi čas. Razvoj provale je pokazao da ga ona i ovaj put ne bi zakačila, jer oni koji su pred policijom progovorili nisu ga poznavali, osim pod ilegalnim imenima. Ali bilo je ipak dobro da nije bio blizu. Policiji su već od Škerovićeve provale bila poznata njegova ilegalna imena i njegov markantan opis. I u ovoj provali Vujković je sav zapjenjen od besa pitao za Crnog, Sretena, Stevana — bila su to ilegalna imena Parovića. Videlo se da ona već odavno policiji zagorčavaju život, ali ko se iza njih krije, Vujković ni ovog puta nije saznao. Sva njegova nastanja ostala su uzaludna.

Parović je bio zaista majstor za konspiraciju. Više od dve godine on je šetao smelo i komotno zemljom i njenim velikim gradovima. Šetao je Beogradom zahvaljujući tome što je umeo da organizuje i odabere ljude u Partiji na koje se mogao osloniti. On je zaista bio nenadmašan ilegalac toga vremena.

Ova provala zahvatila je i mene. Pre nego što je istraga bila završena saznao sam od Vese Masleše, koji je takođe nešto docnije uhapšen, da je Parović opet dolazio u Beograd. Dolazio je da pomogne u lokalizovanju provale, da pokuša da nekog od nas spase.

Bibliografija
članak

1) Stari Leskovac kao prvi u kul. sv.	829	3/4-1951		
2) Agrarni odnosi na vrane Turanj	1240	1/4-1952		
3) Počeci radničkog pokreta u Leskovcu	3348	1/4-1952	5/6-1951	
4) Tako je nekada bilo	3464	1/4-1952		
5) Borba i Turčić pod Skobaljićem	4129			
6) Dušan Popović	4460			
7) Krabavci donci D. Popovića	4533		1-1952	
8) Socijalna struktura i agrar reforma				
9) Dimitrije Tučović				
10) Karakteristike ind. i rukarstvo				
11) Andra Banović		1/4-1952		
12) Gradska priv. starog Leskovca		1-1954		
13) Strani kapital u priv. biz. Jugosl.		3/4-1953	1-1952	
14) Leskovčka enciklopedija				9-1954
15) Istorija radničkog pokreta		3/4-1955		9-1954
16) Spomenica pedagoških rad. pokr.				9-1954
17) Građa za proučavanje		3/4-1955		11-1954
18) Socijalističke radničke organizacije (2000)	3384	4-1954	6-1953	
19) Poticaj, Barsten (pisac predgovora 2000)	2452			
20) Dragović Lebraničanci (2000)	735			
21) Bibliografija socijal. radničkog pokreta		4-1954	1-1954	
22) Šabacke teozine u Leskovcu		3/4-1956		1558/3 IX-X, 426
23) Radničkoj građevinskoj skupštini Leskovca		(4-1954)		
24) Šabac (1900)		3/4-1955		
25) Nacional. Lesk. brižoarije		3/4-1956		
26) Radovan Dragović		3/4-1955		
27) Bibliografija zadatka Radova Dragovića		3/4-1955		
28) Dubrovački nazvani u 15.-XVII				1861 XII, 312
29) Sprei nedjeljom u Leskovcu				1861 XII, 326
30) Nove vrste srps. sred. mire				1861 XII, 326
31) Hrvatskim časopisima (1850-1945)				1861 XII, 326

Per Etage
Beweging tot economisch bewerkt
Naar
Stammer

1954/5
V-VI 1948

32 Hisar Kral Lissice

Šta je citirano ili upotrebljeno

- 0 - Ime
- 1 - Karakteristike industrije i rudarstva bivše Jugoslavije
- 2 - Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije
- 3 - Gisari kod Leskovca
- 4 - Stari Leskovac kao kulturni i prosvetni centar
- 5 - Socijalna struktura sela i agrarna reforma u Leskovčkom okrugu
- 6 - Gradska privreda starog Leskovca
- 7 - Socijalističke radničke organizacije u Srbiji na kraju XIX veka
- 8 - Borba s Turcima pod Skobaljićem
- 9 - Razvijak industrije i promet dobara za vreme Miloša (G. Protić)
- 10 - Agrarni odnosi u premeni Turske na Leskovčkom kraju u
- 11 - Bibliografija socijalističkog i radničkog pokreta u Srbiji
- 12 - Počeci radničkog pokreta u Leskovcu
- 13 - Jandroković
- 14 - Dušan Popović
- 15 - Stanovništvo Leskovca u XIX i XX veku.
- 16 - Spomenica pedesetogodišnjice radničkog pokreta u Leskovcu (istorija) i plante
- 17 - Tero je nekada bilo
- 18 - Dr. Nivola Vučić: Privredne istorije naroda cf NPK
- 19 - Dimitrije Tucović
- 20 - Dubrovačka trgovina u Leskovcu
- 21 - Strelja
- 22 - Građa za izučavanje Leskovca
- 23 - Kardovač Dragović
- 24 - Bibliografija Dragovića
- 25 - Stojanka Čačić Jovanović
- 26 - Broduljivanje veru srpskih i hrvatskih socialisti pre poče venu
- 27 - Leskovачka enciklopedija
- 28 - Anarkisti i anarhokindikalisti - Enciklopedija Jugoslavije
- 29 - Problemi srpske srednjovkovne numizmatike
- 30 - Dubrovački Karavani u fyžnoj Srbiji u XVII veku
- 31 - Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije - terz
- 32 - Srpski srednjovkovni banarni novac
- 33 - Srpska socijalistička prevodna literatura
- 34 - Nacionalizam leskovčke buržoazije
- 35 - Studenti na medarevnim ulicama
- 36 - Istorije radničkog pokreta u Leskovcu i okolini
- 37 - Hronologije dušdubrovačkog carstva
- 38 - Nove vrste srpske srednjovkovne novac
- 39 - Mineralne sile i redno blago delnice
- 40 - Špmi socialisti i njediničaj historije
- 41 - Preled istorie SKJ - poslednji deseti period (bez inova)
- 42 - Železničar Radošević
- 43 - Prelazni period i p.

Moričenje radova Sergija

Dimitrijevića u knjigama i

člancima (časopisi) drugih

autora

Br.	Ime pisca	Ime knjige ili članka	časopis, broj, godina Mesto i godina izdaje
1)	• Dedijer Vladimir	Pariska konferencije referat na 8. Kongresu KPJ	Beograd, 1947
2)	• Kidrić Boris	Virgradnji socijalističke ekon. of NPJ referat na 7. Kongresu KPJ	Beograd, 1948
3)	• Rordelj Edvard	KPJ u borbi za novu jugoslaviju	Beograd, 1948
4)	• Sokoloski Metodije	Najamnine u staroj Jugoslaviji	Beograd, 1951
5)	• Garašanin Mihutin i Draža	Teološka malarista u Srbiji	Beograd, 1951
6)	• Zujović M. Đurić i Vasić V.	Zbirka članaka za prouč. ekonomike FNRJ	Beograd, 1950
7)	• Dragičević Nikola	Ekonomska geografija Jugoslavije	Beograd, 1951
8)	• Dragičević Nikola	" " "	Beograd, 1952
9)	• Mirković Mijo	Ekonomske agrare FNRJ	Zagreb, 1950
10)	• Grušina Vojin	Mehunarodni razvoji i soci. izgradnja	Kommunist, 6/1950
11)	• Perović Milivoje	Kroz vaj je progovorila Karadj. Srbije	Beograd, 1951
12)	• Žarković Vladimir	Ekonomika industrije FNRJ	Zagreb, 1951
13)	• Jasačić Edip	Nezavisni sindikati	Beograd, 1951 kraj. VIII - IX
14)	• Petković Bozo	Veoma retki spiski srednjovekov. gradića - Spomenica 25 god. rođenja Slobode Leskovac	Starinar, 1933/4
15)	• Trdić Milorad	Priprave i razvitak Sr. T. tekt. škola L.	Leskovac, 1952
16)	• Tulic Nikola	Antički spomenici naše zemlje	Spomenik SKA LXXV
17)	• Trajković Dragoljub	Mičenju je tajne pojave i zaro. ind. u Užice, 1940	
18)	• Fronim (Fristomer Krtić)	Novinarske i knjiž. poslike u Leskovcu	Leskovac, 1935
19)	• V. I. (Velja Ivanović)	Građanski narodni muzej u Leskovcu, "Muzeji" br. 2,	
20)	• Garašanin Mihutin	Prestorinska statueta iz Radevca, "Muzeji", br. 7	
21)	• Knežević Mil. V.	Zbirka naših pseudonima	Biblioteka "L" 4, 1949
22)	• Krtić Fristomer	Publicistički rad Trojko Stamenković	Leskovac, 1953
23)	• P. V. (V. P.)	Rad opštег seminar-a za istor. arh. i par. Arhi. Prav. fak. u B. 1953, br. 1	
24)	• Spomenice	Prvi Kongres srpske socijal demokrat. partije	Beograd, 1953
25)	• Trajković Dragoljub	Iz noveog Menčestra	Beograd, 1953
26)	• Volektiv	Istorijska naroda Jugoslavije I	Beograd, 1953
27)	• Čović S. i Čović S.	Materijal za izuč. opt. ekonomike f. N. S.	Beograd, 1953
28)	• Mladenović Htanacije	Vodič kroz Leskovac i okolinu	Leskovac, 1954

Br.	Ime pisce	Ime vrtige ili člana u čas.	Casopis, broj, godina Mesto i godine izdaje
29	Haranagić Edip	Priči maj u Srbiji (1893-914)	Beograd, 1954
30	Miljević Đordje, Blagojević S. i dr.	Razvoj privrednog sistema na NPY Beograd, 1954	
31	Djordjević Drag. M.	Šali je lešn. kraj bez tradic. i etnol. vredn., "Naše stvaranje", br. 1, 1953	
32	strandjelović D.	Kratki pregled narv. rad. posr. u Srb. i Lesk., "Naše stvaranje", br. 1, 1954	
33	Konfin Žark	Jedna izborna borba u staroj Jugoslav. Kalendari, Ženica, 1950 1953	
34	Vidolić Mil.	R. Đorđanović kao nast. lešn. qimn. Način raspitanje br. 4	
35	Marijanović Jovan	Nast. i razv. rad. posredu u jugoslav. zem. Beograd, 1954	
36	Brotić Miodrag	Jovan Sverlić i srpsko socijalno demokr. "Kučičarnost" br. 9, 1954	
37	Perović Milivoje	Leskovac, trgovacki i industrijski grad Leskovac, 1954	
38	Tamjanović Radomir	Pojava i razvoj tekstilne industrije u Leskovcu, 1954	
39	Dedićer Vlastimir	Đorđe Broz Tito: prioritet za biografiju Beograd, 1953	
40	Mitić Petar	Kommunistička opština u Leskovcu 1920-21 Spom. 50. Lesk. rad. posr. 1954	
41	Perović Milivoje	Ustanak na jugu Srbije 1917 Beograd, 1954	
42	Kostić Mihajlo M.	Vlasotince (antropogeogr. prouč.) Glas. srp. geogr. društva, 1953	
43	Kostić Mihajlo M.	Priroda geogr. i gravit. sfere Vlasotince // // // 1. br. 1, 1954	
44	Marijanović Jovan Parni (Markert Werner)	Znač. industrija i teorija srps. soc. dem. partije "Naše stvarnost" br. 10, 1953	
45	Kostić Cvjetko	Jugoslavien-Europa Handbuch Köln-Graz, 1954	
46	Miljević Đordje, Blagojević S. i dr.	Priči srpski istanak i agrar. pitanje "Ekonomist" br. 5-6, 1954	
47	Perović Milivoje	Razvoj privrednog sistema na NPY II izdaja Beograd, 1955	
48	Ćurina Dužica	Knjižine i postanak srpske književ. drž. Beograd, 1955	
49	Orlov Georgie	Dove varijante viničajskih moneta Beograd, 1955	
50	Vinski Ivo	Investicije na području turizma Beograd, 1955	
51	Džonić Uroš	Bibliografija kod Srba Enciklopedija Jugoslavije	
52	Tadić Žorjo (redaktor)	Six années d'hist. Yougosl 1945-55 Beograd, 1955	
53	Kostić Cvjetko	Seljaci i industrijski radnici Beograd, 1955	
54	Pavicević Branislav	Uloge prve ruske revolucije u Srbiji, "Istoriski glasnik" br. 2, 1955	
55	Špero Vasilije	Razvitak industrije na NPY Beograd, 1955	
56	Vinaver Vink	Krčevacka trgovina sa dubl. posl. XVIII Cetinje, 1955	

Šteje citirano	Citiran tekst ili ime	Naveden je potreben temelj za citati. Idata lit. navedenijskiji so drugi potrebni temelji.	Tore deni drugi potrebni temelji nije citirano
7	70, 266		
2	11, 18	253	
6	9		
12		13	
0	123		
4	300		
13, 14		180 (2) 257, 50-55, 101, 176	623
7, 13	166, 168		
0, 5, 6;	4, 22, 33, 39, 47, 48, 49, 84, 86,		
10, 12, 15	88, 98, 99, 123		
2, 6, 16	15 (2), 19, 20, 34, 38, 39, 43, 57		∞
1			428-9
17	267		
⑧			19-21
10	122, 123 (2), 127		
4, 5, 6	36 (2), 37 (4), 39 (2)		
13	31		
1		371	
10	56		
2	166, 169	189	
18		265	
0	34, 39 (2)		
2	26		
14, 19	508 (2)		
9, 2, 4, 6, 8	243, 291, 314-17, 492-3, 496,		
10-15, 20-24	500, 501, 504, 507, 669, 307		
0, 1, 2	67, 77, 247		
23	14 (2), 24		
2	26		
20	74		

- Dr. • Jme piše
 57 • Niš Dragostav
 58 ? Rucapel J.O.A.
 59 • Ozak N. 2.
 60 • Strugar Vlado
 61 ? Horvat Dranko
 62 • Lovrenović Stjepan
 63 • Mišić Dimitrije
 64 • Vinaver Vink
 65 • Trebišanin Radomir
 66 • Mladenović Hamarije
 67 • Šarlovski Fredi
 68 ? Sokolov L.
 69 • Radenić Andrija
 70 • Mirnović Mijo
 71 • Kulić Dimitrije
 72 • Karašanin M. i Ivanović V.
 73 • Ivković Milica
 74 • Trifunovski Jovan
 75 • Tešić Đorđe
 76 ? Radović Kostilja
 77 • Djordjević Dragutin
 78 • Eric Milivoje
 79 • Kardelj E.
 80 • Pop Georgiev Dimitar
 81 • Marjanović Jovan
 82 ? Milošavljević Branislav
 83 • Svanović Svetislav
 84 • Kolentis
- Časopis, broj, godina
 Mesto i godina izdajenja
 Beograd, 1956
 Republ. ps. p. o. "Naučno-istraživački
 odbor za povijest i kulturno-istorijske
 znanosti", Moskva, 1955
 Prijelazne u Sarajevo red. u knj. 1905-1955
 Beograd, 1956
 Ustrojenje i raspored red. u knj. 1905-1957
 Univerziteta, Beli, 1956
 Soc. demokrat. o nacion. pitanju jugosl. nar. Beograd, 1956
 Inostrani kap. u jug. ind. nafta (i.e. Ekonomski pregled
 plotačija) između dva rata Br. 11, 1955
 Ekonomika politika Jugoslavije Sarajevo, 1956
 Ekonomika industrije FNRJ Beograd, 1957
 Krajdubrovacki. trgov. na Balkan. Br. 1, 1956
 Nešto o razvoju južnomor. gospodarstva Br. 1, 1957
 Začeci pozorišnog života u Lesk. Spom. 30g. poč. živ. Lesk. Leskovac, 1957
 Gradska pozorišta — —
 Bibliogr. za stopenje ist. na Maked. Skopje, 1955
 Istorija Stanojević
 Istorija jugoslavije Zagreb, 1958
 Rovo smo to učimili Beograd, 1958
 Povijesna leksikovačka knj. Leskovac, 1958
 Metanov "Mladog kralja" u rednjici Srbijski
 godišnji i zbornik Filoz. fakult. Skopje, knj. 9, 1956
 Predejane
 Učarstvo u Srpskoj Etnografski glasnik
 XIX, 1956
 Gajenje i obrada lana i konop. u nos. etnogr. glasnik
 XIX, 1956
 Život i običaji naroda u Leskov. Maked. Zbornik etnogr. zbornik
 Agrarna reforma u Jugos. 1918-41 Sarajevo, 1958
 KPJ u borbe... referat u Polj. 1947-1948
 Inf. sov. pred. muz. kompo.
 Sopstvenosta vez čilicite i čilici
 garnitite agr. prav. odnosi vo Makedon. Skopje, 1956
 Kastanak i razv. rad. pos. II. Tidanje Beograd, 1958
 Ekonomika poljoprivrede
 Predavaonica šapirografirane-magnetej Beograd, 1958
 Jugošvački kapetani Bojčić, 1958
 Istorija naroda Jugoslavije II Beograd, 1960

stave je
citirano litran text ili ime

stave je u potreblju u 100 preko
100 liter. citate lit. na literatu

25	41(a)	
23	473, 476(3), 477	
6. 23	133(3)	
14, 26	30	218, 219
12	877(2), 880	886
1, 12		327
1	206, 283, 284, 287	330
20	5	
22	36, 41	
27	17	21
0	33, 90	
0, 1	227, 321	
28	145	
9	30(12)	
12	10 (tata: 64, 99, 100)	
0, 3	3, 9, ¹² 41, 44, 50, 55, 62	
39	78	
22	214 (najp. 18, 20)	
6	139 (najp. ^(38, 39) 20, 31, 45, 49, 50, 51, 58, 59,	
6, 0	60), 101	
6	94 (najp. 55)	
6, 22, 0	9(2), 82, 89, 580(2),	
5	532	537
(2)		77
10		171
13, 14		179(2)
12	118	117, 118
0	78	
20, 30, 0	96(2),	96(2), 234

	Ime pisca	Ime knjige ili članka u čas.	Časopis, broj, godina Mesto i godina izdaje
85	• (Briklmajer Žorica)	Radnički pokret u Srbiji do 1919	Zagreb, 1959
86	• Radenić Andrije	Pri narodstv. list Soc.-dem." u Beogradu. 1895-1896 godine	Separat iz Godišnjane grada Beograd, maj. VI-1959
87	• Čobelić Nikolo	Politika i metodi priv. narovoje Jugoslav. Beograd, 1959	
93	• Protić Miodrag	Prošlost i sadašnjost	Beograd, 1960
88	• Atanasić	Historiografija - Srbije	Enciklopedija Jugoslavije IV
89	• Rarinić	Bor i okolina	Bor, 1959
90	• Vinaver Vuk	Pribori istorije plemenskih mit. cerni nad. (srednjovjekovni županici)	Separat iz "istoriografske glazbe" br. 1-2, 1960.
91	• Blumenberg Werner	Karl Kautsky literarische werke	Haarlem, 1960
92	• Miliutinović dr. Kosta	Soc. održaj juž. Slovenske res. istoč. pitanje istor. drustv. B. i H., 1959	Separat iz Godišnjaka
94	• Hanžeković Marjan	Privredni sistem FNRJ	Zagreb, 1960
95	• Lovrenović Stjepan	Ekonomske politike Jugoslavije Sarajevo, 1960	
96	• Kundić Drago	Industrijalizacija Jugoslavije Sarajevo, 1961	
97	• Janković Dragoslav	državštveni i politički odnosi u kralj. S.H.S. u oči stranaca SR PTK	Beograd, 1959
98	• Vinaver Vuk	jedan srpsko-ugarski trgov. teftler XVIII v. 1961 265-74	Istorijski časopis XI
99	- Stojančević dr. Vladimir	Posleratna istoriografija o prvom ustavu Arhiv almanah 2-3, 1960	
100	- Igić Stevan	Užičke mališje	Beograd, 1961
101	- Vogelius Solfe	Urbanizacija kao odraz priv. razvoja FNRJ	Ekonomske biblioteke br. 13 Beograd
102	• Marić dr. Rostislav	Iz miniratičke zbirke Nar. muzeja naraze 1858-59	Separat Zbornika 5. Nas.
103	- Univerzit. društvo u Zagrebu	Nedovrši članovi	Miniratička br. 1-17, 1927-6
104	- Vinaver Vuk	Problemi proizvodnje i cene u srednjovjek. Šlj. Titograd, 1960	Istorijski dopisi
105	• Kreljević Kemal	Industrija B. i H. do kraja progresiv. 1945	Ekonomske biblioteke 15 Beograd
106	? o Stojančević Vladimir	Dali je Leskovac imao knezove berat	
107	• Stančić Dobrivoje	Slje i kneži u svrhu uprave u periodu I ustanka	Leskovački zbornik br. 1, 1961
108	• Đorđanović Jovan	Drunski hanovi Grdelice i Grdeličke veštice	Demokratski zbornik br. 1, 1961
109	• Stanković Dragić	Iz istor. agrarne vojine u lesk. porečju Leskovački zborn. br. 1, 1961	
110	• Rončić Branislav	Rad nar. muzeja u Leskovcu	
111	• Trojković Petar	Osnivanje naraj i perspektive Leskovački zborn. br. 1, 1961	
112	• Vlajimirović Milan	Rad muzeja radničkog pokreta i nar. revolucije i njegove perspektive Leskovački zbornik br. 1, 1961	
-	• Nivolić Stojan	Ekonomska geografija sveta i svetle geografije Beograd, 1960	
		Rečnik novih starih morskih termina u zemlj. i zemlj. Beograd, 1961	
		WTO u leskovačkom kraju 1841 Leskovački zbornik br. 1, 1961	

Šta je nije citirano/ citiran teoriј ili ime		Navedeni upotrebjeni teoriј čas liter. bez citata lit. nav. Reporniјe/ Navedeni drgi izv. upotreb. teoriј a nije citirao
11		6
7	77-8(Nap.60,63,97,99,102)	
31,1	89	350(3)
7,13	83,85(2)	
elk	0	8/2, 9/1(2)
31		62
29,32	88,91	
33,1	16	
33	96	
31		161
7,3		463
2	14,15,17	301
34	60	
1	0,20,30 266(4)	
21	293	
30,0	24	139 28
1		294
29	216	
0	168	
32	504	
15	nicica Ka- rantoristiq	183
21	6,10	
22		27
10	32	
0,4,6,8, 10,24,27	132(3)	134(6)
0	138	
1		231
30		<u>XXII</u>

(tata 49 nap. 1)

Br.	Ime pisca	Ime knjige ili člana u čas.	Časopis, broj, godina Mesto i godina izdaje
113	• Čorović Žubinović Mirjana	Odras kulta sv. Stjepana u srpskoj srednj. veku	Separat iz Starimare XII, 1961, br. 45-62
114	Tinaver Vuk	Bogoni socijalisti u Srb. na kraju XIX veka	Separat iz Istoriskog glasnika br. 1-2, 1961
115	+ Blažić Branislav	Bibliografija radova o Leskovcu izdatih u Leskovcu	Naše stvaranje VII, 1962, 1-2, str. 71-76
116	• Veselinović Rajko	Vojvodina, Srbija i Makedonija pod turkom vlašču i drugi polovini XVIII veka	Novi Sad, 1960
117	• Dušanović Svetozar i velor Georgije	Veliki srpski srednjovekovni močevi iz Sveti - Andreje	Separat iz Rad. vojvod. časn. muzeja 10. g, K.S. 1960
118	• Oparšanin Milutin	Dva nova velika brončana vabe iz južnog Pomoravlja (Građa za bibliografiju)	Separat iz Arheološkog vesti- nika, Ljubljana 1955 VI/2
119	• Bratić Ž.	SKOJ omiladinski pokret 1913-57	Beograd, 1959
120	Blagočić Radmila	Radnički pokret Niša do objav- ljanja zakona o zaštiti države	Niš, [1960]
121	• Stojanović Todor	Radnički pokret u Kruševcu 1903-1914 i stor. narke Inst. dr. nauc. 1931- 1935	Izbornik radova Izdelenja Zaštite naroda 1962
122	• Djordjević Dimitrije	Sarinskipat Autro-Ugarske i Srbije	Beograd, 1962
123	• Vujošević Ubavije	Mlešće Žena u radničkom pok- retu Beograda 1903-1914	Godišnjak grada Beog- rade VII, 1960 - separat
124	• Radojičić Djordje	Đed i unuc	Letopis Matice srpske vij. 390, br. 5, XI, 1962
125	• Radojičić Djordje	Mačevojaku srpski knez Lazar	Letopis Matice srpske vij. 390, br. 6, XII, 1962
126	• Razni autori	35 godina rada Nar. univerz. u Leskovcu	Leskovac, 1962
127	+ Radovanović Milovan	Leskovac	Jugos. enciklopedija V, 516 Separat iz Književno-muzičke Li- teraturi Evrope i Balkana II (1963) 68-81
128	• Baldwin Sarica	Radoje Đorđević	Beograd, 1953
129	Vučenov Dimitrije	Osvobodjenje Srbije 1903-1918 Svjetski ratovi u Srbiji Bezpre	Beograd, 1963
130	• Tinaceb H.A.	geografski položaj Leskovca	Leskovacki slovar II, 5-8
131	+ Savić Olga	Prvi srpski ustavak i leskovacki 11 11 II 9-23	
132	+ Stojanović Vladimir	Stanovništvo leskovackog kraja	11 11 II 24-29
133	+ Bojković Dragoljub	(stanovništvo Srbije u 18. veku)	
134	+ Nedić Vidosava	Kako Leskovčani u etnogenije	11 12 II 30-42
135	+ Stojanović Radmila	Razvoj opštinsko-poljoprivredne u Leskovcu	11 11 II 65-73
136	+ Djordjević Drag.	Bata Đordje Petković	11 11 II 81-87
137	+ Jlić Nikola	Rudnik Lece izmedju dva rata	11 11 II 126-132
138	- Miličević Kosta	Prvi idealisti: federalisti i misli kao predstavnici slovana	Separat iz Radu, knj. 332, 85-196, zapelje 1962
139	• Razni autori	Ustupci H. Đorđeviću II	Beograd, 1963
140	• Ristić Aristomen	Grdelica u planem za sluge Leskovac, 1962	

Šta je citirano	Citiran test ili imen	Poredno Upotrebjen test kar liter. bez citata lit. raz. Reporuž. Povedeni drugi čvorovi	Upotreb. test a nije citirao
29	45		
1, 7, 13, 23 1, 6, 8, 10, 12, 16 (7, 11, 22, 24)	199(2), 200(2), 201, 202, 203(2), 207, 213, 225(2), 226		
0, 20 0, 29 rest	13, 138 55, 56, 58(2), 60(3-nap. 20, 40, 71)		
		274-nap. 7 = 105	
35	11		
12.		...	
36	311, 314		
23, 19		683, 684	
eg- at	358		
re	0	437(2)	
ve	0	533	
516	0	26(3), 38, 45(2), 46(2), 47, 48(2), 49 50(3), 54, 66, 73, 79, 82, 83	
29, 32, 37, 38	6	516	
	61, 63(2), 63, 64(2), 70(2)		
4	54(2)	513	
33		393	
30, 0	6	8	
21, 0	10, 14, 15, 17, 21(n. 4, 14, 24) 22(32, 35, 42)		
29	21, 6	27(n. 1), 29(n. 1)	
92	10, 21,	39(2, 1(2), 2) 42(n. 31, 34)	
73	6	65	
7	0, 4	85[n. 5(2)]	
32	39		132 (Ned. Nov. br 32)
10	30	193 nap 363 31, 6, 7, 1, 31, 33	
		336, 345 358, 372(2) 385	
	21, 22, 36	12, 18(2)	171(3)

Bz Ime pisca

Ime knjige ili članka u čas

Casopis, broj, godina
desto i godina izdaje

141 • Kulic' Dimitrije

Komunistička opština u Leskovcu
(Sankt Peterburg u Rusiji u periodu 1885-1896)

Leskovac, 1963

142 • Ozak U.2.

Serbski radnički i narodnički pokret

Separat iz Bečanskog
noćnog časopisa
č. 2, No. 2, 1861, 43-57

143 • Atančeva Četka

Športna matica Kraljevine Srbije u periodu
1896-1900

Bečanski časopis
č. 2, 1861, 43-57

144 • Hrabak Bogumil Žumberavci Kluge
145 • Stojan Vlado

Socijaldemokrati u periodu
1916-1918. Članak

Separat iz Štrajkova
časopisa č. 2, 1961, 157-159

146/33 • Hrabak Bogumil

Prvič. Časopis socijalistički posredovan
Istorijski zapis

Ažurirani arhivni č. 3, 1960/23

147 • Veljasević Branislav

Rad SSO P. i GR S na preobrazivoj
izmjenama po diktatu - Sat ob Istoč. godine č. 6-7, 1958, 340

Početak aktivnosti 12. januara
prvog Beogradskega

148 • Veljasević Branislav

Beograd 1917-1918. Članak

Melioracijski reportat iz Priloga
do istorijske kњizbe, č. 2, 1961

149 • Žečević Momčilo

Ime slovenske Socijaldemokratičke
partije II. i III. faksimilacija

Meh. reportat iz Štrajkova
časopisa č. 1, 1961, 53-141

150 • Nikolić Miroslav

Komunistička partija Jugoslavije na
odbraničkoj skupini - Srb. srpska 1960. god.

Meh. reportat iz Štrajkova
časopisa č. 1, 1961, 53-141

151 • Hrabak Bogumil

Socijalistički u izbeglištvu proces
procesana u Rusiji 1917-1918. kontin.

Pre. reportat iz Štrajkova
časopisa č. 1, 1961, 53-141

152 • Hrabak Bogumil

Pokušaji srpske vlade da političkih vlasti
socijaldekonstrukcije 1917-1918. kontin.

Početak aktivnosti 12. januara
prvog Beogradskega

153 • Topalović Milenko

Sindikalne i partizanske organizacije
Beogradske do prve svetske vojne

Početak aktivnosti 12. januara
prvog Beogradskega

154 • Kuzmić Ljubiša

Hronologija zapada i novodolskega
Beogradskega

Beograd, 1960, 244

155 • Jovanović V. Jovan

Počednjibezovicije u Latinskom porečju

Separat iz Štrajkova
časopisa č. 1, 1961, 157

156 • Simonović M. Rista

Vranje, okolina i gornji/Bibliotekariceji) Vranje, 1964, 63

157 • Govedić Žubinković Mihajlo

članci o istočnoj Srbiji u časopisu
Seljanin učenje; kontinuiteti

Početak aktivnosti 12. januara
č. 11, 1961, 45-62

158 • Nedeljković Dušan

Gredelica

Separat iz Štrajkova
časopisa č. 1, 1961, 45-62

159 • Vučić Nikola

Narodno stvaralaštvo u periodu vreme
zadnjeg, oslobad. rata i raspada SSSR-a i Jug. federalističke Srbije, V, Belišće 1959

Separat iz Štrajkova
časopisa č. 1, 1961, 45-62

160 • Đurišić Pero

Ekonomika i istorija Srbije

Beograd, 1962

161/33 • Nedeljković-Piper Jelena

Odonacija preobrazujućih dela K. Kusari

iz Prilogu

162/33 Piper Miloš

Prilog i učešće u revolucijskoj
Bibliografija članka, raspored i članci

za istoriju socializma, č. 1, 1963

163 • Perović Radoslav

zadnjih godina 19. veka

č. 2, 1963-1965

164 • Ristić Milovan

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

165 • Vinaver Vuk

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

166

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

167 • Topalović Milenko

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

članci na temu vrhova državnog i kulturnog

člana, 1961, 203, 1960, 379-381

Šta je čitano	Citizen levič ili i me	Noved ko Lit	Upotrebljeno točst bez citira Lit. nov.	Preporuči Novčani dugovi iz 2021.	Upotrebjen je učit a nje
16(36), 17	13(2), 14(2), 15, 22a, 23, 29, 30a, 31, 33, 41, 63, 67, 69, 70, 72(2), 73(1)	98(2)	∞		
7, 13, 0	43(5), 44(2), 45(8), 48, 51, 53, 54, 55, 56(3), 57(5)				
3 16	32				
40, 0	171, 152				
40	23, 26, 78	320			
23 0	293				
23	35,				
23 23	315(3), 316				
40, 0	388, 391, 395(4)				
41, 16	112, 122				
40, 14	63, 76(2), 77				
40	107,				
23	120				
7		244			
10	144(3)				
16, 36	51/2, 62(2)				
6, 8, 22	249(4)				
0	157				
1, 31	338, 339(2), 362(4)				
33	950(2), 954(2)				
6, 21		381(2)			
0	420				
0(20)	257				
0, 14, 13					
23, 36, 42	6, 8, 20(2), 26, 38(10), 48, 63(2)				
7, 11, 12, 13, 6(2), 9, 15(2), 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24(3), 27(2), 29, 31, 33, 31, 34, 38, 40(3), 42, 43(3), 44, 45(5), 46(2), 48(2), 49, 50, 51(2), 52(6), 53(2), 54, 55(3), 56(3), 57, 58, 60(2), 61(2), 62(4), 63(2), 65, 71, 72, 74, 79, 82, 84, 86(4), 87, 94, 98, 99, 100, 129(3), 143(4), 156(5), 158, 129(1), 134, 138(2)					